

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	[5]
สารบัญ	[7]
บทความ: Articles	

- ❖ มาตรฐานจริยธรรมของนักการเมือง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
Moral standards of politicians According to the constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560..... 1-8
อัญธิษฐา อักษรศรี และ วันชัย แสงสุวรรณ
Auntittha Aksotsri and Wonchai Sangsuwon
- ❖ โยนิโสมนสิการ : วิธีแห่งปัญญาเพื่อการพัฒนาจิตต้านโควิด-19
Yonisomanasikāra : Wisdom Path for Mental Development against Covid-19..... 9-17
พระครูภาวนาโสภิต และ บุญญาดา ประภักดิ์ศิริ
Prakrupawanasopit and Bunyada Prapatsiri
- ❖ พระพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ
Buddhism and Development of leaders..... 19-28
พระมหานรินทร์ สุรปญโญ
Phramaha Narin Surapanyo
- ❖ สมดุลชีวิต
Life Balance..... 29-37
พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์ และ รวีโรจน์ ศรีคำภา
PhrakruSuntortummanitus and Rawirod Srikumpa
- ❖ กบฏโจกผ้าเหลือง กับเสถียรภาพทางการเมืองในวรรณกรรมสามก๊ก
Huáng Jīn Zhī Luàn and Political Stability in The Three Kingdoms Literature..... 39-46
พระมหาจักรพงษ์ ชินเมธี (คำยอดใจ) และ ฟองจันทร์ สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา
Pramahajakrapong Kumyodchai and Fongjan Suksawat Na Ayuttaya

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
❖ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน Community-based Tourism Management Agricultural Tourism Development Tai Lue Community, Pua District, Nan Province..... ชรัสนันท์ ตาชม, นรินทร์ รินพนัสลัก และ ยุทธภูมิ สุประการ Charasnan Tachom, Narin Rinpanussak and Yuttapum Suprakarn	47-57

ภาคผนวก

คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารธรรมวัตร

มาตรฐานจริยธรรมของนักการเมือง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

Moral standards of politicians According to the constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560

¹อัญธิษฐา อักษรศรี และ ²วันชัย แสงสุวรรณ

¹Auntittha Aksotnsri and ²Wonchai Sangsuwon

¹²มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตสิรินธรราชวิทยาลัย

¹²Mahachulalongkornrajavidyalaya University Princess Sirindhorn's College

¹Corresponding Author's Email: auntittha@hotmail.com

Received September 2, 2021; Revised October 4 2021; Accepted November 11, 2021

บทคัดย่อ

จริยธรรมเป็นคุณสมบัติทางความประพฤติ ที่สังคมมุ่งหวังให้คนในสังคมนั้นประพฤติ มีความถูกต้องในความประพฤติ มีเสรีภาพภายในขอบเขตของมโนธรรม จริยธรรมของสังคมไทยขึ้นอยู่กับระบบศีลธรรมของพุทธศาสนาว่า กำหนดหลักในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หลักจริยธรรมก็จะกำหนดให้ปฏิบัติตามนั้น จริยธรรมความถูกต้องดีงามของสังคมทุกสังคมจะกำหนดกฎเกณฑ์กติกาบรรทัดฐานของตนเองว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีงาม และอะไรคือความถูกต้อง โดยทั่วไปไม่ได้มีการเขียนเป็นกฎข้อบังคับให้สมาชิกทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติตามค่านิยมมีความหมายถึงแนวคิดเกี่ยวกับความดีงามในความประพฤติ โดยผ่านการพิจารณาอย่างรอบคอบถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากความประพฤตินั้น ๆ มาตรฐานจริยธรรมของนักการเมืองต้องมีสูงการกระทำทุกอย่างของนักการเมืองต้องมีหลักธรรมและคุณธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อให้ประชาชนได้เห็นการทำงานอย่างตรงไปตรงมาตามหลักธรรมาภิบาลตามรัฐธรรมนูญ

คำสำคัญ: มาตรฐานจริยธรรม, นักการเมือง, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

Abstract

Ethics are behavioral qualities. That society aims for people in that society to behave Be accurate in behavior Freedom within the boundary of conscience The morality of Thai society depends on the moral system of Buddhism. Set principles for daily practice Ethics will be required to comply with that. Ethics and virtue of every society will define their own rules and norms of what is good. And what is the correctness In general, it is not written as a rule that all members must abide by the values, meaning the concepts of morality in behavior. Through careful consideration of the consequences of such behavior, the ethical standards of politicians must be high. Every act of a politician must have principles and morals. And is a good model for people to see the work straightforward in accordance with the principles of good governance according to the constitution.

Keywords: Standards of Ethics, Politicians, Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560

บทนำ

จริยธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรมทางสังคม ดังนั้นคำว่า จริยธรรม (Ethics) ตามความหมายทางศาสนา หมายถึง ความดีงาม ความถูกต้อง ความเหมาะสม ที่คนในสังคมหนึ่ง ๆ ได้ยอมรับถือปฏิบัติเป็นหลักทางศีลธรรม หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า จริยธรรม คือเครื่องมือในการวัดความดี ความไม่ดี ความถูก ความผิด ความเหมาะสมความไม่เหมาะสมแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม จริยธรรมไม่เป็นหลักสากล คือ จริยธรรมในสังคมหนึ่งอาจจะไม่ถูกยอมรับในอีกสังคมหนึ่งก็เป็นได้ แต่จริยธรรมที่หมายถึง ความดีงาม ความถูกต้องและความเหมาะสมนั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ คือพฤติกรรมนั้นก่อให้เกิดประโยชน์ แก่คนหมู่มาก หรือส่วนใหญ่ พฤติกรรมนั้นก่อให้เกิดความพอใจ การยอมรับของคนในสังคมนั้นเป็นส่วนใหญ่ พฤติกรรมนั้นทำให้เกิดประโยชน์ทั้งตนและผู้อื่นในสังคม และพฤติกรรมนั้นเหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่และบุคคล เรียกว่า “ถูกกาลเทศะ”

จริยธรรมทางการเมือง ข้อพึงปฏิบัติในการใช้อำนาจซึ่งจะต้องเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ของประชาชนเสมอ ซึ่งรัฐมักให้เหตุผลของการใช้อำนาจหรือการเพิ่มอำนาจว่า เป็นความจำเป็นเพื่อให้สามารถดูแลทุกข์สุขประชาชนได้มากขึ้น จึงมักเป็นประเด็นถกเถียงถึงจริยธรรมในการใช้อำนาจเสมอว่า ถูกต้องทั้งในแง่เป้าหมายหรือวิธีการหรือไม่ เช่น การใช้กำลังรุนแรงสลายการชุมนุมของกลุ่มประชาชน สิ่งไม่ควรประพฤติปฏิบัติในหน้าที่ของนักการเมืองไทยที่ประชาชนต้องการ การมีจริยธรรมต่อประชาชน จริยธรรมต่อพรรคการเมือง จริยธรรมต่อนักการเมืองด้วยกัน และจริยธรรมก่อนการหาพื้นที่ในการประชุม จริยธรรมของนักการเมืองสามารถนำประเทศและประชาชนไปสู่ความเจริญทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และนำไปการพัฒนาประเทศให้ทันกับนานาอารยประเทศ

ความหมายของจริยธรรม

คำว่า “จริยธรรม” มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “จริยศาสตร์” นอกจากนี้ ยังมีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันอีกหลายคำ บางครั้งก็มีการนำมาใช้แทนกัน ซึ่งให้ความหมายทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังนั้น การทำความเข้าใจความหมายและขอบข่ายของจริยธรรมกับศัพท์เกี่ยวข้องในหลายมุมมอง ทำให้ทราบถึงทรรศนะมุมมองของผู้รู้ต่าง ๆ ที่พยายามศึกษาแนวคิดจริยธรรมในด้านที่แตกต่างกันออกไป โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงคำว่าจริยธรรม ผู้ฟังหรือผู้อ่านมักจะพิจารณาอยู่ในกรอบคิดเกี่ยวกับศาสนา ทั้งนี้ เพราะคำสอนทางศาสนามีส่วนสร้างระบบจริยธรรมให้สังคม

จริยธรรม หมายถึง คุณสมบัติทางความประพฤติ ที่สังคมมุ่งหวังให้คนในสังคมนั้นประพฤติ มีความถูกต้องในความประพฤติ มีเสรีภาพภายในขอบเขตของมโนธรรม (Conscience) เป็นหน้าที่ที่สมาชิกในสังคมพึงประพฤติปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในสังคม การที่จะปฏิบัติให้เป็นไปเช่นนั้นได้ ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้ว่าจะสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด

นอกจากนี้ ยังเห็นว่าโครงสร้างของแนวคิดด้านจริยธรรม จะประกอบด้วยคุณธรรมหลายประการ ซึ่งส่วนมากมาจากคำสอนทางศาสนา ดังนี้

1. ความรับผิดชอบ (Accountability) คือ ความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน ด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปฏิบัติหน้าที่ ให้ดียิ่งขึ้น
2. ความซื่อสัตย์ (Honesty) คือ การประพฤติอย่างเหมาะสม และตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติ อย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

3. ความมีเหตุผล (Rationality) คือ ความสามารถในการใช้ปัญญา ในการประพฤติปฏิบัติ รู้จัก ไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจ โดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของตนเอง ที่มีอยู่เดิมซึ่งอาจผิดได้

4. ความกตัญญูทวาทิ (Gratitude) คือ ความรู้สำนึกในอุปการคุณหรือบุญคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรา

5. ความมีระเบียบวินัย (Disciplined) คือ การควบคุมความประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสม กับจรรยา มารยาท ข้อบังคับ ข้อตกลง กฎหมาย และศีลธรรม

6. ความเสียสละ (Sacrifice) คือ การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่บุคคลที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตนเอง

7. การประหยัด (Thrifty) คือ การใช้สิ่งของพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ให้มีส่วนเกิน มากนัก รวมทั้งการรู้จักประมาณระวัง รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขตที่พอเหมาะ

8. ความอุตสาหะ (Diligence) คือ ความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จในงาน

9. ความสามัคคี (Harmony) คือ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความพร้อมเพรียงร่วมมือกันกระทำ กิจการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

10. ความเมตตาและกรุณา (Loving Kindness and Compassion) คือ ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ ผู้อื่นมีความสุข กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

11. ความยุติธรรม (Justice) คือ การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรง สอดคล้องกับความเป็นจริงและ เหตุผล ไม่มีความลำเอียง (สำราญ ศรีคำมูล, 2563)

จริยธรรมนิกการเมือง การประพฤติปฏิบัติในการทำหน้าที่ของนิกการเมืองที่แสดงออกถึงความจริงจัง ต่ออุดมการณ์ ความรับผิดชอบ การมีวิจรณญาณต่อความถูกต้องเหมาะสม ประกอบด้วย การประพฤติปฏิบัติ ต่อประชาชน การประพฤติปฏิบัติต่อพรรคการเมืองที่สังกัด การประพฤติปฏิบัติต่อนิกการเมืองและพรรค การเมืองฝ่ายตรงข้าม และการประพฤติปฏิบัติต่อการทำหน้าที่ในการประชุมสภา

สรุป จริยธรรมไม่สามารถแยกเด็ดขาดจากศีลธรรม เพราะศีลธรรมเป็นหลักคำสอนทาง ศาสนาที่ว่าด้วยความประพฤติปฏิบัติชอบ หลักแห่งความประพฤติปฏิบัติชอบ ซึ่งมีรากฐานอยู่บนหลักคำสอน ของศาสนา ปรัชญาและขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุถึงสภาพชีวิต อันทรงคุณค่าที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ เหตุที่จริยธรรมมักอิงอยู่กับศาสนา เนื่องจากคำสอนทางศาสนามีส่วนสร้าง ระบบจริยธรรมให้สังคม และเรียกหลักแห่งความประพฤติอันพัฒนามาจากแหล่งอื่นว่าจริยธรรม กฎหมายก็มี ส่วนเกี่ยวข้องกับจริยธรรมในฐานะเป็นแรงหนุนจากภายนอกเพื่อให้คนมีจริยธรรม

คุณธรรมและจริยธรรมของนิกการเมือง

การใช้อำนาจทางการเมืองของนิกการเมืองที่เอื้อต่อการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตัวเอง เช่น การรับสินบนหรือการมีผลประโยชน์ขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับประโยชน์สาธารณะ ทำให้มี เรื่องอื้อฉาวเกิดขึ้นอยู่เสมอ การแสดงออกด้วยคำพูดไม่ว่าจะเป็นการอภิปรายในที่ประชุมสภาฯซึ่งได้รับ เอกสิทธิ์อย่างเต็มที่ การให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน การกล่าวปราศรัยบนเวทีต่อหน้าชุมชน การใช้ตำแหน่ง อำนาจอย่างไม่ชอบธรรม การแสดงกิริยาก้าวร้าว การไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ของการเป็นตัวแทนประชาชน การฝ่าฝืนคุณธรรมและจริยธรรมแห่งความดีงามกลายเป็นเรื่องปกติเพราะเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ผ่านไป ไม่มีการ สอบสวน ไม่มีการลงโทษ ท้ายที่สุดจึงเกิดวิกฤตทาง การเมือง ซึ่งสาเหตุที่แท้จริงเกิดจากการไร้คุณธรรม จริยธรรมของนิกการเมือง

การควบคุม สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี และผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองซึ่งถือเป็น “ข้าราชการการเมือง” ไม่ให้ทุจริตคอร์รัปชันนั้น แม้จะมีมาตรการการควบคุมทางการเมือง เช่น การยื่นกระทู้ถาม การยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ การควบคุมทางสังคมที่มีสื่อมวลชนเป็นสถาบันที่คอยทำหน้าที่รายงานข่าวสารและแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ และประชาชนคอยติดตามตรวจสอบ รวมทั้งการควบคุมทางกฎหมาย หรือแม้แต่การควบคุมโดยองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ กระทั่งองค์กรอิสระหลายองค์กรยังถูกกล่าวหาว่าถูกผู้มีอำนาจทางการเมืองเข้าไปแทรกแซงครอบงำทั้งกระบวนการสรรหาและการคัดเลือกโดยวุฒิสภา สรุปความสำคัญที่นักการเมืองต้องยึดถือ และคุณธรรมจริยธรรมที่นักการเมืองพึงปฏิบัติ ได้ดังต่อไปนี้

1. หลักนิติธรรม (the rule of law) ได้แก่ การใช้กฎหมายในการบริหารประเทศ โดยกฎหมายดังกล่าวต้องผ่านกระบวนการร่างกฎหมายอย่างถูกต้อง และหลักของกฎหมายนั้นต้องเป็นกฎหมายที่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพและอำนาจอธิปไตยของประชาชน โดยกระบวนการยุติธรรม จะต้องเป็นไปตามครรลองหลักนิติธรรม (the rule of law)

2. ความอดทนอดกลั้น (tolerance) ความใจกว้าง (open-mindedness) และความมีน้ำใจนักกีฬา (sporting spirit) ทั้งหมดนี้เป็นหัวใจสำคัญของสังคมประชาธิปไตย เพราะในสังคมประชาธิปไตยนั้นจะต้องยอมรับความแตกต่างทั้งในเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี จุดยีนและความคิดเห็นทางการเมืองของคนในสังคม การรู้แพ้รู้ชนะ เปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

3. ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย การกระทำอันใดก็ตามต้องคำนึงถึงหลักการใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้ คือ ความถูกต้องตามกฎหมาย (legality) ความชอบธรรมทางการเมือง (legitimacy) ความถูกต้องเหมาะสม (decency) ความน่าเชื่อถือ (credibility) ทั้งหมดทั้งปวงดังกล่าวจะทำให้งานที่รับผิดชอบอยู่นั้นประสบความสำเร็จ การมุ่งเน้นไปที่ตัวบทกฎหมายตามลายลักษณ์อักษรแต่เพียงอย่างเดียวเป็นสิ่งที่ไม่พอเพียง การกระทำอันใดที่ไม่เหมาะสมแม้จะถูกต้องตามกฎหมายก็จะขาดความชอบธรรมทางการเมือง อันจะส่งผลถึงความน่าเชื่อถือของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในที่สุด

4. การบริหารบ้านเมืองจะต้องอิงหลักธรรมาภิบาล (good governance) คือ ความชอบธรรมทางการเมือง (legitimacy) ความโปร่งใส (transparency) การมีส่วนร่วมของประชาชน (participation) ความรับผิดชอบเปิดให้ไต่เบี่ยงได้ (accountability) และความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (efficiency and effectiveness) ซึ่งหมายถึงการกระทำนั้นต้องส่งผลในทางบวกทั้งในแง่ผลได้ (output) และผลลัพธ์ (outcome)

5. อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (popular sovereignty) ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยคือระบบที่ประชาชนมีอำนาจอธิปไตย และมอบหมายให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งทำหน้าที่แทนตน การเลือกตั้งจึงเป็นการแสดงออกถึงสิทธิและอำนาจของประชาชน ดังคำกล่าวที่ว่าเสียงของประชาชนคือเสียงของสวรรค์

6. สิทธิเสรีภาพ (rights and freedom) เป็นหัวใจสำคัญของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ผู้ดำรงตำแหน่งบริหารและข้าราชการประจำที่มีอำนาจตามกฎหมาย จะต้องยึดถือตัวบทกฎหมายอย่างเคร่งครัด ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะถ้ามีการกระทำดังกล่าวก็เท่ากับละเมิดเจ้าของอำนาจอธิปไตย

7. ความเสมอภาค (equality) ซึ่งความเสมอภาคหมายถึงความเสมอภาคทางการเมือง และความเสมอภาคทางกฎหมาย (equality before the law) ความเสมอภาคภายใต้ระบอบการปกครองแบบ

ประชาธิปไตยถือว่าทุกคนเสมอภาคเท่ากันหมด หนึ่งคนมีสิทธิลงคะแนนเสียงได้หนึ่งเสียง (one man one vote) การเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลอันใดก็ตามจึงถือว่าขัดต่อหลักการประชาธิปไตย

8. ค่านิยมและจิตวิญญาณความเป็นประชาธิปไตย (the democratic ethos) หมายถึง ค่านิยมที่ได้รับการอบรมตั้งแต่ครอบครัว สถาบันการศึกษา และทางสังคม ให้มีความเชื่อและศรัทธาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตย มองคนอื่นด้วยสายตาที่เสมอภาค ทั้งหมดนี้ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาจิตวิญญาณประชาธิปไตย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาและธำรงไว้ซึ่งระบบประชาธิปไตย

9. ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งบริหารระดับสูงทั้งในนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ จำเป็นอย่างยิ่งต้องยึดถือหลักจริยธรรมทางการเมือง รวมตลอดทั้งมารยาททางการเมือง โดยจะต้องกระทำหน้าที่อย่างซื่อสัตย์สุจริต คำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดต่อประชาชน ชาติ และบ้านเมือง เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม เพราะงานการเมืองเป็นงานอาสาสมัครที่ได้รับมอบหมายจากประชาชน

10. ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารระดับสูง ซึ่งสามารถนำประเทศชาติและสังคมไปสู่ความเจริญ หรือไปสู่ความเสียหายในด้านต่าง ๆ ทั้งในแง่การเมือง สังคม เศรษฐกิจ อุดมการณ์ ศรัทธาและความเชื่อในระบบ ฯลฯ ต้องเป็นบุคคลที่เปี่ยมไปด้วยคุณสมบัติอัน ได้แก่ การมีอุดมการณ์ทางการเมือง การมีจริยธรรมทางการเมือง การมีความรู้ทางการเมือง การมีประสาทสัมผัสทางการเมือง และการเข้าใจอารมณ์ทางการเมือง ของประชาชนอย่างถูกต้อง (ภัทรชมน รัตนางกูร, 2563)

สรุป หลักนิติธรรมการใช้กฎหมายในการบริหารประเทศ ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ความถูกต้องตามกฎหมาย ความชอบธรรมทางการเมือง ความถูกต้องเหมาะสม ความน่าเชื่อถือ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยคือระบบที่ประชาชนมีอำนาจอธิปไตย

ความจำเป็นของการมีจริยธรรมของนักการเมือง

จริยธรรมเป็นแนวคิดที่ต้องการควบคุมพฤติกรรมของคน ทั้งนี้ ในฐานะที่สมาชิกรัฐสภาเป็นบุคคลที่ถือเป็นบุคคลสาธารณะ และมีความเกี่ยวข้องกับภารกิจ ที่สำคัญของประเทศ ทั้งในเรื่องการตรวจสอบการใช้ อำนาจอธิปไตย การปฏิบัติหน้าที่ในฝ่ายนิติบัญญัติ การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน คณะรัฐมนตรี สมาชิก รัฐสภาและผู้ดำรงตำแหน่งอื่นที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน โดยนัยดังกล่าว สมาชิกรัฐสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกรัฐสภา

นักการเมืองต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. มีอารมณ์ผูกพันแน่นแน่ว จริยจึงต่ออุดมการณ์ (Passion) หมายความว่า นักการเมืองจะต้องรู้สึกห่วง กังวล เอาใจใส่ต่อสิ่งที่เขาต้องการจะต่อสู้ ไม่ใช่อารมณ์ที่เป็นความตื่นเต้นที่ไร้ความหมาย หรือเป็นเพียงเจตคติภายใน

2. มีความรับผิดชอบ (Responsibility) จริยธรรมของความรับผิดชอบเป็นตัวชี้วัดให้เห็นว่า นักการเมืองมีความมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่ออุดมการณ์หรือไม่

3. มีวิจารณ์ญาณ (Judgement) หมายถึง ความสามารถที่จะรักษาไว้ซึ่งความไม่หวั่นไหวและความสงบ แต่สนองตอบต่อสภาพความเป็นจริง หรือการต้องพิจารณาสิ่งต่าง ๆ และคนจากระยะห่าง การขาดวิจารณ์ญาณถือเป็นความผิดประการหนึ่งของนักการเมือง เป็นสิ่งที่ทำให้ไร้ประสิทธิภาพทางการเมือง

ความจำเป็นที่ต้องใช้หลักจริยธรรม ซึ่งเป็นคุณความดีที่พึงยึดเป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ทั้งนี้ หลักจริยธรรมตามแนวคิดนี้สามารถจำแนกเป็น 2 มุมมอง คือ

1. จริยธรรมตามหลักนิติรัฐ ยึดหลักการว่า การบริหารงานใดได้ดำเนินการถูกต้องตามตัวบทกฎหมาย ถือว่าการบริหารงานนั้นถูกต้องตามหลักจริยธรรม แนวคิดนี้ ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า อาจมีปัญหาเรื่องความไม่ครอบคลุม เพราะกฎหมายมักจะเกิดขึ้นภายหลังจากที่เกิดปัญหา และเพื่อมิให้เกิดปัญหาเดิมซ้ำอีก จึงออกกฎหมายมาบังคับใช้ ดังนั้นกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันจึงไม่เพียงพอในการกำกับพฤติกรรมการบริหารงานให้อยู่ในกรอบของจริยธรรมได้ทุกกรณี

2. จริยธรรมตามมาตรฐานจริยธรรม ยึดหลักการ การพยายามแสวงหาความดีที่ยึดถือควรเป็นอย่างไร แล้วนำมาใช้เป็นมาตรฐานจริยธรรม เพื่อกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติ จริยธรรมตามมาตรฐานจริยธรรมจึงมีความครอบคลุมกว้างขวางกว่าจริยธรรมตามหลักนิติรัฐ อย่างไรก็ตาม จริยธรรมตามมาตรฐานจริยธรรมมีจุดอ่อนที่สำคัญ คือ ขาดบทบังคับการลงโทษเมื่อมีการละเมิด เป็นความแตกต่างจากจริยธรรมตามหลักนิติรัฐ

สรุป คุณสมบัติทั้งสามประการจะประกอบกันเป็นจริยธรรมของนักการเมือง เป็นพลังที่เสริมสร้างบุคลิกภาพของนักการเมืองเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมือง อันเป็นกิจกรรมของมนุษย์อย่างแท้จริง นักการเมืองจึงจำเป็นต้องมีอุดมการณ์ มีความรับผิดชอบ และมีวิจญาณเป็นเครื่องกำกับความหลงตัวเอง

ศาสนากับการสร้างคุณธรรมและจริยธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 76 กำหนดให้รัฐพึงพัฒนาระบบการบริหารราชการแผ่นดินทั้งราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่นและงานของรัฐ อย่างอื่นให้เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยหน่วยงานของรัฐต้องร่วมมือและช่วยเหลือกันในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดิน การจัดทำบริการสาธารณะและการใช้จ่ายเงินงบประมาณมีประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน รวมตลอดทั้งพัฒนาเจ้าหน้าที่ของรัฐให้มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีทัศนคติเป็นผู้ให้บริการประชาชนให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว ไม่เลือกปฏิบัติ และปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ

รัฐพึงดำเนินการให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลของหน่วยงานของรัฐให้เป็นไปตามระบบคุณธรรม โดยกฎหมายดังกล่าวอย่างน้อยต้องมีมาตรการป้องกันมิให้ผู้ใดใช้อำนาจหรือกระทำการโดยมิชอบที่เป็นการก้าวก่ายหรือแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่หรือกระบวนการแต่งตั้งหรือการพิจารณาความดีความชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ

รัฐพึงจัดให้มีมาตรฐานทางจริยธรรม เพื่อให้หน่วยงานของรัฐใช้เป็นหลักในการกำหนดประมวลจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานทางจริยธรรมดังกล่าว (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560)

ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ต้องได้รับการปลูกฝังและพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยให้ยึดมั่นในอุดมการณ์ที่ดีงาม รักษาสัจจะที่ให้ไว้แก่ประชาชน มีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาตามวิถีทางประชาธิปไตย มุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ และไม่ทุจริตหรือใช้อิทธิพลแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเอง แนวคิดทางศาสนากับการสร้างคุณธรรมจริยธรรม โดยเน้นหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา เนื่องจากจริยธรรมในการปกครองของไทยมีรากฐานมาจากพุทธศาสนาเป็นสำคัญ จริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญในสังคม ที่จะนำความสุขสงบและความและความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคมนั้น ๆ เพราะเมื่อคนในสังคมมีจริยธรรม จิตใจก็ย่อมสูงส่ง มีความสะอาด และสว่างในจิตใจ จะทำการงานใดก็ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ไม่ก่อให้เกิดทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่น เป็นบุคคลมีคุณค่ามีประโยชน์ และสร้างสรรค์คุณงามความดี อันเป็นประโยชน์และความสุขต่อบ้านเมือง

จริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคงและความสงบสุขของปัจเจกชน สังคมและประเทศชาติอย่างยิ่ง รัฐควรส่งเสริมประชาชนให้มีจริยธรรมเป็นอันดับแรก เพื่อให้เป็นแกนกลางของการพัฒนาด้านอื่น ๆ ทั้งเศรษฐกิจ การศึกษา การเมืองการปกครอง การพัฒนาที่ขาดจริยธรรมเป็นหลักยึด ย่อมเกิดผลร้ายมากกว่าดี เพราะผู้มีความรู้แต่ขาดคุณธรรม ดังนั้น จริยธรรม การกระทำและความคิดที่ถูกต้องเหมาะสมการทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ เว้นสิ่งควรเว้น ทำสิ่งควรทำ ด้วยความฉลาดรอบคอบ รู้เหตุรู้ผลถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล ดังนั้นจะเห็นว่าจริยธรรมจึงจำเป็นและมีคุณค่าสำหรับทุกคนในทุกวิชาชีพทุกสังคม สังคมจะอยู่รอดด้วยจริยธรรม ในทางพระพุทธศาสนาก็ส่งเสริมให้มีจริยธรรมทางการเมือง ดังนี้

1. ศาสนากับจริยธรรมทางการเมือง

ศาสนาทุกศาสนามีหลักคำสอนให้ศาสนิกชนพึงปฏิบัติตามเพื่อความสุขของตนเอง และเพื่อความสงบสุขเรียบร้อยของสังคมและประเทศชาติ หากพิจารณามูลเหตุของการเกิดจริยธรรมแล้ว พบว่ามีที่มาจากศาสนาเป็นหลัก เพราะศาสนามีหลักธรรมคำสอนในการดำเนินชีวิต มีกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งกล่าวได้ว่า

1) ศาสนาเป็นพื้นฐานของกฎศีลธรรม ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งธรรมจรรยาและขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นแนวทางให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติตามหลักกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ว่า ดังนั้น ศีลธรรมย่อมช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุข

2) ศาสนาเป็นบรรทัดฐานของสังคม คือ ศาสนาเป็นแบบแผนของความประพฤติ เนื่องจากศาสนามีหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ อาทิ หลักการปฏิบัติตน พิธีการต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลในสังคมนำไปเป็นเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต ช่วยในการตัดสินใจว่าควรทำอะไร และทำอย่างไร ทำให้รู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร

3) ศาสนาเป็นกลไกในการควบคุมสังคม คือ ศาสนามีผลทางปกครองให้มนุษย์ในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ เพราะผู้ที่เคารพเชื่อมั่นในศาสนาจะประพฤติตนตามครรลองของศาสนาอย่างเคร่งครัด ศาสนาจึงมีผลควบคุมไปถึงจิตใจด้วย

2. พุทธศาสนากับจริยธรรมทางการเมือง

พุทธศาสนามีความเชื่อในกฎแห่งกรรม คือเน้นการพึ่งพาตนเอง (อัตตา หิ อัตตะโน นาโถ) โดยการพัฒนาศักยภาพตนเอง พากเพียร ไม่พึ่งพาอำนาจหรือพลังจากเทพเจ้าต่าง ๆ ตามคัมภีร์พระไตรปิฎก กษัตริย์หรือผู้ปกครองเกิดจากความประสงค์ของสังคม ตำแหน่งทางปกครองเป็นสิ่งสมมติแต่งตั้ง ดังนั้น กษัตริย์หรือผู้ปกครองทางพุทธศาสนาจึงเป็นมนุษย์ธรรมดา แต่สูงส่งด้วยคุณธรรม ความดี และชาติกำเนิด ผู้ปกครองมาตามคำเรียกร้องหรือความต้องการของประชาชน โดยผู้ปกครองนั้นต้องมีคุณธรรม มีความเมตตา กรุณา และเสียสละ เพื่อสร้างประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติ

ในทัศนะของพุทธศาสนา ระบอบการปกครองที่ดีอาจจะเป็นระบอบการปกครองแบบใดก็ได้ที่ยึดหลักการที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1) การได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจ และการขยายอำนาจ และการรักษาไว้ซึ่งอำนาจต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนมากที่สุด อำนาจของผู้ปกครองไม่ใช่เพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ให้ตนเอง แต่เพื่อประชาชน

2) ความมั่นคงของระบอบการเมืองการปกครองหรือของรัฐบาล ไม่ใช่จุดหมายสุดท้าย เป็นแต่เพียงวิถีทางหรือเครื่องมือสำหรับการสร้างสรรค์ประโยชน์และความสงบสุขให้แก่ประชาชน ซึ่งจุดนี้คือจุดหมายที่แท้จริง

3) ให้ความสำคัญกับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยเน้นความเท่าเทียมกัน เช่น ปราศจากการแบ่งแยกของชาติกำเนิด เพศ หรือฐานะ เป็นต้น

4) ผู้ปกครองต้องถือธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง อาทิ การถือหลักความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม มีเหตุผลและการใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ รับฟังความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง กระทำการต่าง ๆ โดยยึดหลักกฎหมายบ้านเมือง

จริยธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรมทางสังคม ทางศาสนา ความดีงาม ความถูกต้อง ความเหมาะสม ที่คนในสังคมหนึ่ง ๆ ได้ยอมรับถือปฏิบัติเป็นหลักทางศีลธรรม หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า จริยธรรม คือ เครื่องมือในการวัดความดี ความไม่ดี ความถูก ความผิด ความเหมาะสมไม่เหมาะสมแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม จริยธรรมไม่เป็นหลักสากล คือ จริยธรรมในสังคมหนึ่งอาจจะไม่ถูกยอมรับในอีกสังคมหนึ่งก็เป็นได้ แต่จริยธรรมที่หมายถึงความดีงาม ความถูกต้องและความเหมาะสม พฤติกรรมนั้นก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มาก หรือส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดความพอใจ การยอมรับของคนในสังคมนั้นเป็นส่วนใหญ่

บทสรุป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดให้มี มาตรฐานทางจริยธรรม เพื่อให้ว่าการเมืองมีคุณธรรมและจริยธรรม โดยการทำหน้าที่เน้นความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม ความโปร่งใส ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน รักษาผลประโยชน์ให้บ้านเมือง ทำหน้าที่ด้วยความเสียสละเห็นผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง มาตรฐานทางจริยธรรม เป็นสิ่งที่ถือเป็นหลักสำหรับกำหนดสภาพคุณงามความดี และข้อประพฤติปฏิบัติหรือศีลธรรมที่สอดคล้องกับความถูกต้องดีงามของว่าการเมือง ภาครัฐและเอกชนของผู้ดำรงตำแหน่งที่เป็นผู้บริหารและบุคลากรในหน่วยงานทุกระดับ ส่งเสริมสร้างด้านคุณธรรมและจริยธรรมเป็นการสร้างจิตสำนึกในตนเอง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเพื่อประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะว่าการเมืองที่ต้องมีจริยธรรมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, (2560). ฉบับพิมพ์ตามราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก ราชกิจจานุเบกษา.

เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2557). *สาระสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศไทยด้านอื่น ๆ : การเสริมสร้างมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรม ของผู้บริหารประเทศและประชาชน*, กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2557). *สาระสังเขปประเด็นการปฏิรูปประเทศไทยด้านอื่น ๆ : การเสริมสร้างมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรม ของผู้บริหารประเทศและประชาชน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

สำราญ ศรีคำมูล. (2563). *ความหมายของจริยธรรม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2563, จาก www.baanjomyut.com /library/ethics/01.html.

โยนิโสมนสิการ : วิธีแห่งปัญญาเพื่อการพัฒนาจิตด้านโควิด-19

Yonisomanasikāra : Wisdom Path for Mental Development against Covid-19

¹พระครูภาวนาโสภิต และ ²บุญญาดา ประภัทรสิริ
¹Prakrupawanasopit and ²Bunyada Prapatsiri

¹วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University Lamphun Buddhist College
²วิทยาลัยเทคโนโลยีชินรัตน์ลำพูน
²Charinrat Lamphun Technology College
¹Corresponding Author's Email: boonyavisit@gmail.com

Received September 11, 2021; Revised October 18 2021; Accepted November 19, 2021

บทคัดย่อ

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดไปทั่วโลกของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 นั้น นับว่าเป็นวิกฤติของโลกครั้งใหญ่ที่กระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของมนุษยชาติ ทั้งเกิดภาวะทางเศรษฐกิจที่หยุดชะงัก ปัญหาการว่างงาน การขาดรายได้ ประชาชนเกิดอาการป่วยทางจิตเวชเพิ่มมากขึ้น อัตราการฆ่าตัวตายเพิ่มสูงขึ้นร้อยละ 20 จากปัญหาดังกล่าวนี้นี้ ควรใช้หลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ควรนำไปใช้ในการพัฒนาจิต เป็นหลักวิธีแห่งปัญญาที่มุ่งเน้นการคิดวิเคราะห์โดยใช้ปัญญาเป็นมูลฐาน ซึ่งการพัฒนาจิตเพื่อต้านโควิด-19 นั้น ควรใช้วิธีคิดใน 2 แบบ คือ 1. วิธีคิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก คือพิจารณาถึงส่วนดี ส่วนเสีย และทางออก เช่น การที่รัฐกำหนดใช้มาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม การสวมใส่หน้ากากอนามัย และการหมั่นล้างมือ นั้น ผู้ปฏิบัติตามหลักโยนิโสมนสิการควรพิจารณาถึงส่วนดี ว่าเมื่อปฏิบัติแล้วจะส่งผลดีอย่างไร และหากไม่ปฏิบัติตามจะส่งผลเสียอย่างไร และควรปฏิบัติอย่างไรที่จะเป็นทางออกที่ดีที่สุด 2. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน เป็นการฝึกคิดให้อยู่กับปัจจุบัน ไม่ฟุ้งซ่าน ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท สร้างภูมิคุ้มกันทางใจ ฝึกใจยอมรับและปล่อยวางกับสถานการณ์ที่ตนเองควบคุมไม่ได้ จากแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตตามหลักโยนิโสมนสิการนี้ จึงเป็นวิธีการปฏิบัติตามวิธีแห่งปัญญา คือ “คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดด้านกุศล”

คำสำคัญ: โยนิโสมนสิการ, วิธีแห่งปัญญา, โควิด-19

Abstract

The epidemic situation around the world of the Coronavirus 2019. This is a great global crisis affecting the way of life of mankind; the economic situation is balky, unemployment problem, lack of income and people have more psychiatric illnesses and the suicide rate has increased by 20 percent. From this problem should apply the Yonisomanasikāra is the principle that should be applied for mental development, the way of wisdom that focuses on analytical thinking using fundamental wisdom. Mental development against Covid-19 should apply 2 ways of thinking, namely 1. How to think of

knowing what the other is up to advantage and disadvantage, and solutions that is the consideration of the good aspect, the bad aspect and the solution such as the state imposes social distancing, wearing a mask and often washing hands. People who follow Yonisomanasikāra principle should consider the good aspect after practice how will it benefit, if people don't follow, how will it affect and what should be done to be the best solution? 2. How to think in the present which is the practice of thinking to be in the present, no distraction, living with care, building mental immunity and training to accept and let oneself on with situations that oneself cannot control. From the practice for mental development according to this principle of Yonisomanasikāra it is therefore a way to follow the wisdom path, including "thinking correctly, thinking in order, thinking reasonably and thinking in charity"

Keywords: Yonisomanasikāra, Way of wisdom and Covid-19

บทนำ

จากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่กระจายไปในหลายประเทศทั่วโลกแล้วนั้น หนึ่งในวิธีการรับมือกับการระบาดคือ Social distance หรือการเพิ่มระยะห่างระหว่างกันในสังคม เพื่อป้องกันการระบาดจากคนสู่คน การเว้นระยะห่างทางสังคมที่มีระยะเวลายาวนาน ส่งผลให้ธุรกิจต่าง ๆ ทั่วโลกหยุดชะงักและชะลอตัว เศรษฐกิจซบเซา ประชาชนขาดรายได้ที่จะใช้เพื่อการดำรงชีวิต ก่อเกิดความเครียด วิตกกังวล เกิดปัญหาทางสุขภาพจิต และเจ็บป่วยด้วยโรคทางจิตเวชเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกัน บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขเกิดภาวะเหนื่อยล้าทั้งทางร่างกายและทางอารมณ์ ซึ่งจากการสำรวจภาวะเครียด (Stress) ของกรมสุขภาพจิต พบว่าบุคลากรสาธารณสุข 8 ใน 10 คน และประชาชน 4 ใน 10 คน มีความเครียดและกังวลจากการทำงาน สำหรับประชาชนอาจเกิดความเครียดเพิ่มขึ้นและอาจเจ็บป่วยด้วยโรคทางจิตเวช เช่น โรคซึมเศร้า (Depression) เพิ่มขึ้น นอกจากนี้พบว่าอัตราการฆ่าตัวตายมีแนวโน้มที่สูงขึ้น ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงมีนาคม โดยเมื่อเปรียบเทียบข้อมูลของปี 2562 กับปี 2563 พบว่าจำนวนประชากรที่ฆ่าตัวตายสำเร็จ (Suicide) เพิ่มขึ้นประมาณ ร้อยละ 20 (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2563)

จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอหลักโยนิโสมนสิการ วิธีแห่งปัญญา อันเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อใช้พัฒนาจิตของคนในสังคมในเข้มแข็ง มีความอดทน และพร้อมฟันฝ่าสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโควิด-19 และสามารถปรับตัวเข้าสู่ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) ได้อย่างปกติสุข

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

ไวรัสโคโรนา เป็นกลุ่มของเชื้อไวรัสที่สามารถก่อให้เกิดโรคทางเดินหายใจในคน ซึ่งไวรัสที่อยู่ในกลุ่มนี้มีหลายสายพันธุ์ส่วนใหญ่ทำให้เกิดอาการไม่รุนแรง คือ เป็นไข้หวัดธรรมดา ในขณะที่บางสายพันธุ์อาจก่อให้เกิดอาการรุนแรงเป็นปอดอักเสบได้ เช่น โรคติดเชื้อไวรัสทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (เมอร์ส) หรือโรคซาร์ (SARS) ซึ่งเคยมีการระบาดในอดีตที่ผ่านมา ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (โควิด-19) คือ ไวรัสในกลุ่มโคโรนาที่เพิ่งมีการค้นพบใหม่ (ไม่เคยมีการพบเชื้อมาก่อน) โดยพบครั้งแรกที่เมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ สาธารณรัฐประชาชนจีน ในช่วงปลายปี 2019 จากนั้น ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 ได้แพร่กระจายไปทั่วโลกในเวลาต่อมา จากข้อมูล ณ วันที่ 1 สิงหาคม 2563 พบผู้ติดเชื้อทั้งสิ้นจำนวน 17,781,000 คน และ

เสียชีวิต จำนวน 682,200 คน สำหรับประเทศไทยพบผู้ติดเชื้อ 3,312 และเสียชีวิต 58 คน (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2563)

จากการที่ไวรัสโควิด-19 สามารถแพร่กระจายจากคนสู่คนได้ผ่านทางการไอ จาม สัมผัส น้ำมูก น้ำลาย ดังนั้น จึงต้องระมัดระวังไม่ให้ผู้ป่วยที่มีอาการทางเดินหายใจสงสัยจากเชื้อไวรัสโควิด-19 ไปสัมผัสใกล้ชิดหรือใช้สิ่งของร่วมกันกับผู้อื่น เพื่อลดความเสี่ยงในการแพร่กระจายเชื้อ แนวทางปฏิบัติเพื่อป้องกันการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทางกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขได้แนะนำ คือ การล้างมือแบบ Normal hand washing (การล้างมือทั่วไป) และการล้างมือด้วยแอลกอฮอล์เจล (Alcohol gel) การสวมใส่หน้ากากอนามัย และวิธีการจัดการกรณีการไอ จาม ที่ถูกวิธี (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2563) ขณะเดียวกัน รัฐบาลได้ใช้มาตรการเพิ่มระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) และมาตรการป้องกันควบคุมโรค ที่คำนึงถึงสุขภาพและความปลอดภัยของผู้ปฏิบัติงาน โดยลดความเสี่ยงในการแพร่กระจายโรคในสถานที่ปฏิบัติงาน หรือจากการเดินทางไปกลับสถานที่ทำงาน และมีการควบคุมผู้ที่เดินทางกลับจากต่างประเทศด้วยการกักตัวเป็นระยะเวลา 14 วัน เพื่อป้องกันการแพร่กระจายเชื้อในผู้ที่ติดเชื้อที่ยังไม่แสดงอาการ (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2563)

การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 นี้ นำไปสู่ผลกระทบในวงกว้าง ซึ่งสหประชาชาติได้รายงานการประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจของโควิด-19 ต่อประเทศไทยว่า อัตราการว่างงานในกลุ่มผู้หญิงจะสูงถึงร้อยละ 4.5 ในขณะที่อัตราการว่างงานโดยรวมจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 3.1 สำหรับทั้งปี 2563 ซึ่งในระหว่างปี การว่างงานจะเพิ่มสูงกว่านี้ โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานนอกระบบ นอกจากนี้ อุตสาหกรรมยานยนต์และการท่องเที่ยวมีแนวโน้มชะลอตัวอย่างรุนแรง ขณะที่ผลิตผลทางการเกษตรจะได้รับความเสียหายเพิ่มเติมจากการระบาดของไวรัส นอกเหนือจากที่ประสบปัญหาภัยแล้ง ส่วนภาคอุตสาหกรรมอื่นๆ เช่น การดูแลสุขภาพ สินค้าอุปโภคบริโภค และบริการทางการเงิน ได้รับผลกระทบน้อยกว่า และการออกมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วได้ช่วยบรรเทาผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 ได้ในระดับหนึ่ง

นายเรอโน เมแยร์ ผู้แทนโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ประจำประเทศไทย กล่าวว่า โควิด-19 มีผลกระทบต่อประชากรที่มีความเปราะบางมากที่สุด และยิ่งเน้นย้ำความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่ในสังคมกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้พิการ กลุ่ม LGBT5 และสมาชิกชาติพันธุ์ต่าง ๆ กำลังได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง นอกจากนี้ กลุ่มผู้หญิงจะมีความเสี่ยงสูงต่อการว่างงาน เพราะบางส่วนอยู่ในภาคอุตสาหกรรมที่กระทบหนักที่สุด เช่น การท่องเที่ยวขณะที่แรงงานนอกระบบ ซึ่งมีจำนวนมากกว่าครึ่งของภาคแรงงาน ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงเช่นกัน เนื่องจากกลุ่มนี้ไม่ได้อยู่ในประกันสังคม และไม่สามารถได้รับสิทธิ์ต่าง ๆ ในสถานที่ทำงาน เช่น เงินอุดหนุนช่วยเหลือค่าจ้าง การลาภัก หรือ ลาป่วย ทั้งหมดนี้ ล้วนแต่ต้องการมาตรการเยียวยาที่ตรงเป้าหมาย

นายโรมัส ดาวิน ผู้แทนองค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย กล่าวว่า ครอบครัวที่มีความเปราะบางต้องได้รับความสนใจเป็นพิเศษในช่วงการฟื้นตัว ในช่วงเวลาที่ยากลำบากนี้ การให้ความช่วยเหลือโดยตรงกับครอบครัวกลุ่มเปราะบางและแรงงานนอกระบบเป็นสิ่งสำคัญไม่แพ้กับการช่วยให้ธุรกิจอยู่รอดและประสบความสำเร็จ เพราะฉะนั้น นโยบายที่ออกมาควรมีมาตรการที่เล็งผลระยะยาว เพื่อเสริมสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคม โดยไม่มีใครต้องคอยกังวลว่าสิ้นเดือนจะพอกินหรือไม่ และประเทศไทยควรมีการลงทุนเพิ่มเติมในทรัพยากรมนุษย์เพื่อยกระดับทักษะแรงงาน โดยเริ่มจากเยาวชน ซึ่งสิ่งนี้จะปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จของเศรษฐกิจไทยในอนาคต

ทั้งนี้ องค์การสหประชาชาติประเทศไทย ร่วมกับสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จะเผยแพร่ผลการศึกษาเพิ่มเติมในเดือนกรกฎาคม 2563 ซึ่งจะมีการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบทางสังคม

ของวิกฤตโควิด-19 ที่มีต่อความยากจน อาหารและภาวะโภชนาการ สุขภาพ การศึกษา การคุ้มครองทางสังคม และการป้องกันความรุนแรงและการละเมิด (Unicef Thailand, 2563)

สรุปว่า การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อประชาชนและระบบเศรษฐกิจ ด้วยอัตรา การว่างงานที่เพิ่มขึ้น อุตสาหกรรมยานยนต์และการท่องเที่ยวมีแนวโน้มชะลอตัวอย่างรุนแรง ผลผลิตทาง การเกษตรจะได้รับความเสียหายเพิ่มเติมจากการระบาดของไวรัส นอกเหนือจากที่ประสบปัญหาภัยแล้ง อุตสาหกรรมการดูแลสุขภาพ สินค้าอุปโภคบริโภค และบริการทางการเงินมีการชะลอตัว

ผลกระทบต่อสุขภาพจิตจากการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มีการระบาดในวงกว้างที่สาธารณสุขประชาชนจีน ตั้งแต่ เดือนธันวาคม 2562 เป็นต้นมา และแพร่กระจายอย่างรวดเร็วในทุกภูมิภาคทั่วโลก เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2563 องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ประกาศว่าโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มีลักษณะการระบาดใหญ่ทั่วโลก(Pandemic)

จากการวิเคราะห์ลักษณะของการระบาดตาม Health Footprint of COVID-19 (ข้อมูลจาก UPWELL Health Collection, Home Health : Melbourne, Australia) สามารถแบ่งการระบาดออกเป็น 4 คลื่น (Wave) คือ คลื่นลูกที่ 1 : 1st wave : Immediate mortality and morbidity of COVID-19 การระบาดของโรคทำให้ประชาชนติดเชื้อและเสียชีวิตจำนวนมากระยะถัดมาเป็นคลื่นลูกที่ 2: 2nd wave: Impact of resources restriction on urgent non-COVID-19 conditions การระบาดขยายวงกว้างและ สร้างปัญหาให้กับผู้ป่วยที่ไม่ติดเชื้อ รวมถึงการจัดการทรัพยากรอย่างเร่งด่วนให้เพียงพอต่อการป้องกัน และ รักษาผู้ป่วย ส่วนในคลื่นลูกที่ 3 : 3rd wave : Impact of interrupted care of chronic conditions การระบาดจะมีผลกระทบต่อผู้ป่วยโรคเรื้อรัง อาจทำให้ไม่สามารถพบแพทย์ตามกำหนด หรือต้องดูแลตนเองที่บ้าน และเข้าสู่คลื่นลูกที่ 4 : 4th wave : Psychic trauma, Mental illness, Economic injury, Burnout จากการระบาดที่ยาวนานจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนเกิดความเครียดวิตกกังวล เกิดปัญหาทาง สุขภาพจิต และเจ็บป่วยด้วยโรคทางจิตเวชเพิ่มขึ้น บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขเกิดภาวะเหนื่อยล้า ทางอารมณ์หมดไฟ ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาทางสุขภาพจิตตามมาหรือเกิดการเจ็บป่วยทางจิตเวชได้

แต่ผลกระทบจากการระบาดและมาตรการในการควบคุมโรค มีผลทำให้คนในสังคมที่ร่วมกันต่อสู้กับ ภาวะวิกฤตการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน มี โอกาสเกิดความกดดัน ความเครียดและความวิตกกังวลส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของคนไทยเป็นจำนวนมากโดยจะ เห็นได้จากปัญหาด้านสุขภาพจิตและจิตเวชที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากการสำรวจภาวะเครียด (Stress) ของกรม สุขภาพจิต พบว่าบุคลากรสาธารณสุข 8 ใน 10 คน และประชาชน 4 ใน 10 คน มีความเครียดและกังวลจาก การทำงานซึ่งจะมีแนวโน้มทำให้บุคลากรสาธารณสุขมีความเหนื่อยล้าทางอารมณ์รู้สึกหมดพลัง หมดหวัง สูญเสียพลังทางจิตใจและนำไปสู่ภาวะเหนื่อยล้าหมดไฟ (Burnout) สำหรับประชาชนอาจเกิดความเครียด เพิ่มขึ้นและอาจเจ็บป่วยด้วยโรคทางจิตเวช เช่น โรคซึมเศร้า (Depression) เพิ่มขึ้น นอกจากนี้พบว่าอัตราการ ฆ่าตัวตายมีแนวโน้มที่สูงขึ้น ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงมีนาคม โดยเมื่อเปรียบเทียบข้อมูลของปี 2562 กับปี 2563 พบว่าจำนวนประชากรที่ฆ่าตัวตายสำเร็จ (Suicide) เพิ่มขึ้นประมาณ ร้อยละ 20 (กรมสุขภาพจิต กระทรวง สาธารณสุข, 2563)

โยนิโสมนสิการเพื่อการพัฒนาจิต

จิตของมนุษย์มีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิต ผู้ที่มีจิตที่เข้มแข็ง มีจิตที่เป็นกุศलय่อมนำพาให้ชีวิตไปสู่วิถีทางที่เกิดมรรคผลที่ดี ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ผู้มีปัญญาควรรักษาจิต ที่เห็นได้ยากยิ่ง ละเอียดยิ่ง ขอบฝ่าหาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา เพราะจิตที่คุ้มครองแล้วย่อมนำสุขมาให้” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และท่านพุทธทาสได้แสดงทัศนะไว้ว่า “การเข้าถึงพุทธธรรมประเภทที่ใช้ปัญญาเป็นกำลัง หรือที่เรียกว่า ปัญญาวิมุตตินั้น จะต้องปลดปล่อยความยึดถือ เพื่อให้ญาณของตนเป็นไปไม่ข้องขัด” (พุทธทาสภิกขุ, 2553)

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ใช้พัฒนาจิตหลักธรรมหนึ่ง คือ โยนิโสมนสิการ ดังที่โบราณแปลสืบมาว่า “ทำในใจโดยแยบคาย” หรือมนสิการโดยแยบคาย หรือการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีวิธี

ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2557)

พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการไว้ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใด ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยอัษฎางคิกมรรค แก่ภิกษุ ฉะนั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยอัษฎางคิกมรรค”

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเหล่านั้นเหล่าใดก็ตาม ที่เป็นกุศล อยู่ในภาคกุศล อยู่ในฝ่ายกุศล ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีโยนิโสมนสิการเป็นมูลราก ประชุมลงในโยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการเรียกว่าเป็นยอดของธรรมเหล่านั้น”

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไป เหมือนโยนิโสมนสิการเลย เมื่อมีโยนิโสมนสิการ กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมไป”

สรุปว่า โยนิโสมนสิการ เป็นยอดของธรรมทั้งปวง เป็นมูลรากแห่งกุศล ผู้ใดมีโยนิโสมนสิการแล้วจะทำให้มีความเจริญเกิดขึ้น

ความหมายของโยนิโสมนสิการ

ว่าโดยรูปศัพท์ **โยนิโสมนสิการ** ประกอบด้วย **โยนิโส** กับ **มนสิการ** โยนิโส มาจาก โยนิ ซึ่งแปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธีทาง ส่วน มนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิด คำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. **อุบายมนสิการ** แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธี หรือคิดถูกวิธี หมายถึง คิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้าแนวกบัสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

2. **ปถมนสิการ** แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้ หรือมีลำดับ มีขั้นตอน เล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบ ตามแนวเหตุผล เป็นต้น รวมทั้งความสามารถที่จะชักความนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง

3. **การณมนสิการ** แปลว่า คิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุ ให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มา ซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

4. **อุปาทกมนสิการ** แปลว่า คิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย คือ การคิดการพิจารณาที่ให้เกิดกุศลธรรม เช่น ปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัว ให้หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติ หรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น

ไขความทั้ง 4 ข้อนี้ เป็นเพียงการแสดงลักษณะด้านต่าง ๆ ของความคิดที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการที่เกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ๆ อาจมีลักษณะครบทั้ง 4 ข้อ หากจะเขียนลักษณะทั้ง 4 ข้อนั้นสั้น ๆ ได้ความว่า **คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล**

สรุปว่า โยนิโสมนสิการ มีความหมายว่า การทำในใจให้แยกคาย โดยการคิดให้ถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบแบบแผน คิดอย่างมีเหตุและผล และคิดในสิ่งที่ถูกกุศล

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ คือ การนำเอาโยนิโสมนสิการมาใช้ในการปฏิบัติ หรือโยนิโสมนสิการที่เป็นภาคปฏิบัติการ โดยหลักการมี 2 แบบ คือ

1. โยนิโสมนสิการที่มุ่งสกัด หรือกำจัดอวิชชาโดยตรง ตามปกติเป็นแบบที่ต้องใช้ในการปฏิบัติธรรมจนถึงที่สุด เพราะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามเป็นจริง ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการตรัสรู้
2. โยนิโสมนสิการที่มุ่งเพื่อสกัด หรือบรรเทาต้นเหตุ มักใช้เป็นข้อปฏิบัติขั้นต้น ๆ ซึ่งมุ่งเตรียมพื้นฐาน หรือพัฒนาตนเองในด้านคุณธรรม ให้เป็นผู้พร้อมสำหรับการปฏิบัติขั้นสูงขึ้นไป เพราะเป็นเพียงขั้นขัดเกลากิเลส แต่โยนิโสมนสิการหลายวิธีใช้ประโยชน์ได้ทั้งสองอย่าง คือ ทั้งกำจัดอวิชชา และบรรเทาต้นเหตุไปพร้อมกัน

สรุปว่า วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการคือ การนำเอาโยนิโสมนสิการมาใช้ในการปฏิบัติเพื่อมุ่งสกัดหรือกำจัดอวิชชาโดยตรง และใช้มุ่งเพื่อสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุ

วิธีคิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก

วิธีคิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก หรือพิจารณาให้เห็นครบทั้ง อัสนาหะ อาทีนวะ และ นิสสรณะ เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเน้นการยอมรับความจริงตามที่สิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่ทุกแง่มุมทั้งด้านดีด้านเสีย และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก เช่นบอกว่า ก่อนจะแก้ปัญหาต้องเข้าใจปัญหาให้ชัด และรู้ที่ไปให้ดีกว่า หรือก่อนจะละสิ่งหนึ่งไปหาอีกสิ่งหนึ่ง ต้องรู้จักทั้งสองฝ่ายดีพอ ที่จะให้เห็นได้ว่า การละและไปหานั้น หรือการทิ้งอย่างหนึ่งไปเอาอีกอย่างหนึ่งนั้น เป็นการกระทำที่รอบคอบ สมควร และดีจริง

อัสนาหะ แปลว่า ส่วนดี ส่วนอร่อย ส่วนหวานชื่น คุณ คุณค่า ข้อที่น่าพึงพอใจ

อาทีนวะ แปลว่า ส่วนเสีย ข้อเสีย ช่องเสีย โทษ ข้อบกพร่อง

นิสสรณะ แปลว่า ทางออก ทางรอด ภาวะหลุดรอดปลอดพ้น หรือสลัดออกได้ ภาวะที่ปลอดหรือปราศจากปัญหา มีความสมบูรณ์ในตัว ดังความจริง โดยไม่ต้องขึ้นต่อข้อดีข้อเสีย ไม่ขึ้นต่ออัสนาหะ และอาทีนวะ ของสิ่งที่เป็นปัญหาหรือภาวะที่สลัดออกมานั้น

การคิดแบบนี้มีลักษณะที่พึงยำ 2 ประการ

1. การที่จะเชื่อว่ามองเห็นตามเป็นจริงนั้น จะต้องมองเห็นทั้งด้านดี ด้านเสีย หรือทั้งคุณ และโทษของสิ่งนั้น ๆ ไม่ใช่มองแต่ด้านดีหรือคุณอย่างเดียว และไม่ใช้เห็นแต่โทษหรือด้านเสียอย่างเดียว เช่น ที่เชื่อว่ามองเห็นตามเป็นจริง คือ รู้ทั้งคุณ และโทษของกาม
2. เมื่อจะแก้ปัญหา ปฏิบัติ หรือดำเนินมรรควิธีออกไปจากภาวะที่ไม่พึงประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น เพียงรู้คุณโทษ ข้อดี ข้อเสีย ของสิ่งที่เป็นปัญหาหรือภาวะที่ไม่ต้องการเท่านั้น ยังไม่เพียงพอ จะต้องมองเห็นทางออก มองเห็นจุดหมาย และรู้ว่าจุดหมายหรือที่จะไปนั้นคืออะไร คืออย่างไร ดีกว่า และพ้นจากข้อบกพร่องจุดอ่อน โทษ ส่วนเสีย ของสิ่งหรือภาวะที่เป็นปัญหาอยู่อย่างไร ไม่ต้องขึ้นต่อคุณโทษ ข้อดีข้อเสียแบบเก่าอีกต่อไปจริงหรือไม่ จุดหมายหรือที่ไปหรือภาวะปลอดปัญหาเช่นนั้นมียุอยู่จริง หรือเป็นไปได้หรือไม่

สรุปว่า วิธีคิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก คือ พิจารณาให้เห็นครบทั้ง อัสสาทะ อาทีนวะ และ นิสสรณะ เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เน้นการยอมรับความจริงตามที่สิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่ทุกแง่ทุก ด้าน ทั้งด้านดีและด้านเสีย

วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน

วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน หรือวิธีคิดแบบมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ เรียกสั้น ๆ ว่า วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน ซึ่งในบทความนี้ผู้เขียนแยกเป็น 2 ประเด็น คือ ความคิดที่ไม่อยู่กับปัจจุบัน กับความคิดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนี้

1. ความคิดที่ไม่อยู่กับปัจจุบัน คือ ความคิดที่เกาะติดอดีตและเลื่อนลอยไปในอนาคตนั้น มีลักษณะสำคัญที่พูดได้สั้น ๆ ว่าเป็นความคิดในแนวทางของตัณหา หรือคิดด้วยอำนาจตัณหา คิดไปตามความรู้สึกหรือใช้คำสมัยใหม่ว่า ตกอยู่ในอำนาจอารมณ์ โดยมีอาการหวนละห้อยโหยหาอาลัยอาวรณ์ถึงสิ่งที่ล่วงแล้วเพราะความเกาะติดหรือค้างคาในรูปใดรูปหนึ่ง หรือเคล้งกว้างเลื่อนลอยฟุ้งซ่านไปในภาพที่ฝันเพื่อปรุงแต่ง ซึ่งไม่มีฐานแห่งความเป็นจริงในปัจจุบัน เพราะอดีตไม่พอใจสภาพที่ประสบอยู่ ปรารถนาจะหนีจากปัจจุบัน

2. ความคิดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คือ เป็นการคิดในแนวทางของความรู้หรือคิดด้วยอำนาจปัญญา ถ้าคิดในแนวทางของความรู้ หรือคิดด้วยอำนาจปัญญาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นไปอยู่ในขณะนี้ หรือเป็นเรื่องล่วงไปแล้ว หรือเป็นเรื่องของกาลภายหน้า ก็จัดเข้าในการอยู่กับปัจจุบันทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้ชัดเจนว่า ความรู้ การคิด การพิจารณาด้วยปัญญาเกี่ยวกับเรื่องอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตก็ตาม เป็นสิ่งที่ถูกต้อง และมีความสำคัญตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในทุกระดับ ตั้งแต่ในระดับชีวิตประจำวัน เช่น การสั่งสอนเกี่ยวกับบทเรียนจากอดีต ความไม่ประมาทระมัดระวังป้องกันภัยในอนาคต เป็นต้น

สรุปว่า วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน คือ เป็นการคิดโดยการใช้ปัญญาพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ในปัจจุบัน อดีตที่ล่วงมาแล้ว และอนาคตที่ยังไม่เกิดขึ้น

บทสรุป

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดไปทั่วโลกของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 นั้น นับว่าเป็นวิกฤติของโลกครั้งใหญ่ที่กระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของมนุษยชาติ ทั้งเกิดภาวะทางเศรษฐกิจที่ถดถอย หดงอกชะงัก ชะลอตัว เกิดปัญหาการว่างงาน ขาดรายได้เพื่อการเลี้ยงชีพ บ้างต้องขอทาน บางครอบครัวขาดที่อยู่อาศัยต้องอพยพเร่ร่อน สร้างปัญหาต่อสังคม ขณะเดียวกัน อาการป่วยทางจิตเวชเพิ่มมากขึ้น อัตราการฆ่าตัวตายเพิ่มสูงขึ้นร้อยละ 20 ปัญหาต่าง ๆ นี้ จึงควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน แม้ว่าปัญหาของการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จะยังไม่มีวัคซีนป้องกัน แต่มนุษย์สามารถพัฒนาจิตโดยใช้ปัญญาเพื่อให้ความเข้มแข็งทางจิตใจ พร้อมรับมือสถานการณ์ที่เลวร้ายนี้ ให้ผ่านพ้นไปได้

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เหมาะสมต่อการพัฒนาจิต คือ หลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นยอดของธรรมทั้งปวง เป็นมุลรากแห่งกุศล ผู้ใดมีโยนิโสมนสิการแล้วจะทำให้มีความเจริญเกิดขึ้น ผู้เขียนบทความวิชาการนี้จึงนำเสนอหลักโยนิโสมนสิการเพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติตน รับสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และสามารถปรับตัวเข้าสู่ชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) ได้อย่างปกติสุข ซึ่งกระบวนการของหลักโยนิโสมนสิการ อันเป็นหลักวิธีแห่งปัญญา เป็นการมุ่งเน้นการคิดวิเคราะห์โดยใช้ปัญญาเป็นมูลฐาน ผู้ที่ใช้หลักโยนิโสมนสิการในการพัฒนาจิต ควรปฏิบัติดังนี้ คือ

1. วิธีคิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก จากมาตรการต่าง ๆ ที่ภาครัฐให้กำหนดให้ประชาชนทำเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 นั้น ไม่ว่าจะเป็นการเว้นระยะห่างทางสังคม การสวม

หน้ากากอนามัยตลอดเวลาเมื่อมีการพบปะผู้อื่น และให้หมั่นทำความสะอาดร่างกาย ล้างมือ อาบน้ำทุกครั้ง หลังออกไปในที่สาธารณะชน เงื่อนไขต่าง ๆ นี้ ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของประชาชนยุ่งยาก ลำบากมากขึ้น และมีการต่อต้านจากบางคนที่ไม่เข้าใจในมาตรการของการควบคุมการแพร่ระบาดของโรค ซึ่งจะเห็นได้จาก หลายๆ ประเทศที่มีการประท้วงไม่ยินยอมที่จะสวมใส่หน้ากากอนามัย จึงส่งผลให้มีการติดเชื้อจำนวนเพิ่มเท่าทวีคูณอย่างรวดเร็ว ดังนั้น ตามหลักโยนิโสมนสิการให้ใช้ปัญญาพิจารณาใน 3 สิ่ง คือ 1) อัสสทะ คือ ให้พิจารณาถึงส่วนดี คุณค่า หรือประโยชน์ เช่น กรณีที่รู้กำหนดแนวทางปฏิบัติตนเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 นั้น ผู้ปฏิบัติต้องพิจารณาถึงผลดีที่จะส่งผลต่อชีวิตตนเองอย่างไร ต่อชีวิตผู้อื่นอย่างไร ต่อสังคมส่วนรวมอย่างไร 2) อาทีนวะ คือ ให้พิจารณาส่วนเสีย ข้อเสีย ช่องเสีย โทษ ข้อบกพร่อง เช่น จากตัวอย่างการใช้มาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม ให้พิจารณาว่า หากไม่มีการเว้นระยะห่างทางสังคม ปัญหาอะไรจะเกิดขึ้น และ 3) นิสสรณะ คือ ให้พิจารณาทางออก ทางรอด ภาวะหลุดรอดปลอดภัย ซึ่งในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 นี้ ทางออกที่กรมควบคุมโรคได้ประกาศใช้ คือ มาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม การสวมใส่หน้ากากอนามัย การล้างมือ ทำความสะอาดร่างกายสิ่งของ เครื่องใช้ มาตรการต่าง ๆ นี้ เกิดขึ้นเพื่อให้ประชาชนทุกคนปลอดภัยจากโรคร้ายนี้ ดังนั้น ผู้ปฏิบัติตามหลักโยนิโสมนสิการต้องตระหนักถึงทางรอด และทำใจยอมรับที่จะปฏิบัติตามมาตรการต่าง ๆ ที่จะสามารถช่วยให้ตนเอง และผู้อื่น ปลอดภัยจากการสูญเสียชีวิต

2. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน การคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน คือ การคิดโดยอาศัยความรู้ หรือคิดด้วยอำนาจของปัญญา คือ ฝึกคิดให้อยู่กับปัจจุบัน ไม่ฟุ้งซ่าน หรือคิดเลื่อนลอยไปในอนาคตที่ไม่สามารถจับต้องได้ ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาททุกขณะจิต คิดตรึงตรองในสิ่งที่ทำ และสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ ฝึกมองให้เห็นถึงโอกาสในวิกฤติที่เกิดขึ้น ฝึกใจยอมรับและปล่อยวางกับสถานการณ์ที่ตนเองควบคุมไม่ได้ ฝึกดูแลสุขภาพร่างกายของตนเองให้แข็งแรง และป้องกันตนเองให้ดี มีสติ ไม่ตระหนกแต่ให้ตระหนักในการดำเนินชีวิตกับภาวะวิกฤติของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

จากแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตตามหลักโยนิโสมนสิการดังกล่าวนี้ เป็นการกำหนดวิธีการคิดในทางที่ถูกต้อง คิดอย่างมีระเบียบแบบแผน คิดโดยใช้เหตุและผล คิดถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นทั้งด้านที่ดีและด้านที่ไม่ดี จึงสรุปความสั้น ๆ ได้ว่า แนวทางปฏิบัติของโยนิโสมนสิการ คือ “คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดด้านกุศล”

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2563). คำแนะนำการป้องกันควบคุมโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สำหรับผู้เดินทางไป-กลับจากพื้นที่การระบาด” โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COV5D-19). สืบค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2563 จาก https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/int_protection.php.
- _____. (2563). ข้อมูลสำหรับการป้องกันตนเองจากไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019” โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COV5D-19). สืบค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2563 จาก https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/int_protection.php.
- _____. (2563). สถานการณ์ประเทศไทย” โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COV5D-19). สืบค้นเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2563 จาก https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/int_protection.php.
- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2563). แนวทางการฟื้นฟูจิตใจในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COV5D-19) (Combat 4 th Wave of COV5D-19 : C4). นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอวัน ปริ้นติ้ง.

- _____. (2563). แนวทางการฟื้นฟูจิตใจในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (Combat 4th Wave of COVID-19 : C4). สืบค้นเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2563, จาก <https://www.dmh.go.th/covid19/pnews/view.asp?id=23>.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2557). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. (พิมพ์ครั้งที่ 39). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2553). วิธีฝึกสมาธิวิปัสสนา ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: ไทยควอลิตี้บุ๊คส์.
- Unicef Thailand. (2553). รายงานของยูเอ็น ซีพีผลกระทบจากวิกฤตโควิด-19 ส่งผลต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของไทย, สืบค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2563 , จาก <https://www.unicef.org/thailand/th/>.

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ Buddhism and Development of leaders

พระมหานรินทร์ สุรปญโญ
Phramaha Narin Surapanyo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chaiyaphum Buddhist College, Thailand
Corresponding Author's Email: narinpempa123@hotmail.com

Received September 5, 2021; Revised October 3, 2021; Accepted November 20, 2021

บทคัดย่อ

ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนนี้ ปัญหาเกี่ยวกับผู้นำก็มักเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันอยู่เสมอ ผู้นำบริหารงานอย่างไม่มีเอกภาพ ผู้นำใช้อำนาจโดยมิชอบเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรหรือคนในสังคมส่วนใหญ่

สถาบันศาสนา ถือเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งของประเทศไทย ควบคู่กันกับสถาบันชาติ และสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวแห่งวิทยาศาสตร์ มีหลักในการบริหารการพัฒนา ทั้งการพัฒนาดิน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน มีหลักธรรมในการปกครองตนเอง ปกครองหมู่คณะ ปกครองประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม เรียกว่า พุทธธรรม พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอด มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้มาก มีหน้าที่สำคัญในการชี้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ในด้านศีลธรรม โดยใช้หลักพุทธธรรมในการกระตุ้นหรือพัฒนาผู้นำ ผู้นำองค์กรต่าง ๆ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะต้องรู้หลักพุทธธรรม และนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อจะได้ร่วมกันพัฒนาประเทศชาติให้มั่นคงถาวรอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, การพัฒนา, ผู้นำ

Abstract

In the era of globalized society that is a borderless world, problems about the leader is often occur in the present society. Leaders manage without unity, leaders abuse their power for the benefit of themselves and their peers, and are based on the principles of goodwill, regardless of the survival of most organizations or people.

Religious institutions are considered one of the most important institutions in Thailand along with the National and Monarchy. Especially Buddhism, which is a religion with doctrines and teachings that can be tested and proven according to science. Buddhism is a religion that has principles of development management, both personal development, human development and job development, has the principles of self-government, group governing, national or public society, Which is called “Buddhadhamma” (Buddhist morality).

The monks have always been representatives of the religious institute that exists with Thai society. Monks have a great influence on encouraging or introducing social activities and causing many changes. They play a vital role in guiding the lives of most Thais in a moral way, using Buddhist principles to motivate or develop leaders. The leaders of various organizations are therefore very important to know Buddhist principles and put into practice in order to jointly develop the country to be stable and sustainable.

Keywords: Buddhism, Development, The leader

บทนำ

ในองค์กรหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของภาครัฐหรือเอกชน บุคคลสำคัญที่จะทำให้กลไกในระบบการบริหารงานขององค์กรใด ๆ ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ตั้งาม ก็คือ “ผู้นำ” ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหาร การจัดการ รวมถึงการริเริ่ม การวางแผน การบริการ กำกับการ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายขององค์กรผู้นำจึงเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นไปขององค์กรในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านที่เกี่ยวกับการบริหาร และการบุคคล ดังนั้นในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนนี้ ในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ในทุกสังคมซึ่งประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา ย่อมต้องมีผู้นำ เพื่อช่วยกำหนดทิศทาง ช่วยสั่งการ ช่วยควบคุมระบบ และช่วยประสานให้คนทั้งหลายทำงานร่วมกัน เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตั้งามที่ได้วางไว้ร่วมกันนอกจากนี้ ปัญหาเกี่ยวกับผู้นำก็มักเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเสมอ ผู้นำบริหารงานอย่างไม่มีเอกภาพ ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ใช้อำนาจโดยมิชอบ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรหรือคนในสังคมส่วนใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนั้นย่อมทำให้เกิดสภาพการณ์ของสภาวะผู้นำที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้นในสังคม (มนตรี พืชรพลพิพัฒน์, 2540) หากผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมและจริยธรรม ย่อมทำให้ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรมในการทำหน้าที่ในองค์กรนั้นต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากคุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของบทบาทหน้าที่ของผู้นำ ที่ทำให้ผู้นำสามารถได้รับการยอมรับความเชื่อถือ ตลอดจนการนับถือจากบุคคลต่าง ๆ ทั้งในองค์กรและในสังคมทั่วไป ดังนั้น ปัญหาการขาดคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำ ย่อมทำให้ผู้นำไม่เป็นที่ยอมรับต่อบุคคลทั่วไปในองค์กรและในสังคม ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อหลักการบริหารงานและภาพลักษณ์ขององค์กรให้เสื่อมลง และยอมนำมาซึ่งความล่มสลายขององค์กรในอนาคตเช่นกัน (เฟรด อี. พิตเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และ ลินดา มาฮาร์, 2531)

ในหลักธรรมพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญของผู้นำ ดังพระพุทธพจน์เกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “เมื่อฝูงโคทั้งหลายว่ายน้ำข้าม ถ้าโคจำฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคดฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมบัติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติชั่วเสียหาย แวันแคว้นทั้งหมดยกจะยกเชยหากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ธรรม เมื่อฝูงโคว่ายน้ำข้าม ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรงฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมบัติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตาม ทั้งวันแคว้นก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้กล่าวถึงพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ ผู้เขียนเล็งเห็นถึงความสำคัญของประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ เพราะจะทำให้เข้าใจถึงประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำได้อย่างถูกต้อง ดังต่อไปนี้

สถาบันพระพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งของประเทศไทย ควบคู่กันกับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวทางวิทยาศาสตร์ มีหลักในการบริหารการพัฒนา ทั้งการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน มีหลักธรรมในการปกครองตนเอง ปกครองหมู่คณะ ปกครองประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม หรือแม้แต่หลักคุ้มครองโลก ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นระบบวัฒนธรรมที่ส่งเสริม และกำหนดจริยธรรม หรือศีลธรรมของบุคคล และชุมชน ซึ่งมีผลไปถึงการประพฤติปฏิบัติ อีกทั้งยังเป็นสิ่งช่วยตรวจสอบควบคุม และเปลี่ยนแปลงความต้องการ แรงขับหรือความสนใจ ตลอดจนบังคับจิตใจ ความรู้สึก อารมณ์ของคน ด้วยการให้แบบแผนแห่งค่านิยมชั้นอุดมการณ์สุดยอด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการบังคับตัวเองหรือการควบคุมบังคับภายในอันได้แก่การที่เราต้องมีศีลสัตย์ (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2544) จะเห็นได้ว่าในสังคมไทยปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เนื่องจากการดำเนินชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่เกิดจนตาย ก็ต้องเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือแม้กระทั่งศิลปะและวัฒนธรรมต่างๆ ของไทย ก็ได้รับอิทธิพลมาจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งฝังอยู่ในความคิดในชีวิตจิตใจของคนไทยมาช้านาน สังเกตได้จากผลสะท้อนที่ปรากฏออกมาในด้านต่าง ๆ เช่น วิถีชีวิต ทัศนคติ พฤติกรรม นิสัยใจคอของคนไทย ตลอดถึงวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ก็เป็นผลจากพระพุทธศาสนาเช่นกัน ยิ่งในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุกลุกลามไปทั่ว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมจากอดีตถึงปัจจุบัน นับได้ว่าส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะช่วงทศวรรษที่ผ่านมาที่เรียกกันว่า อัสตงคตานุวัตร (Westernization) ตามกระแสโลกาภิวัตน์ (พระไพศาล วิสาโล, 2546)

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ทำให้ชาวพุทธเห็นห่างจากพระพุทธศาสนา ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร เพราะเหตุที่ไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเอง จึงก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทยมากมาย ดังที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งภายใต้ภาวะการณ์ที่เป็นเช่นนี้ การมีผู้นำที่ดี ที่ประพฤติตนตามหลักการของผู้นำในพระพุทธศาสนา จึงถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ (มนตรี พิรพลพิพัฒน์, 2540) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เชื่อและส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเองฝึกฝนตนเองให้สมบูรณ์สูงสุด คือ ผู้นำ โดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือฝึกฝน และมีพระสงฆ์เป็นผู้ยืนยันความจริงดังกล่าว พระสงฆ์จึงมีบทบาทที่สำคัญที่จะนำหลักธรรมทางศาสนาเข้ามาใช้กับงานพัฒนาคนสู่ความเป็นผู้นำ ควรมีการนำหลักธรรมมาเป็นพื้นฐานทั้งในการกำหนดเป้าหมายและกำหนดแนวทางในการพัฒนา ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีค่าและเป็นเครื่องชี้นำวิถีทางการดำเนินชีวิตอันสันติสุข เน้นให้คนได้รู้จักพัฒนาตนเองโดยการเรียนรู้แนวทางการดำเนินการพัฒนาตามหลักธรรม จะต้องเริ่มจากการพิจารณาให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะของชีวิตให้ถูกต้อง โดยเฉพาะที่เป็นปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายอย่างไม่มีปัญหา

พระสงฆ์กับการพัฒนาผู้นำ

พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันที่สำคัญของชาติ คือ สถาบันพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการยอมรับและได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านมาตลอด ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน หากมองย้อนกลับไปในอดีตจะพบว่าชาวบ้านเมื่อประสบกับปัญหาหรือเกิดทุกข์ร้อนใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือจิต ก็จะไปหาพระสงฆ์เพื่อปรึกษาและระบายความทุกข์ ดูเหมือนว่าพระสงฆ์จะสามารถแก้ปัญหาความทุกข์ร้อนของพวกเขาได้ทุกอย่าง ฉะนั้นวัดและพระสงฆ์ในอดีต จึงมีบทบาทมาก

พระสงฆ์เป็นทั้งครูสอนหนังสือ สอนศีลธรรม สอนวิชาชีพ ให้กับลูกหลานของชาวบ้าน เป็นทั้งหมอรักษาชาวบ้านที่เจ็บไข้ไม่สบาย ชาวบ้านเมื่อมีใครเกิดล้มป่วย บรรดาญาติ ๆ ก็พาไปวัด เพื่อให้พระสงฆ์ช่วยเยียวยารักษา เป็นทั้งนักสังคมสงเคราะห์ ช่วยเหลือชาวบ้านที่ได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนต่าง ๆ เช่น คนชราและเด็กกำพร้าที่ไม่มีคนเลี้ยงดูหรือคนที่ถูกไฟไหม้ น้ำท่วมเป็นต้น เป็นทั้งผู้พิพากษาตัดสินคดีและประนีประนอมความให้กับชาวบ้านที่เกิดกรณีพิพาทกัน เป็นทั้งจิตแพทย์ที่ช่วยแก้ไขปัญหเกี่ยวกับสุขภาพจิตให้กับชาวบ้าน นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังเป็นเหมือนนักวิชาการเกษตรและพัฒนา ที่คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการปลูกพืช วิธีการเลี้ยงสัตว์และฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ให้กับชาวบ้าน (พินิจ ลาภธนานันท์, 2529) พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอด มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคม และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้มาก ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญยิ่ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะพบได้ว่าพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้าน มีหน้าที่สำคัญในการชี้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยา กิจกรรมทางโลก จึงอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นสถาบันที่ขาดไม่ได้ในวิถีชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในชนบท นอกจากจะเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนาแล้วยังทำหน้าที่ให้บริการอื่น ๆ ที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อสร้างบูรณาการในชุมชน พระสงฆ์นับเป็นสถาบันที่ได้รับความเคารพ เป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และห่างไกลการพัฒนาของรัฐ นอกจากนั้นวัดยังเป็นศูนย์พิธีกรรมทางประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน จึงไม่เพียงเป็นศูนย์รวมทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการและความบันเทิงอีกด้วย พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้าน ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่าย (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2539)

แต่บทบาทต่าง ๆ ของพระสงฆ์ที่เคยมีมาตั้งแต่อดีต นับวันจะลดลงไปจากสังคมไทย เพราะปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุจากประเทศตะวันตก ได้หลั่งไหลเข้ามามีอิทธิพลต่อความคิดจิตใจและการดำเนินชีวิตของคนไทย เป็นเหตุให้ชาวบ้านหลงใหลในวัตถุ โดยไม่คำนึงถึงบาปบุญคุณโทษและผลเสียที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวม นอกจากคนที่ถูกระเบิดแห่งวัตถุนิยมเข้าครอบงำแล้วยังถูกระบบทุนนิยมที่แพร่กระจายมาพร้อมกับอารยธรรมตะวันตกเข้าครอบงำอีกด้วย และการศึกษาแผนใหม่ของไทยก็ปรับไปตามระบบทุนนิยม พระสงฆ์กับชาวบ้านก็เริ่มห่างเหินออกจากกัน เพราะโรงเรียนเข้าสวมรับบทบาทให้การศึกษาแทนวัด ระบบทุนนิยมเข้าครอบงำวิถีแห่งการพึ่งพาตนเอง จากแนวการผลิตเพื่อยังชีพ ผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยนไปสู่กลไกเพื่อการซื้อขาย ดังนั้นการแลกเปลี่ยน การช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ที่ชาวบ้านได้รับการอบรมจากวัดจึงเริ่มลดน้อยลงจนเกือบจะสิ้นสุดลงในปัจจุบัน เพราะสภาพสังคมไม่เอื้อให้พระสงฆ์กับชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเหมือนเช่นอดีต วัดกับบ้านจึงมีช่องว่างต่อกัน เป็นเหตุให้คุณค่าแท้ที่เติมไปด้วยความงดงามทางศีลธรรม และจริยธรรมของวัด ได้กลายกลายเป็นเพียงที่พึ่งทางพิธีกรรม และเป็นแหล่งมอมเมาชาวบ้านให้ยึดติดไสยศาสตร์เป็นการเข้าเติมชาวบ้านเข้าไปอีก แต่อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วพระสงฆ์ยังมีประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างอนงอนันต์โดยเฉพาะการเผยแผ่อบรมศีลธรรมจริยธรรม (ภัทรพร สิริกาญจน, 2540) และหลักพุทธธรรม ซึ่งหมายถึง การประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงประกาศและบัญญัติไว้เป็นที่ทราบกันว่าภายหลังพุทธปรินิพพานแล้ว ได้มีการรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเป็นระบบครบถ้วนอยู่ในรูปแบบที่เรียกกันว่าคัมภีร์พระไตรปิฎก เพื่อให้เป็นแหล่งสืบค้นคำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า เป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า พุทธธรรมมีค่าสำหรับวิถีชีวิตของมวลมนุษยชาติโดยเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญา ความสามารถของแต่ละบุคคล ที่จะนำมาพัฒนาตนเองให้เกิดความสุข ความเจริญงอกงามในชีวิต เพราะพระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ค้นพบทางเดินของชีวิตแล้วนำมาบอกกล่าว

ให้แก่บุคคลอื่นเท่านั้น ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า “ตถาคตเป็นเพียงผู้บอก คือ ชี้ทางให้ ส่วนตัวการกระทำนั้น เป็นเรื่องที่ แต่ละคนต้องเพียรพยายามเอาเอง” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จะเห็นได้ว่าตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันสถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เป็นสถาบันที่มุ่งในการพัฒนาคน พัฒนาคน และพัฒนางาน โดยมีพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนามีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมต่าง ๆ อย่างมากมาย โดยมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเผยแพร่และพัฒนา เพื่อให้ประชาชนเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน

หลักธรรมสำหรับการพัฒนาผู้นำ

ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผู้นำมีลักษณะใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ตีเตียนหรือชี้ผิดถูกที่ควรดีหรือชี้ข้อผิดข้อถูก ซึ่งหลักธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญและระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังคมองค์กรหรือหน่วยงานนั้น ๆ เพื่อให้งานบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ มีดังนี้

1. จักรวรรดิวัตร

เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ผู้ปกครองดำเนินกุศโลบายในทางการเมือง วัตถุประสงค์ของหลักจักรวรรดิวัตรนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของสังคมโดยรวมโดยมุ่งสอนให้ผู้นำใช้อำนาจเพื่อสร้างสรรค์ความสงบสุขและระบบเศรษฐกิจที่ดีของราษฎรและจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การอธิบายถึงวิธีการที่ใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อราษฎร ดังข้อความที่ปรากฏในจกัถวัตรสูตร พระราชกฤษฎีกาตรัสแก่กษัตริราชผู้เป็นบุตรว่า “ลูกเอ๋ย ถ้าเช่นนั้น ลูกจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายในกำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จพราหมณ์และคหบดี ขวานิคมนและชาวชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์ จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม การกระทำสิ่งที่ผิดแบบแผน อย่าได้เป็นไปในแว่นแคว้น ของลูก อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของลูก ไม่มีทรัพย์ ลูกพึงให้ทรัพย์แก่บุคคล เหล่านั้นด้วย อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใดในแว่นแคว้นของลูก เว้นขาดจากความมัวเมา และความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน) และโสรัจจะ (ความเสถียร) ผิดตน สงบตน ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว ลูกพึงเข้าไปหา สมณพราหมณ์เหล่านั้นตามกาลอันควรแล้วไต่ถามสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษอะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ข้าพเจ้า ทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่าอะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่ พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” ครั้นลูกได้ฟังจากสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล พึงยึดถือประพฤตีสั่งนั้น ให้มั่น ลูกเอ๋ย จักรวรรดิวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นอย่างนี้แล” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ข้อความในพระสูตรนี้ พระราชกฤษฎีกาตรัสว่าระบุงถึงจักรวรรดิวัตรหรือจักรวรรดิธรรม 5 ประการ ได้แก่

1) **ธรรมาธิปไตย** คือ ถือธรรมเป็นใหญ่ ยึดถือความจริง ความถูกต้องดีงาม เหตุผล หลักการ กฎกติกา ที่ชอบธรรม เคารพธรรม เชิดชูธรรม นิยมธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม และประพฤติ

2) **ธรรมิการักษา** คือ ให้ความคุ้มครองโดยธรรม คือ จัดอำนาจการรักษาค้ำครองป้องกันอย่างชอบธรรม แก่ชนทุกหมู่เหล่า คือ คนภายใน ข้าราชการฝ่ายทหาร ฝ่ายปกครอง ฝ่ายพลเรือน นักวิชาการ และคนต่างอาชีพ เช่น พ่อค้า เกษตรกร ขวานิคมนชนบท ขนชายแดน พระสงฆ์ และบรรพชิตผู้ทรงศีล ตลอดจนสัตว์ทั้งหลาย

3) มา อธรรมการ คือ ห้ามกั้นการอาธรรม คือจัดการป้องกันแก้ไข มิให้กระทำการที่ไม่เป็นธรรม การเบียดเบียนข่มเหง ความคิดชั่วร้าย มิให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นในบ้านเมือง ชักนำประชาชนให้ตั้งมั่นใน สุจริตธรรมและนิยมธรรม จัดวางระบบที่กันคนร้าย ให้โอกาสคนดี

4) ธนานุปทาน คือ ปันทรัพย์ให้ผู้ยากไร้ มิให้มีคนยากไร้บนแผ่นดิน เช่น จัดให้ราษฎรมีทางหา เลี้ยงชีพ ทำมาหากินได้โดยสุจริต

5) ปริပ္พจนา คือ ไม่ขาดการสอบถามปัญหา แสวงหาปัญหาและความตึงเครียดที่ยิ่งขึ้นไป โดยมีที่ปรึกษาที่ทรงวิชาการ ทรงคุณธรรม หมั่นพบปะพระสงฆ์และนักปราชญ์ ไต่ถามปัญหา เพื่อหาความรู้ หาความ ตึงเครียด ความจริง และถกข้อปัญหาต่าง ๆ อยู่โดยสม่ำเสมอตามกาลอันสมควร เพื่อซักซ้อมตรวจสอบตนให้ เจริญก้าวหน้า และดำเนินการในทางที่ถูกต้องตึงเครียดและชอบธรรม เพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง

อนึ่งในอรรถกถาท่านกล่าวว่าจักรวรรดิวัตร มี 10 ประการ และ 12 ประการ ดังข้อความที่ปรากฏใน อรรถกถาว่า “วัตรนั้นมี 12 ประการอย่างนี้ คือ

- 1) วัตรที่พึงปฏิบัติในหมู่ทหารที่เป็นชนภายใน
- 2) วัตรที่พึงปฏิบัติในพวกกษัตริย์
- 3) วัตรที่พึงปฏิบัติในกษัตริย์ประเทศราช
- 4) วัตรที่พึงปฏิบัติในพราหมณ์และคฤหบดี
- 5) วัตรที่พึงปฏิบัติในชาวนิคมนและชาวชนบท
- 6) วัตรที่พึงปฏิบัติในสมณพราหมณ์
- 7) วัตรที่พึงปฏิบัติในหมู่ฤคและเหล่าปักษา
- 8) วัตรที่พึงปฏิบัติในการห้ามการกระทำอันไม่เป็นธรรม
- 9) วัตรที่พึงปฏิบัติในการมอบทรัพย์ให้แก่ผู้ไม่มีทรัพย์สมบัติ
- 10) วัตรที่พึงปฏิบัติในการเข้าไปหาสมณพราหมณ์แล้วถามปัญหา

แต่เมื่อถือเอาคฤหบดีและเหล่าปักษาชาติเป็นแผนกหนึ่งแล้วก็จะมี 12 ประการ พึงทราบว่ามี 12 อย่าง บัณฑิตผู้ถือเอาคำที่มีได้กล่าวไว้ในครั้งก่อน พึงทราบว่ามี 12 อย่าง โดยอาศัยการละรายละเอียดที่ไม่เป็น ธรรม และโลกที่ไม่สม่ำเสมอ เป็นต้น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2. ทศพิธราชธรรม

หลักธรรมข้อนี้ นับว่าเป็นคุณธรรมประจำจิตใจของพระราชาและผู้บริหารหรือผู้ปกครองรัฐหรือ ประเทศชาติ รวมถึงผู้นำผู้ปกครองทุกระดับชั้นในสังคม ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงทศพิธราชธรรมไว้ ดังข้อความ ในมหาหังสชาดกที่พระราชาตรัสแก่พญาหงส์ว่า “เราพิจารณา เห็นอนาคตอันยาวนานก็หาไม่ พญาหงส์ เรา ดำรงอยู่ในธรรม 10 ประการ จึงไม่สะดุ้งกลัวปรโลก คือ

1. ทาน
2. ศีล
3. การบริจาค
4. ความซื่อตรง
5. ความอ่อนโยน
6. ความเพียร
7. ความไม่โกรธ
8. ความไม่เบียดเบียน
9. ความอดทน

10. ความไม่คลาดธรรม” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

อนึ่ง ในอรรถกถา กล่าวไว้ว่า ธรรมทั้ง 10 ประการ คือ ทศพิธราชธรรม 10 ประการคือ 1) ทาน เจตนาให้วัตถุ 10 ประการ มีข้าวและน้ำเป็นต้น 2) ศีล หมายถึง ศีล 5 ศีล 10 3) การบริจาค หมายถึง การบริจาคไทยธรรม 4) ความซื่อตรง ความเป็นคนตรง 5) ความอ่อนโยน หมายถึง ความเป็นคนอ่อนโยน 6) ความเพียร หมายถึง กรรมคือการรักษาอุโบสถ 7) ความไม่โกรธ หมายถึง ความมีเมตตาเป็นเบื้องต้น 8) ความไม่เบียดเบียน หมายถึง ความมีกรุณาเป็นเบื้องต้น 9) ความอดทน หมายถึง ความอดกลั้น 10) ความไม่คลาดจากธรรม หมายถึง ความไม่ขัดเคือง (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

3. พรหมวิหารธรรม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ผู้บริหารที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ และยังเป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหมคือผู้ใหญ่อีกด้วย ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสังคีติสูตรว่า วิหารธรรม 3 1) ทิพพวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของเทพ) 2) พรหมวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม) 3) อริยวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะ) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และในเมตตสูตร ดังข้อความที่ปรากฏว่า

“ไม่ควรข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่นกันและกันในทุกโอกาส ไม่ควรปรารถนาทุกข์แก่กันและกันเพราะความโกรธและเพราะความแค้น ควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์จุณมารดาเฝ้าถนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต ฉะนั้น อนึ่ง ควรแผ่เมตตาจิตชนิดไม่มีประมาณกว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูไปยังสัตว์โลกทั่วทั้งหมดยุทธทั้งชั้นบน ชั้นล่าง และชั้นกลางผู้แผ่เมตตาจะเย็น เดิน นั่ง หรือนอน ควรตั้งสติไว้ตลอดเวลาที่ยังไม่ว่างนักปราชญ์เรียกการอยู่ด้วยเมตตานี้ว่า พรหมวิหาร” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และในมหาโควินทสูตร ก็กล่าวถึงพรหมวิหาร 4 ไว้เช่นกัน ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“มหาโควินทพราหมณ์มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ 1 ... ทิศที่ 2 ... ทิศที่ 3 ... ทิศที่ 4 ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุก หมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีกรุณาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ 1 ... ทิศที่ 2 ... ทิศที่ 3 ... ทิศที่ 4 ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยกรุณาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีมุทิตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ 1 ... ทิศที่ 2 ... ทิศที่ 3 ... ทิศที่ 4 ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยมุทิตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ 1 ... ทิศที่ 2 ... ทิศที่ 3 ... ทิศที่ 4 ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่”

4. ราชสังคหวัตถุธรรม

ราชสังคหวัตถุ คือ การทำนุบำรุงทวยราษฎรให้ประชาชาติดำรงอยู่ในเอกภาพและสามัคคีด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า ราชสังคหวัตถุ ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกเมตตาสสูตร ดังข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ พระราชาผู้ทรงธรรมเช่นกับฤๅษี ทรงชนะใจหมู่มสัตว์ทั่วแผ่นดินด้วยราชธรรม ทรงบูชาโยธย คือ สัสสมะระ บุริสมะระ สัมมาปาสะ วาชเปยยะ และนิรัคคะ เสด็จเที่ยวไป ยัญเหล่านั้น ยังไม่ถึงเสียวที่ 16

แห่งเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญดีแล้ว เหมือนแสงหมู่ดวงดาวไม่ถึงเสี้ยวที่ 16 แห่งแสงจันทร์ ฉะนั้น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในอรรถกถาได้กล่าวอธิบายความหมายในตอนนี้อย่างนี้ว่า “ในคำเป็นต้นว่า สัสสมะระ (สัสสมะระ) บัณฑิต พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้ ได้ทราบว่า ในการแห่งพระราชผู้ทรงธรรม ครั้งโบราณ ได้มีสังคหัตถ์ 4 ประการ ที่พระราชทั้งหลายใช้สงเคราะห์โลก คือ 1) สัสสมะระ 2) ปุริสมะระ 3) สัมมาปาสะ 4) วาชเปยยะ บรรดาสังคหัตถ์ 4 ประการนั้น การถือเอาส่วนที่ 10 จากข้าวกล้าที่สำเร็จแล้ว ชื่อว่าสัสสมะระ อธิบายว่า เป็นผู้ฉลาดในการบำรุงข้าวกล้า การเพิ่มให้อาหารและค่าจ้างพอใช้ไป 6 เดือน แก่ทหารใหญ่ทั้งหลาย ชื่อว่าปุริสมะระ อธิบายว่า เป็นผู้ฉลาดในการยึดเหนี่ยวน้ำใจคน การจดจำนวนจากมือของพวกคนจนแล้วเพิ่มให้ทรัพย์ประมาณ 1,000 หรือ 2,000 โดยไม่เก็บดอกเบี้ยยตลอด 3 ปี ชื่อว่าสัมมาปาสะ ก็การกระทำเช่นนั้นย่อมคล่องคนทั้งหลายไว้ได้โดยชอบ เหมือนผูกใจไว้ได้ เพราะเหตุนี้ ท่านจึงเรียกว่าสัมมาปาสะ ส่วนการกล่าววาจาอ่อนหวานโดยนัยเป็นต้นว่า “พ่อ ลุง” ชื่อว่าวาชเปยยะ อธิบายว่า มีวาจาน่ารัก รัฐที่ผู้ปกครองสงเคราะห์ (ประชาชน) ด้วยสังคหัตถ์ 4 ประการอย่างนี้ เป็นรัฐที่เจริญ มั่งคั่ง มีข้าวและน้ำมาก ปลอดภัย ไม่มีโจรผู้ร้าย คนทั้งหลายรื่นเริง ให้ลูกพ่อนอนอยู่นอก ไม่ต้องปิดประตูบ้านอยู่ การทำอย่างนี้เรียกว่า นิรคคหิ (ไม่มีโจรผู้ร้าย) เพราะไม่มีการลงกลอนที่ประตูเรือน. นี่เป็นประเพณีโบราณ” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

5. อคติ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักธรรมข้อนี้ นับว่าสำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครอง ที่จะต้องละเว้นอคติทั้ง 4 ให้ได้ เพราะเป็นทางประพฤติที่ผิด เป็นหายนธรรมในสังคมอย่างยิ่ง ความประพฤติผิดความไม่เที่ยงธรรมหรือความลำเอียงมี 4 อย่าง ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สังคาลกสูตรตอนหนึ่งว่า “อริยสาวกไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ 4 ประการ อะไรบ้าง คือ ปุณฺณ

1. ย่อมถึงฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะรัก) ทำบาปกรรม
2. ย่อมถึงโทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) ทำบาปกรรม
3. ย่อมถึงโมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง) ทำบาปกรรม
4. ย่อมถึงภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) ทำบาปกรรม

ส่วนอริยสาวก

1. ย่อมไม่ถึงฉันทาคติ
2. ย่อมไม่ถึงโทสาคติ
3. ย่อมไม่ถึงโมหาคติ
4. ย่อมไม่ถึงภยาคติ

อริยสาวกย่อมไม่ทำบาปกรรม โดยเหตุ 4 ประการนี้ พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวทยากรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

“บุคคลใดละเมิดความชอบธรรม	เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ
ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม	เหมือนดวงจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น
บุคคลใดไม่ละเมิดความชอบธรรม	เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ
ยศของบุคคลนั้นย่อมเจริญ	เหมือนดวงจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมสำหรับผู้นำ ที่กล่าวมาข้างต้นมีวิธีการและกระบวนการในการปกครอง โดยมุ่งถึงการใช้อำนาจและการยอมรับอำนาจของผู้นำ หรือที่เรียกว่า พระเดชและพระคุณ พระเดชนั้นต้องใช้เพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของสังคมโดยรวม สร้างสรรค์ความสงบสุขและระบบเศรษฐกิจที่ดีของราษฎร และจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การอธิบายถึงวิธีการที่ใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อราษฎร พระคุณนั้นควรมีอยู่ในจิตใจของผู้นำ เช่น ไม่เลือกที่รัก ไม่มักที่ชัง ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ตามได้

บทสรุป

ในองค์กรหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของภาครัฐหรือเอกชน บุคคลสำคัญ ก็คือ “ผู้นำ” ความสำเร็จหรือความล้มเหลวจึงขึ้นอยู่กับผู้นำเป็นสำคัญ ผู้นำในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมมุ่งแสวงหาประโยชน์ของตนเป็นหลัก ใช้อำนาจโดยมิชอบเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยมองข้ามหลักคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นแบบแผนประเพณีอันดีงาม ผู้นำที่ขาดคุณธรรมและจริยธรรมย่อมทำให้ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรม ไม่เป็นที่ยอมรับ ไม่สามารถจะยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นได้ ซ้ำยังทำให้ผู้ตามนั้นเกิดความไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่เป็นที่น่าวางใจ จนกระทั่งไร้ภาวะผู้นำ

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งของประเทศไทย ควบคู่กันกับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวแห่งวิทยาศาสตร์ มีหลักในการบริหารการพัฒนา ทั้งการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน มีหลักธรรมในการปกครองตนเอง ปกครองหมู่คณะ ปกครองประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม หรือแม้แต่หลักคุ้มครองโลก พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันที่สำคัญของชาติ คือ สถาบันพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการยอมรับและได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านมาตลอด ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน เป็นผู้นำทางศาสนามีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมต่าง ๆ อย่างมากมาย โดยมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปเผยแพร่และพัฒนา เพื่อให้ประชาชนเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน

ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผู้นำมีลักษณะใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ตีเตียนหรือชี้ผิดถูกที่ควรติหรือชี้ข้อผิดข้อถูก ซึ่งหลักธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญและระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังคมองค์กรหรือหน่วยงานนั้น ๆ เพื่อให้งานบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ พุทธธรรมมีค่าสำหรับวิถีชีวิตของมวลมนุษยชาติโดยเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญาความสามารถของแต่ละบุคคล ที่จะนำมาพัฒนาตนเองให้เกิดความสุข ความเจริญงอกงามในชีวิต เพราะพระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ค้นพบทางเดินของชีวิตแล้วนำมาบอกกล่าวให้แก่บุคคลอื่นเท่านั้น ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า “ตถาคตเป็นเพียงผู้บอก คือ ชี้ทางให้ ส่วนตัวการกระทำนั้น เป็นเรื่องที่ แต่ละคนต้องเพียรพยายามเอาเอง” ซึ่งผู้นำควรมีธรรมประจำใจ

เอกสารอ้างอิง

ทินพันธ์ นาคะตะ. (2539). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก.

_____. (2544). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สหยาบล้อการพิมพ์.

พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มนและทางออกจากวิกฤติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

- พินิจ ลาภธนานันท์. (2529). *บทบาทพระสงฆ์ในงานพัฒนาชนบท*. สถาบันวิจัยสังคม: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฟรด อี. ฟิตเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และ ลินดา มาฮาร์. (2531). *ค้นหาความเป็นผู้นำ*. เรียบเรียงโดย ชูชัยสมิทธิไกร. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2540). *หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ: แนวคิดและบทบาทพระคำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มนตรี พีรพลพัฒน์. (2540). *จริยธรรมกับภาวะผู้นำ: ศึกษาที่คณะนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมดุลชีวิต Life Balance

¹พระครูสุนทรธรรมนิทัศน์ และ ²วีโรจน์ ศรีคำภา

¹PhrakruSuntortummanitus and ²Rawirod Srikumpa

¹²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

¹²Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phrae Campus

¹Corresponding Author's Email: happyaddons@gmail.com

Received September 15, 2021; Revised October 29, 2021; Accepted November 28, 2021

บทคัดย่อ

สมดุลชีวิต ซึ่งมีสาระสำคัญอยู่เพียง 4 ประการ ได้แก่ 1.การทำความดี 2.ดนตรี 3.กีฬา 4.วิชาการเพื่อจะช่วยให้การยอมรับกับสภาพปัญหาในภาพรวมที่เกิดขึ้น และหันกลับมาทบทวนด้วยการใช้สติและปัญญาเพื่อหาทางแก้ไขหรือทางออกให้กับตนเองและสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด สมดุลชีวิต จึงเป็นสิ่งที่ช่วยพยุงหรือประคับประคองชีวิตประจำวันของคนทุกเพศ ทุกวัย และทุกมิติ ให้มีปัญหาลดลงไปได้บ้าง จะเป็นแนวทางปฏิบัติที่สำคัญที่สุดของชีวิต เพราะถ้าบุคคลปฏิบัติได้ครบถ้วนย่อมนำตนให้พบความสุขและความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยม เป็นชีวิตที่ลงตัว อีกทั้งจะได้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคคลอื่นได้เจริญรอยตาม ถึงแม้สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีสารสนเทศจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม

คำสำคัญ: สมดุล, ชีวิต

Abstract

There are only 4 important aspects of life balance: 1. Doing good 2. Music 3. Sports 4. Academic to help in accepting the overall problem situation. And turn to review by using mind and intelligence to find solutions or solutions for oneself and society, it is the most important thing, life balance is something that will help support or sustain the daily life of people of all sexes, ages and dimensions. To have some problems reduced. Will be the most important practice of life For if one can do it in its entirety, it leads himself to find great happiness and success It's a perfect life It will also be a good role model for others to follow in the footsteps. Although the economic, social, environmental and information technology situations change.

Keywords: Balance, Life

บทนำ

การดำเนินชีวิตประจำวันของคนเราให้ก้าวผ่านปัญหาและอุปสรรคไปได้ด้วยดีในแต่ละเรื่องนั้น ย่อมอาศัยทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก กล่าวคือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ตนเอง ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ตามความเหมาะสม เพื่อให้ปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ บุคคลและสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดความสุขหรือความทุกข์ได้ทุกเมื่อ ในทางตรงข้ามหากบุคคลไม่สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างทันท่วงทีภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมปัจจุบันแล้ว อาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ หรือความทุกข์อย่างมากมาย ดังปรากฏปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเรา และสังคมตามที่มีให้เห็นอยู่ทั่วไป ซึ่งไม่มีใครปรารถนาที่จะให้เหตุการณ์เช่นนี้กับตัวเอง และคนรอบข้าง เพราะเป็นสิ่งที่กระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันนั่นเอง

ในท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคออนไลน์หรือเทคโนโลยีสารสนเทศที่เป็นอยู่ขณะนี้ จำเป็นจะต้องอาศัยที่พึ่งพิงหรือสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจที่หลากหลาย ลำพังเฉพาะคำสอนหรือหลักการอย่างใดอย่างหนึ่งในทางสถาบันศาสนาหรือสถาบันทางสังคมอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอ เพราะว่า ถึงแม้คำสอนหรือหลักการดังกล่าวจะมีจุดแข็งหรือแก่นสารที่มีความสมบูรณ์และบริบูรณ์อยู่อย่างปฏิเสธไม่ได้ แต่การที่บุคคลจะเข้าถึงหลักคำสอนหรือหลักการนั้น ๆ อย่างถ่องแท้และลึกซึ้งจึงเป็นเรื่องยากพอสมควร เช่น สังคมไทยเป็นสังคมแห่งพระพุทธศาสนาตามแต่โบราณ การดำรงชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่อาศัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น นอกนั้นยังมีศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู ซิกข์ และคำสอนอื่น ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ประเสริฐและดีงามทั้งนั้น ความจริงในบรรดาคำสอนของศาสนาต่าง ๆ เหล่านี้น่าจะหล่อหลอมคนไทยให้อยู่อย่างผาสุกมากกว่าที่เป็นอยู่ แต่เหตุใดทำไมสังคมไทยยังต้องเผชิญกับปัญหาสารพัดจนถึงขั้นวิกฤติ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมืองการปกครอง เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งบั่นทอนคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างปฏิเสธไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ในประเทศไทยมีทรัพยากรธรรมชาติมากมายและอุดมสมบูรณ์ไม่ด้อยไปกว่าประเทศเพื่อนบ้าน หากจะมองด้วยใจเป็นกลางหรือปราศจากอคติแสดงว่า ลำพังหลักธรรมคำสอนในทางศาสนาต่าง ๆ อย่างเดียวย่อมไม่พอเพราะไม่สามารถต้านทานกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่แผ่ด้วยกิเลส (โลภ โกรธ หลง) ของคนได้นั่นเอง

ดังนั้น การยอมรับกับสภาพปัญหาในภาพรวมที่เกิดขึ้น และหันกลับมาทบทวนด้วยการใช้สติและปัญญาเพื่อหาทางแก้ไขหรือทางออกให้กับตนเองและสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด สมดุลชีวิต จึงเป็นสิ่งที่จะช่วยพยุงหรือประคับประคองชีวิตประจำวันของคนทุกเพศ ทุกวัย และทุกมิติ ให้มีปัญหาลดลงไปได้บ้าง ซึ่งมีสาระสำคัญอยู่เพียง 4 ประการ ได้แก่ 1.การทำความดี 2.ดนตรี 3.กีฬา 4.วิชาการ ดังจะได้อธิบายตามลำดับดังนี้

การทำความดี

คำว่า “การทำความดี” นั้น เมื่อให้คำจำกัดความให้เข้าใจง่าย ๆ สั้น และกะทัดรัด และชัดเจนแล้ว หมายถึง การทำกาย วาจา และใจให้อยู่ในสิ่งที่ดีงาม หรือการไม่ทำตนและผู้อื่นให้เกิดความเดือดร้อน วุ่นวาย สำหรับกรอบในการทำความดีนี้ จะเรียกว่าบุญก็ไม่ผิด การทำความดีในแง่หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ได้แก่ การให้ทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนา การปฏิบัติในหลักของบุญกิริยาวัตถุ 3 โดยอธิบายให้เข้าใจพอสังเขป ดังนี้

บุญกิริยาวัตถุ 3 สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ โดยย่อมี 3 อย่าง (ช.โมตริจิต , ม.ป.ป.) คือ

- 1.ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
- 2.ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
- 3.ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

1.ทานมัย คือบุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน หมายถึงการทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538) แบ่งย่อยตามลักษณะออกเป็น 2 อย่าง คือ อามิสทาน กับธรรมทาน แบ่งตามบุคคลที่เกี่ยวข้องมี 2 ประเภทคือ ทายกกับปฎิคาหก และแบ่งตามเจตนาการให้ทานออกเป็น 2 อย่างคือ แบบเจาะจง(ปาฏิบุคลิกทาน)กับไม่เจาะจง (สังฆทาน) องค์ประกอบที่สำคัญของการให้ทานทุกชนิดนั้น มีอยู่ 3 ประการ ได้แก่

1.1 ทายก คือ ผู้ให้ การให้ทานมีผลมาก ผู้ให้ควรประกอบด้วยเจตนา 3 อย่าง คือ บุพพเจตนา ก่อนให้เจตนาดี มุญจนเจตนา ขณะให้มีเจตนาดี และอปราปรเจตนา หลังจากให้แล้วมีเจตนาดี

1.2 ปฎิคาหก คือ ผู้รับ เป็นผู้มศีล มีกัลยาณธรรม มีคุณงามความดี

1.3 วัตถุทาน คือสิ่งของที่ให้ทานนั้น เป็นของที่ได้มาด้วยความบริสุทธิ์ สุจริต มีความเหมาะสม และเกิดประโยชน์ต่อผู้รับ

นอกจากนี้ การทำบุญต้องมีวิธีการที่เหมาะสมซึ่งผู้รู้ได้กล่าวไว้เพิ่มเติมว่าการทำบุญต้องมีเทคนิค 16 ประการ ดังนี้

- 1.ให้เป็นของส่วนรวม เพื่อที่ทานของเราจะได้ขยายกว้างมากที่สุด
- 2.ให้ด้วยมือของตน เพราะจะได้ความปลาบปลื้มปิติยินดีมากกว่าใช้ให้ผู้อื่นทำ
- 3.ให้ของที่ผู้รับต้องการ เช่น ให้ผ้าห่มแก่คนยากจนในฤดูหนาว ให้อาหารแก่ผู้ยากไร้หิวโหย ซึ่งผู้รับจะประทับใจมาก

4.ให้ของสมควรแก่ผู้รับ เช่น ไม่ควรถวายเหล้าหรือบุหรี่แก่พระสงฆ์

5.เลือกผู้รับแล้วจึงให้ เลือกผู้ที่มีคุณธรรมสูงสุดเท่าที่จะหาได้

6.ให้ของสะอาด คือ หาได้มาโดยบริสุทธิ์ ไม่ไปคดโกงใครมา

7.ให้ของที่ประณีต คือ ของดีมีคุณภาพสูงเท่าที่จะหาได้

8.ให้ด้วยความศรัทธาคือ ให้โดยเชื่อว่าบาปบุญคุณโทษมีอยู่จริง

9.ให้ด้วยความเคารพให้เกียรติผู้ที่มารับทานจากเรา

10.ให้ตามเทศกาลต่าง ๆ คือ ให้บ่อย ๆ ให้เป็นประจำ

11.ให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ คือ ให้ด้วยจิตเมตตาสงสาร

12.ให้ด้วยการไม่เบียดเบียนคน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น (ไม่ริดไถผู้อื่นมาทำบุญ)

13.ก่อนให้ก็ยินดี กำลังให้ก็ดีใจ ให้เสร็จแล้วก็ภาคภูมิใจ

14.ทำบุญเองด้วย ชักชวนผู้อื่นเองด้วย อำนวยความสะดวกแก่ผู้อื่นด้วย

15.มีความยินดีขณะที่ทำด้วยปัญญา เกิดความรู้สึกลอยๆทำเองโดยไม่ต้องรอให้ใครมาชักชวน

16.ให้ทำในขณะที่จิตแรกทีคิดจะทำ คือรีบทำบุญเร็ว ๆ อย่าได้รีรอชักช้า

2.ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล หมายถึง ทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี อย่างต่ำมีศีล 5 คนมีศีลหมายความว่า การที่คนตั้งอยู่ในวินัย เริ่มด้วยศีล 5 ซึ่งทำให้สังคมมั่นคงปลอดภัย อาชญากรรมแทบไม่มีเหลือ คนสามารถดำเนินชีวิต และทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้สะดวกคล่องตัว ไม่ติดขัดหวาดกลัว (พระ

ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545) ท่านสอนว่าพึงควบคุมตนเองให้ได้ในทางกายและวาจาจนเป็นอย่างน้อย ด้วยการประพฤติตามหลักศีล 5 คือ

2.1 เว้นจากปาณาติบาต ละเว้นการฆ่าและการสังหาร ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย

2.2 เว้นจากอทินนาทาน ละเว้นการลักขโมยเบียดเบียนแย่งชิง ไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน

2.3 เว้นจากกาเมสุมิฉาจาร ละเว้นการประพฤติผิดในกาม ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงแหน อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจ ตลอดจนวงศ์ตระกูลของเขาให้สับสน

2.4 เว้นจากมูสาวาท ละเว้นการพูดเท็จโกหกหลอกลวง ประทุษร้ายเขา หรือประโยชน์สุขของเขาด้วยวาจา

2.5 เว้นจากการดื่มสุราเมรัย ไม่เสพเครื่องดองของมึนเมาสิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทหวั่นเมา ก่อความเสียหายผิดพลาดเพราะขาดสติ

ศีลทั้ง 5 ข้อ มีการไม่ฆ่าสัตว์เป็นต้นเหล่านี้ ชื่อว่า ศีล 5 แปลว่า ปกติ ความปกติ 5 อย่าง หมายความว่า ปกติธรรมดาของคนที่เกิดมาไม่ฆ่ากัน ไม่ลักของกัน ไม่ล่วงเกินประเวณีกัน ไม่โกหกกัน ไม่อยากเป็นคนเสียสติ ถ้าผู้ใดรักษาความปกติไว้ได้ ผู้นั้นก็ชื่อว่าผู้มีศีล คือมีความปกติ ถ้ารักษาไว้ไม่ได้ ก็ชื่อว่า ผู้ทุศีล คือผู้ไม่มีปกติ ไม่มีศีล หรือมีปกติชั่ว เป็นคนเสียปกติ ผู้มีศีลกับผู้ทุศีลย่อมได้รับสุขทุกข์ต่างกันอย่างมาก ผู้ทุศีลย่อมประสบเวรภัยทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพ ย่อมเสวยทุกข์ โทมนัส เพราะการฆ่าสัตว์ เป็นต้น แต่ผู้มีศีลย่อมไม่ประสบเวรภัยทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพ ย่อมไม่เสวยทุกข์ โทมนัส เวรภัยของผู้มีศีลย่อมสงบระงับ ฉะนั้นศีล 5 ประการนี้ คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นนิตย์ (พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก ป.ธ.9), 2549) ถ้าเป็นบรรพชิตก็งดเว้นจากโทษที่ทรงบัญญัติไว้ แต่ต้องปฏิบัติตามข้อที่ทรงอนุญาตด้วยจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีศีล จึงมีผู้กล่าวว่า ถ้าถือศีลย่อมเป็นสุขส่วนถือสานั้นเป็นทุกข์เพราะเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนั่นเอง

3.ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา หมายถึง การทำบุญด้วยการเจริญภาวนาคือฝึกฝนอบรมจิตใจ การเจริญภาวนานี้แยกเป็น 2 ประเภท คือสมถภาวนา การกระทำเครื่องสงบระงับจากนิวรณ์ และวิปัสสนาภาวนา การกระทำปัญญาที่เห็นแจ้งชัด การเจริญภาวนา เป็นการสั่งสมความดีที่ละเอียดกว่าทานมัย และศีลมัยดังที่กล่าวแล้ว เพราะเป็นเหตุให้บรรเทากิเลสที่เป็นระดับกลางและละเอียด เมื่อบุคคลมีความปรารถนาความสงบและความสว่างของจิตพึงเจริญภาวนานี้อยู่เนื่อง ๆ เริ่มตั้งแต่การสงบระงับจากเครื่องรบกวนจิตใจหรือนิวรณ์ แปลว่าธรรมอันกันจิตไม่ให้บรรลุความดี 5 อย่าง ได้แก่

1.พอใจรักใคร่อารมณ์ที่พอใจ มีรูป เป็นต้น เรียกกามฉันทะ

2.ปองร้ายผู้อื่น เรียกพยาบาท

3.ความที่จิตหตู่และเคลิบเคลิ้ม เรียกถีนมิตะ

4.ฟุ้งซ่านและรำคาญ เรียกอุทธัจจะกุกกุจจะ

5.ลึ้งเลไม่ตกลงได้ เรียกวิจิกิจฉา

จนถึงระงับกิเลสอย่างละเอียดคือสังโยชน์ 10 แปลว่า กิเลสอันผูกใจสัตว์, ธรรมที่มัดสัตว์ไว้กับทุกข์หรือผูกไว้กับผล ได้แก่

ก.โอรัมภาคียสังโยชน์ 5 คือ สังโยชน์เบื้องต้น 5 เป็นไปเป็นภพอันต่ำ

1.สักกายทิฎฐิ คือ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน เช่น เห็นรูป เห็นเวทนา เห็นวิญญาณ เป็นต้น

2.วิจิกิจฉา คือ ความสงสัย ความลังเล ไม่แน่ใจ

3.สีลัพพตปรามาส คือ ความถือมั่นศีลพราต โดยสักว่าทำตาม ๆ กันไปอย่างมมาย เห็นว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงด้วยศีลและวัตร

4.กามราคะ คือ ความกำหนัดในกาม, ความติดใจในกามคุณ

5.ปฏิฆะ คือ ความกระทบกระทั่งในใจ,ความหงุดหงิดขัดเคือง

ข.อุทัมภาคิยสังโยชน์ 5 คือ สังโยชน์เบื้องสูง เป็นอย่างละเอียด เป็นไปแม้ในภพอันสูง

6.รูปราคะ คือ ความติดใจในอารมณ์แห่งรูปฌาน หรือในรูปธรรมอันประณีต,ความปรารถนาในรูปภาพ

7.อรูปราคะ คือ ความติดใจในอารมณ์แห่งอรูปฌาน หรือในอรูปธรรม,ความปรารถนาในอรูปภาพ

8.มานะ คือ ความสำคัญตน คือ ถือตนเป็นนั่นเป็นนี่

9.อุทธัจจะ คือ ความฟุ้งซ่าน

10.อวิชชา คือ ความไม่รู้จริง,ความหลง

การนั่งสมาธิ ทำให้ร่างกายมีสภาวะเหมือนก่อนจะหลับแต่ไม่ได้หลับ มีสติรู้ตัวอยู่เสมอ และทำให้จิตใจสดชื่นแจ่มใส สมาธิยังช่วยขจัดความขัดแย้งในจิตใจ ทำให้ใจอยู่นิ่งท่ามกลางความสับสนว่าจะเอาอย่างไรดี เมื่ออยู่นิ่งแล้วจะเข้าใจสถานการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ได้ดีขึ้น ยอมรับมันด้วยความสงบและมีความสุขมากขึ้น และเป็นเหตุที่ทำให้แพทย์แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เข้าใจว่าทำไมมนุษย์จึงนั่งสมาธิเป็นประจำและสม่ำเสมอมากขึ้น เพราะผลการทดลองทางวิทยาศาสตร์ จากการสแกนคลื่นสมองพบว่า สมองจะมีระบบปิดกั้นเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ให้เข้ามาและไม่ส่งเรื่องเข้าไปย่อยในส่วนลึกของเนื้อสมองอย่างเคย แต่ทำให้ระบบลิมบิก ซึ่งเป็นส่วนควบคุมด้านอารมณ์และความจำดีขึ้น ทำให้อัตราการเต้นของหัวใจ ลดลง และลดการเผาผลาญในร่างกายเป็นปกติ สมาธิช่วยทำให้ร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันโรคได้มากขึ้น สามารถรักษาโรคร้ายแรง เรื้อรัง เช่น โรคหัวใจ เอดส์ มะเร็ง ความดันโลหิตสูง โรคไต คนไข้โรคมะเร็ง เอดส์ และเจ็บปวดเรื้อรัง 14,000 คน ไม่ต้องกินยาแก้ปวด สมาธิยังรักษาจิตใจที่ปั่นป่วน กตัญญู สมาธิสั้น วุ่นวาย ไม่อยู่นิ่งอีกด้วย นอกจากนี้พลังของสมาธิยังสามารถรักษาคนไข้ที่เป็นโรคผิวหนังอักเสบเรื้อรังแดง ให้มีผิวใสขึ้นเป็น 4 เท่าของผู้ที่ไม่ได้นั่งสมาธิ นักเขียนที่เคยกินยาแก้เครียดมาเกือบตลอดชีวิตเมื่อนั่งสมาธิ ก็ไม่จำเป็นต้องพึ่งยาอีกต่อไป ผู้กำกับการแสดงและดาราภาพยนตร์ฮอลลีวูด ก็นั่งสมาธิ ทำให้ลดความกดดันจากอาชีพและความเป็นคนดังมีชื่อเสียง และทำให้มีความสุขมากขึ้น รู้ตัวมากขึ้น มองเห็นสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น พัฒนาบุคลิกภาพให้สง่างามและดูมีอำนาจมากขึ้น มองเห็นตัวเองได้มากขึ้น และรู้ว่าควรแก้ไขข้อบกพร่องของตัวเองได้อย่างไร เพียงแต่นั่งเงียบและทำให้จิตใจสงบเท่านั้น นักการเมืองที่มีชื่อเสียง เช่น ฮิลลารี คลินตัน พูตถึงสมาธิ อัล กอร์ นั่งสมาธิและแนะนำให้ทุกคนนั่งสมาธิด้วย

อย่างไรก็ตาม ความสุขภายในเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในระดับจิตใจและปัญญา ไม่ได้เกิดขึ้นกับปัจจัยภายนอกโดยตรง เช่น ความสุขจากการมีอิสรภาพจากการถูกรอปรองและการถูกระงับจากสิ่งเร้าภายนอก ความสุขจากความภาคภูมิใจในสิ่งที่มีความสามารถขณะใจตนเองให้ทำแต่ความดี ละเว้นความชั่ว ความสุขจากการเข้าถึงหลักศาสนา(ศีล) การเข้าถึงธรรมะ ยึดถือคุณธรรม ปฏิบัติตามหลักศาสนา ความสุขจากความสงบ(สมาธิ) ความสุขจากความไม่ยึดมั่น ความไม่ยึดติดในตัวตนและวัตถุ เข้าใจความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตและโลก(ปัญญา) (Glem H. Mullin, 2009) เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ปรารถนาของบุคคลทั่วไป

นอกจากนี้ การทำความดียังรวมถึงการปฏิบัติในบุญกิริยาวัตถุอีก 7 ข้อที่เหลือได้แก่ อปจายนมัย (บุญสำเร็จด้วยการอ่อนน้อมถ่อมตน) ไวยาวัจจมัย (บุญสำเร็จด้วยการชวนชวนในกิจที่ชอบ) ปัตติทานมัย (บุญสำเร็จด้วยการให้ผู้อื่นมาร่วมทำบุญกับเรา) ปัตตนาโมทนามัย (การอนุโมทนาส่วนบุญ) ธรรมสวนมัย (บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม) ธรรมเทศนามัย (บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม) และทิวชุกุกรรม (การทำความเห็นให้ถูกต้อง เหมาะสม) เมื่อกล่าวในภาพรวม จะเห็นได้ว่า การทำความดีทั้งปวงนี้ จะก่อให้เกิดความสุขและความเจริญทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นทุกเมื่อ

ดนตรี

ดนตรีที่กล่าวถึงขอแยกไว้ให้เข้าใจ 2 ประการ นั่นคือ ดนตรีที่มีความหมายเฉพาะเสียงที่เกี่ยวข้องด้วยเครื่องดนตรีประเภทตีตี สี ตี และเป่า โดยทั่วไปเสียงดนตรีที่เป็นจังหวะทำนองทั่วไป และอีกประการหนึ่งดนตรียังหมายถึงที่เป็นเสียงอันเกิดขึ้นจากธรรมชาติ เช่น เสียงไก่ขัน น้ำตก นกร้อง เสียงสวดมนต์ คนร้องเพลง ลมพัด เป็นต้น ทั้งสองประการล้วนเป็นเสียงดนตรีที่ได้รับฟังด้วยหูจะส่งผ่านให้เกิดสุนทรีย์ทางอารมณ์และจิตใจให้รู้สึกผ่อนคลาย ส่งผลทำให้ความเครียดลดลง ดนตรีจึงเป็นเสมือนสิ่งสำคัญส่วนหนึ่งของชีวิตซึ่งสอดคล้องกับบทประพันธ์ในเรื่องเวนิสวานิช ที่ว่ารัชกาลที่ 6 ทรงแปล ความว่า “ คนใดไม่มีดนตรีกาลในสันดานเป็นคนชอบกลนัก ” กล่าวคือ ดนตรีมิใช่มีเพื่อนำความสุข ความสุนทรีย์ในอารมณ์มาสู่ผู้เล่นและผู้ฟัง หรือทำให้เกิดความเพลิดเพลิน ไพเราะเสนานะหูเท่านั้น ดนตรียังให้อะไรมากกว่าที่คิด จากบทความสุขภาพ-ดนตรี บำบัดใจ ได้กล่าวถึง ดนตรีบำบัด (music therapy) คือ การใช้กิจกรรมทางดนตรี ไม่ว่าจะเป็นการฟังหรือเล่นดนตรี การร้องเพลง แต่งเพลง เพื่อบำบัดความเจ็บป่วยฟื้นฟูสภาพร่างกาย อารมณ์ และสติปัญญา ดนตรีบำบัดมักใช้ในโรงพยาบาลศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพ โรงเรียน สถานเลี้ยงดู หรือแม้กระทั่งในที่พักอาศัย ในโรงพยาบาลมีคำกล่าวว่า ดนตรีเป็น "mind medicine" ดนตรีใช้เป็นเครื่องมือในการรักษามานานหลายศตวรรษ ธรรมชาติของดนตรีที่ไร้พรมแดน มีได้หลากหลายรูปแบบทำให้เข้ากับคนได้อย่างไม่จำกัดเพศ วัย เชื้อชาติและศาสนา ดนตรีช่วยในการรักษาปัญหาทางร่างกายและจิตใจ ไม่ว่าท่านจะฟังดนตรีประเภทใด ลูกทุ่ง ลูกกรุง หรือดนตรีคลาสสิก (classical music) ดนตรีกระตุ้นสมองเกือบทุกส่วน เช่น ส่วน auditory (การได้ยิน), motor cortex (เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของแขน ขา ใบหน้า) limbic system (อารมณ์ จิตใจ การตระหนักรู้ ความเข้าใจและความจำ)

จากการวิจัย พบว่า ผู้ป่วยก่อนเข้ารับการรักษา เมื่อได้ฟังดนตรีจะช่วยลดความเครียดและความวิตกกังวล ระดับของ cortisol ซึ่งเป็นฮอร์โมนที่เกี่ยวข้องกับความเครียดลดลงมากกว่าการใช้ยา การเรียนเปียโนควบคู่ไปกับการทำกายภาพบำบัด ช่วยให้ผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองที่มีอาการอัมพาตที่แขนซีกซ้ายหรือซีกขวาเพียงซีกเดียว สามารถเคลื่อนไหวร่างกายชนิดที่ต้องอาศัยทักษะอย่างละเอียดได้ดีกว่าและมากกว่าผู้ที่ทำกายภาพบำบัดเพียงอย่างเดียว อย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัยยังพบด้วยว่าการฟังดนตรี ช่วยลดอาการปวดแบบเรื้อรังได้ถึงร้อยละ 21 และลดภาวะซึมเศร้าได้ถึงร้อยละ 25 นอกจากนี้ยังช่วยให้อารมณ์สงบและช่วยบำบัดอาการนอนไม่หลับ ดนตรีบำบัดช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวเกี่ยวกับบุคลิกภาพ เช่น ช่วยเพิ่มความมั่นใจและการกล้าแสดงออก เด็กที่มีปัญหาด้านการพูดอาจใช้ดนตรีกระตุ้นให้เด็กสามารถพูดและฟังได้ดีขึ้น ช่วยเด็กให้เรียนรู้ในการฝึกควบคุมอารมณ์ของตนเองช่วยให้เกิดจินตนาการและการฝึกคิดวิเคราะห์ พัฒนาทักษะการเคลื่อนไหวการทำงานสอดประสานกันของอวัยวะส่วนต่าง ๆ เช่น ตาและมือ และยังช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดของกล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ การฝึกหัดเล่นดนตรีอย่างสม่ำเสมอช่วยให้เกิดระเบียบวินัย เกิดความความมานะพยายามและความอดทนซึ่งจะนำไปสู่ผลสำเร็จ คือสามารถเล่นดนตรีที่ต้องการได้แม้ว่าการใช้ดนตรีบำบัดส่วนใหญ่จะให้ผลลัพธ์ที่ดี แต่ไม่ควรใช้ดนตรีบำบัดเพียงอย่างเดียวในการรักษาในรายที่มีอาการค่อนข้างรุนแรง การรักษาแบบอื่น ๆ เช่นการใช้ยา การทำกายภาพบำบัดหรือจิตบำบัดก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน การใช้ดนตรีบำบัดจะให้ผลดีมาน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับความชอบดนตรีและสภาวะทางร่างกายและจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งมีความแตกต่างกันทำให้การตอบสนองต่อการใช้ดนตรีบำบัดแตกต่างกันไปด้วย ดังนั้น การใช้นักดนตรีบำบัด (music therapist) ที่ผ่านการศึกษาด้านดนตรีบำบัด จึงมีความสำคัญ นักดนตรีบำบัดจะต้องพิจารณาถึงความชอบทางดนตรีประสบการณ์ทางดนตรี สภาวะแวดล้อม และสภาพทางร่างกายและจิตใจของผู้รับการบำบัดประกอบการรักษา เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงและยั่งยืน วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ของมหาวิทยาลัยมหิดล มีการเปิดสอนในสาขาดนตรีบำบัดซึ่งนอกจากการเรียนการสอนแล้ว ยังมีการจัด

กิจกรรมดนตรีและดนตรีบำบัด นอกสถานที่ เช่น ที่โรงพยาบาลศิริราชและสถาบันสิรินธรเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์แห่งชาติ มีการจัดอบรมระยะสั้นทางด้านดนตรีบำบัดให้แก่กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่สนใจ ดนตรีมีได้มีประโยชน์ต่อผู้ที่มีปัญหาหรือมีโรคภัยทางร่างกายและจิตใจเท่านั้นคนปกติก็สามารถใช้ดนตรีเพื่อความเพลิดเพลินเจริญใจ ผ่อนคลายความเครียดจากการทำงานหรือการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ซึ่งปัจจุบันสามารถหาฟังได้ง่าย ๆ ตามวิทยุหรือทีวี ใน website ของ You Tube ก็มีดนตรีที่ช่วยผ่อนคลาย(relaxing music) ดนตรีที่ช่วยในการทำสมาธิ (meditation music) หรือดนตรีที่ช่วยให้หลับ (sleeping music) ให้เลือกตามความชอบใจอยู่มากมาย ซึ่งสอดคล้องกับการนวดและดนตรีบำบัดช่วยรักษาสมองเสื่อมดีกว่ายา (กองบรรณาธิการ, 2563) เรื่องโรคสมองเสื่อมดูเหมือนจะหมดยารักษาแต่ก็ยังไม่หมดหวัง เพราะงานวิจัยองค์ความรู้ชิง (Li Ka Shing Knowledge Institute) โรงพยาบาลเซนต์ไมเคิล แคนาดา บอกว่า การนวด ดนตรีบำบัด และการรักษาด้วยวิธีอื่น ๆ ส่งผลต่อการรักษากลุ่มอาการสมองเสื่อม เช่น ก้าวร้าว และสับสนกระวนกระวาย ยาที่ใช้รักษาอาการในกลุ่มโรคสมองเสื่อม เช่น อาการก้าวร้าว และสับสนกระวนกระวาย มีจำนวนมากที่ส่งผลข้างเคียง เช่น เพิ่มความเสี่ยงให้ผู้ป่วยหกล้มและกระดูกแตกหัก ปัจจุบันจึงมีการศึกษาที่ช่วยให้ผู้ป่วยและผู้ดูแลมีทางเลือกอื่น ๆ ก่อนจะต้องใช้ยา จากการสุ่มงานศึกษา 163 ชิ้น ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาอาการก้าวร้าว และสับสนกระวนกระวายในผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมวัยผู้ใหญ่เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลที่ได้จากการรักษา ระหว่างการรักษาด้วยยาและการรักษาโดยไม่ใช้ยา พบว่า มีการรักษาโดยไม่ใช้ยา 3 วิธี ได้แก่ การนวดบำบัด ดนตรีบำบัด และการดูแลแบบสหสาขาวิชาชีพ มีประสิทธิภาพทางการแพทย์ในการรักษาอาการก้าวร้าวและกระสับกระสั่นกระวนกระวาย การดูแลแบบสหวิชาชีพ เป็นการพัฒนาแผนการดูแล โดยผู้ให้บริการด้านสุขภาพมากกว่าหนึ่งหน่วยงาน เช่น ทั้งแพทย์และพยาบาล การนวดและสัมผัสบำบัด ได้แก่ การรักษาด้วยการนวด กดจุด และการรักษาด้วยการสัมผัส ส่วนดนตรีบำบัด ได้แก่ การฟังดนตรี เล่นดนตรี เต้นรำ หรือขยับตัวไปตามเสียงดนตรีแต่จะให้ผลดีเมื่อใช้ร่วมกับการนวดและสัมผัสบำบัดเท่านั้น

ดังนั้น ดนตรีจึงมีประโยชน์ในมิติที่หลากหลาย ทั้งอารมณ์ จิตใจและต่อสุขภาพอีกด้วย เพียงแค่เราจะต้องเลือกสรรดนตรีที่มีความเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตประจำวันและสภาพแวดล้อมและว่าควรฟังช่วงไหนบ้างตามความเหมาะสม

กีฬา

กีฬานั้นเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญเป็นสมดุลงานของชีวิต รวมถึงการออกกำลังกายทุกชนิดด้วย วัตถุประสงค์หลักที่สำคัญคือการทำให้อวัยวะแข็งแรง สามารถสร้างภูมิคุ้มกันต้านทานโรคภัยไข้เจ็บได้อีกอย่างหนึ่ง การเล่นกีฬาสมัครเล่นหรือกีฬาอาชีพก็ตาม นอกจากจะสร้างความแข็งแรงให้แก่ร่างกายโดยตรงแล้ว กีฬายังช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับจิตใจ เพราะเป็นการฝึกฝนความอดทนและทำให้เกิดสมาธิอีกด้วย

กีฬาแทบทุกชนิดมีลักษณะที่ทราบกันเป็นอย่างดีนั่นคือช่วยสร้างพลังความสามัคคีสามัคคีโดยใช้กีฬาเป็นสื่อกลางไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบันก็ตาม จึงมีการแข่งขันกีฬาในประเภทต่าง ๆ และระดับต่าง ๆ จนถึงระดับโลกเลยทีเดียว การเลือกกีฬาที่ตนเองชอบและถนัดจึงเป็นส่วนสำคัญในการออกกำลังกายในชีวิตประจำวัน มีผู้เชี่ยวชาญได้กล่าวว่า การออกกำลังกายนอกจากจะทำให้ร่างกายแข็งแรง เฝ้ามลายนไขมัน และช่วยให้รู้สึกผ่อนคลาย เป็นต้นแล้ว กีฬายังช่วยให้มีชีวิตชีวา เพราะมีการกระตุ้นระบบกล้ามเนื้อ การหมุนเวียนของโลหิต และการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ อย่างเป็นระบบอีกด้วย เพียงแต่จะต้องไม่ให้หักโหมจนเกินไป เพราะจะทำให้ร่างกายได้รับบาดเจ็บหรือมีผลข้างเคียงจากการเล่นกีฬาหรือการออกกำลังกายนั้น ๆ

กีฬาและการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายของตนเองดังกล่าวข้างต้นแล้วเป็นการออกกำลังกายเคลื่อนไหวด้วยการใช้พลังงานทางร่างกายอื่น ๆ ก็นับเข้ากับเรื่องออกกำลังกายด้วยเช่นกัน เช่น การกวาดใบไม้ ทำความสะอาดที่อยู่อาศัย การปัดกวาดเช็ดถูในสถานที่ทำงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันล้วนแล้วแต่ส่งเสริมให้เป็นการออกกำลังกายด้วย เช่น การปลูกผักผลไม้ การรดน้ำพรวนดิน ดายหญ้า ตกแต่งต้นไม้ใบหญ้า เป็นต้น อันเป็นกิจกรรมที่เนื่องด้วยกาย จะส่งผลให้ร่างกายมีการเคลื่อนไหวไปมาทำให้เรามีร่างกายแข็งแรง กีฬานี้จึงนับว่าเป็นการสร้างสมดุลชีวิตที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ดังคำกล่าวที่ว่า “กีฬาเป็นยาวิเศษ”

วิชาการ

งานวิชาการนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญมากและเป็นภาระที่ยิ่งใหญ่สำหรับชีวิตทุกคน ที่กล่าวเช่นนี้เพราะอยากให้มองประเด็นนี้ให้ครอบคลุมออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ 1.การเรียนรู้หนังสือ 2.การประกอบอาชีพ 3. การทำกิจกรรมเพื่อสังคม อธิบายให้เข้าใจพอสังเขปดังนี้

1.การเรียนรู้หนังสือ เป็นการสร้างองค์ความรู้และทักษะเบื้องต้นที่ควบคู่กับมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย จะเห็นได้ว่า การศึกษาหาความรู้เริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงอุดมศึกษาเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของมนุษย์ไปโดยปริยาย สังคมและโลกจึงใช้การศึกษาเป็นมาตรฐานหรือเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จ ความภาคภูมิใจ และชื่อเสียงอย่างหนึ่งของคนเราด้วยนั่นเอง ยิ่งโลกมีการแข่งขันกันทุกมิติ การศึกษายังต้องมีการตื่นตัวและเรียนรู้ให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างไม่มีที่สิ้นสุดไปโดยอัตโนมัติ

2.การประกอบอาชีพต่าง ๆ นับเข้าด้วยกันงานวิชาการ เพราะเป็นการต่อยอดองค์ความรู้สู่การปฏิบัติ อย่างเป็นรูปธรรมอันมีผลงานในเชิงประจักษ์และค่าตอบแทนที่เป็นเงินทอง จะเรียกว่าเป็นเงินเดือน ค่าจ้าง ค่าตอบแทน ผลกำไรหรืออื่น ๆ ก็ส่งเสริมให้เข้าไปในสิ่งที่เรียกว่าวิชาการแทบทั้งสิ้น ลักษณะของงานวิชาการ และการประกอบอาชีพแทบทุกเรื่องมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือความรับผิดชอบสูงและมีความเครียดแฝงอยู่เสมอ ๆ ไม่ว่าจะประกอบอาชีพใดก็ตามมักจะพบเจอปัญหาและอุปสรรคมากบ้างน้อยบ้างตามสถานการณ์ เช่น ชาวไร่ชาวนาต้องประสบกับปัญหาสารพัดในการปลูก หว่าน ดูแลรักษาหว่านน้ำมาหล่อเลี้ยง การเก็บเกี่ยว ผลผลิตทางการเกษตร การจำหน่ายให้ได้ราคาสูง เป็นต้น การทำงานเพื่อหาเงินเลี้ยงตนเอง ใช้หนี้สินต่าง ๆ และครอบครัวเพื่อสร้างความมั่นคงบางครั้งต้องเดิมพันด้วยชีวิต จำเป็นจะต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียรและความตั้งใจอย่างสูง ท่ามกลางการแข่งขันและสถานการณ์ที่ตึงเครียดในระบบการบริหารจัดการที่ถูกกำหนดไว้ในงานแต่ละอย่าง ในการทำงานหรือประกอบอาชีพนี้จำเป็นต้องแสวงหาวิธีการหรือองค์ความรู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สามารถปรับตัวและปรับใจให้เข้ากับงานและเพื่อนร่วมงานได้อย่างเหมาะสม

3.การทำกิจกรรมเพื่อสังคมก็เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง ในฐานะที่เราเป็นสมาชิกของสังคมจะต้องมีความตระหนักรู้เสมอว่า สังคมจะอยู่ได้อย่างเข้มแข็งและมั่นคงนั้น จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและความเสียสละของสมาชิกในสังคมในการขับเคลื่อน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ สังคมจะเป็นอย่างไรไม่สนใจใยดี เช่นนี้จะทำให้เกิดความเหินแกลตัว กลัวลำบาก สังคมนั้น ๆ ก็จะอ่อนแอไปโดยปริยาย ฉะนั้น การทำหน้าที่ที่เราสามารถพอทำได้ไม่เลือบ่ากว่าแรงลักษณะจิตอาสา เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมนั้นจึงสมควรได้รับการสรรเสริญและชื่นชมเป็นอย่างยิ่งนัก ถึงแม้การทำหน้าที่นั้นไม่ได้มีผลตอบแทนที่เป็นวัตถุสิ่งของ เงินทอง เกียรติบัตร โล่เชิดชูเกียรติและสัญลักษณ์ใด ๆ ที่สังคมสมมติกันขึ้นก็ไม่สำคัญเท่ากับการทำความดีที่เบิกบานในจิตใจตนเอง

บทสรุป

สมดุลชีวิตทั้ง 4 ประการ ดังกล่าวข้างต้นนั้น นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นเครื่องประดับประดาให้การดำเนินชีวิตมีหลักฐานมั่นคงและสอดคล้องกับทางสายกลาง คือ ความพอดีพอเหมาะ ไม่หมกมุ่นอย่างใดอย่างหนึ่งจนเกินไปหรือเอนเอียงไปในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่จะอาจทำให้ชีวิตสับสน ที่สำคัญนั้นเป็นการผสมผสานกันอย่างลงตัวทั้งคติโลกและคติธรรม กล่าวคือ คติโลกนั้นให้ชีวิตมีหลักการและสีสนด้วยการดนตรี กีฬา และวิชาการ ส่วนคติธรรมนั้นให้ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า และความหมายด้วยการทำความดีด้วยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ถ้าหมกมุ่นสิ่งใดใจเป็นทุกข์

ชีวิตนั้นจะลำเค็ญแสนเศร้าตรม

ทางสายกลางหนทางที่เหมาะสม

ไม่ย่อหย่อนหรือเคร่งตึงจนเกินไป

แต่ละวันของชีวิตคิดให้ถูก

บุญริบสร้างอย่ารีรอพอประมาณ

เมื่อใดว่างฟังดนตรีที่ไพเราะ

เสียงเสนาะจับใจในทันที

อีกกีฬาที่ถนัดฝึกหัดไว้

เลือดไหลพล่านไขมันแยกแตกกระเจิง

อีกประการงานสำคัญหมั่นเตือนจิต

ทั้งการเรียนการทำงานมีมากมาย

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า สมดุลชีวิต คือการทำความดี ดนตรี กีฬา และวิชาการจะเป็นแนวทางปฏิบัติที่สำคัญที่สุดของชีวิต เพราะถ้าบุคคลปฏิบัติได้ครบถ้วนย่อมนำตนให้พบความสุขและความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยม เป็นชีวิตที่ลงตัว อีกทั้งจะได้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคคลอื่นได้เจริญรอยตาม ถึงแม้สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีสารสนเทศจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม

ถ้าไม่ลุ่มหลงไปใจขึ้นขม

อกระทมว่าวุ่นหมุนเวียนไป

พุทธโคดมตรัสแสดงแถลงไข

ทุกอย่างไซ้ให้พอดีมีหลักการ

หาทางปลูกสร้างปัญญาพาสืบสาน

วันคืนผ่านไม่เสียดายในชีวิต

ให้พอเหมาะครั้นक्रमนดเพลงปี

นำชีวิตให้ห่างทุกข์สุขเกิดเทิง

แกร่งใจกายมั่นคงใช้หลงเหลือ

ร้อนดังเพลิงแต่คุ้มค่าพาสุขกาย

วิชาการงานชีวิตคิดมั่นหมาย

เป็นจุดหมายในชีวิตคิดพูดทำ

เอกสารอ้างอิง

- กองบรรณาธิการ. (2563). การนวดและดนตรีบำบัดช่วยรักษาสมองเสื่อมดีกว่ายา. *วารสาร ธรรมลีลา*, 20(2).
- พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก ป.ธ.9). (2549). *อธิบายธรรมวิภาค ประเพณีที่ 1 สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย,
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- (2545). *จัดระเบียบสังคมตามคตินิยมแห่งสังฆะ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รวีโรจน์ ศรีคำภา. (2558). *พุทธธรรมนำชีวิต*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Glem H. Mullin. (2009). *The Fourteen Dalai Lama: A Sacred Legacy of Reincarnation*. Delhi: India.Jaico Publishing House.

กบฏโพกผ้าเหลือง กับเสถียรภาพทางการเมืองในวรรณกรรมสามก๊ก

Huáng Jīn Zhī Luàn and Political Stability

in The Three Kingdoms Literature

¹พระมหาจักรพงษ์ ชินเมธี (ค้ายอดใจ) และ ²ฟองจันทร์ สุขสวัสดิ์ ณ อยุรยา

¹Pramahajakrapong Kumyodchai and ²Fongjan Suksawat Na Ayuttaya

¹²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

¹²Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus.

¹Corresponding Author's Email: fongchan.sna@mcu.ac.th

Received September 2, 2021; Revised October 10, 2021; Accepted November 13, 2021

บทคัดย่อ

กบฏโพกผ้าเหลือง เป็นกบฏใหญ่ในปลายยุคราชวงศ์ฮั่นตะวันออกที่มีกองกำลังเกิดขึ้นโดยการรวมตัวของประชาชน มีปัจจัยสำคัญที่เกิดขึ้น 2 ประการ ได้แก่ 1) ราชสำนักมีการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง 2) สถานะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างที่สุด กบฏกลุ่มนี้ได้ทำให้ความเชื่อมั่นในราชสำนักและกองทัพเสื่อมไป เหตุการณ์นี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เสถียรภาพทางการเมืองของราชวงศ์ฮั่นเริ่มสั่นคลอน และล่มสลายไปในที่สุด กบฏโพกผ้าเหลืองได้สื่อถึงการเมืองในไทยว่า การที่รัฐบาลจะเกิดเสถียรภาพทางการเมืองได้อย่างมั่นคง จะต้องมีการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันอันเป็นการสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชนในการที่จะช่วยกันพัฒนาประเทศ และจะต้องดูแลประชาชนในเรื่องเศรษฐกิจทั้งระดับจุลภาคและมหภาคให้ประชาชนได้อยู่ดีกินดี

คำสำคัญ: กบฏโพกผ้าเหลือง, เสถียรภาพทางการเมือง

Abstract

Huáng Jīn Zhī Luàn Was a large rebellion in the late Eastern Han dynasty, where the forces formed by the union of people. There are 2 important factors: 1) the court has corruption 2) the economic downturn at the utmost. This group of rebels has deteriorated confidence in the court and the army. This event was the start of the horrible political stability of the Han Dynasty. And finally collapsed. Huáng Jīn Zhī Luàn conveyed to politics in Thailand that the government will be stable political stability. Must have a system to prevent corruption, which creates confidence for the people in helping to develop the country and will have to look after the people in the economy, both at the micro and macro levels, for the well-being of the people.

Keywords: Huáng Jīn Zhī Luàn; Political Stability

บทนำ

เสถียรภาพทางการเมือง (Political Stability) เป็นสิ่งที่คนในสังคมอยากให้เกิดขึ้น เพราะเมื่อเกิดเสถียรภาพแล้วก็จะมีความมั่นใจว่าทุกอย่างจะเป็นไปตามครรลอง มีความมั่นใจว่ากระบวนการทางการเมืองจะเป็นไปตามกฎเกณฑ์ต่างๆ มีการแก้ปัญหาอย่างสัมฤทธิ์ผล สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ เสถียรภาพทางการเมืองประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ 1) เสถียรภาพของระบบการเมือง 2) เสถียรภาพของรัฐบาล ซึ่งได้แก่ คณะบุคคลซึ่งใช้อำนาจอธิปไตย การกล่าวถึงเสถียรภาพทางการเมืองจึงต้องแยกออกเป็น 2 ส่วน แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าทั้งสองส่วนมีความเกี่ยวพันกัน (ลิขิต ชีรเวคิน, 2551)

ในวรรณกรรมสามก๊ก เป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ของจีนที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณกรรมที่ควรศึกษา เพราะแฝงไปด้วยคติ การวางกลยุทธ์ การบริหารกิจการบ้านเมืองที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้แต่งขึ้นโดยนำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จีนในช่วงระหว่างยุคสามก๊ก พ.ศ.763-823 โดยหลอกวั้น (พระมหาจักรพรรค์ ชินเมธี (คำยอดใจ), 2563) เริ่มต้นจากเหตุการณ์ที่ทำให้เสถียรภาพทางการเมืองของราชวงศ์ฮั่นเสื่อมถอยลง ได้แก่ 1) การที่กลุ่มสิบขันที ได้กุมอำนาจจากพระเจ้าเลนเต้ และทำการฉ้อราษฎร์บังหลวง ทำให้คนที่มีความสามารถถูกกำจัดไป และ 2) การที่ราชสำนักฮั่นไม่สนใจในกิจการบ้านเมือง ทำให้สภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ประชาชนถูกเก็บภาษีอย่างโหดเหี้ยม ก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่ประชาชนอย่างที่สุด เมื่อเกิดการปลุกกระดมให้ก่อกบฏจึงเกิดขึ้นได้โดยง่าย เพื่ออุดมการณ์ที่จะฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น แต่วรรณกรรมสามก๊กทุกฉบับที่มีมาในโลกล้วนเรียกกลุ่มโจรสลัดว่าเป็น “โจร” ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นการช่วยกันเหยียบย่ำซ้ำเติมและทำให้ความจริงผันแปรไปจากที่พึงเป็นความจริง กบฏโจรสลัดเป็นขบวนการกู้ชาติ ขบวนการหนึ่งในยุคที่บ้านเมืองเป็นจลาจล แต่เมื่อขบวนการกู้ชาตินี้พ่ายแพ้ ก็ต้องถูกขนานนามว่าเป็นกบฏ และเป็นธรรมเนียมการเมืองจีนโบราณที่ต้องเหยียบย่ำซ้ำเติมผู้พ่ายแพ้ให้หนักยิ่งขึ้น ดังนั้นขบวนการกู้ชาติขบวนการนี้จึงถูกเหยียดหยามว่าเป็นเพียงกลุ่มโจรเท่านั้น

เรื่องของกบฏโจรสลัดเริ่มต้นขึ้นที่เมืองกิลกุกัน ซึ่งเป็นดินแดนทางทิศใต้ของเมืองหลวงในยุคพระเจ้าฮั่นเลนเต้ โดยมีชายคนหนึ่งชื่อ “เตียวก๊ก” เป็นหมอยาแผนโบราณ ตั้งตนอยู่ในศีลธรรม มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบช่วยเหลือราษฎร จึงเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านในถิ่นนั้นเป็นอันดี อยู่มาวันหนึ่งเตียวก๊กไปหาตัวยาบนภูเขา “พบคนแก่คนหนึ่งผิวหน้านั้นเหมือนทารก จักขุนั้นเหลือง มือถือไม้เท้า คนนั้นพาเตียวก๊กเข้าไปในถ้ำ จึงให้หนังสือตำรา 3 ฉบับ ชื่อไท่ผิงเยาสุด แล้วกล่าวว่าตำรานี้ท่านเอาไปช่วยทำนุบำรุงคนทั้งปวงให้อยู่เย็นเป็นสุข ถ้าตัวคิดร้ายมีชื่อตรงต่อแผ่นดิน ภัยอันตรายจักถึงตัว เตียวก๊กกราบไหว้แล้วจึงถามว่าท่านนี้ชื่อใด คนแก่นั้นจึงบอกว่าเราเป็นเทพยดา บอกแล้วก็แปลงหายไป”

เตียวก๊กกลับมาบ้านก็ลงมือศึกษาเล่าเรียนตำราทั้ง 3 เล่มแล้วก็ได้ใช้วิชารักษาโรครักษาชาวบ้านซึ่งทั้งหมดเป็นคนยากไร้ จนเป็นที่นับถือศรัทธาของชาวบ้านทั้งเมืองกิลกุกัน ต่อมา อหิวาตกโรคได้ระบาดขึ้นในเมืองกิลกุกัน ชาวเมืองจึงได้พากันไปหาเตียวก๊กให้ช่วยรักษา เตียวก๊กได้เขียนยันต์ตามตำราของเทพยดาแจกให้ชาวเมืองบำบัดความไข้ ความไข้นั้นก็หายหมดสิ้นไป ชาวเมืองจึงพากันมาฝากตัวเป็นศิษย์เตียวก๊กมากขึ้น ประกอบกับช่วงนั้นพวกขุนนางข้าราชการริ้นดาทาเพื่อเก็บส่วยส่งให้กับขันทีและเพื่อความร่ำรวยของตนเอง จนบ้านเมืองอดอยาก ทั้งข้าราชการและกลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ ได้ประพัตินเป็นโจรปล้นชิงชาวบ้านแพร่ขยายไปทุกตำบล ดังนั้นราษฎรจึงยิ่งหันเข้ามาพึ่งพาเตียวก๊กมากขึ้น บรรดาลูกศิษย์ของเตียวก๊กซึ่งได้รับการอบรมสั่งสอนให้ช่วยเหลือผู้อื่น จึงได้จัดตั้งกันขึ้นเป็นกลุ่มอาสาป้องกันตนเอง เป็นกองกำลังติดอาวุธของประชาชนด้านหนึ่งป้องกันโจรผู้ร้าย อีกด้านหนึ่งเพื่อต่อสู้กับขุนนางและข้าราชการที่มากดขี่ข่มเหง ซึ่งสอดคล้องกับความเรียกร้องต้องการของราษฎร ดังนั้นชาวเมืองจึงได้เข้าร่วมขบวนการอาสาป้องกันตนเองมากขึ้นทุกวัน จนขบวนการอาสาป้องกันตนเองเติบโตใหญ่ และขยายตัวไปยังเมืองต่าง ๆ อีก 7 เมือง รวมเป็น 8 เมือง คือเมือง

กิลกุกัน, เฉงจิว, อิวจิว, ชิวจิว, เกงจิว, ย้งจิว, กุนจิว และ อิจิว เมื่อขบวนการอาสาป้องกันตนเองเติบโตใหญ่ เข้มแข็งขึ้น จึงมีการจัดระบบการบริหารเพื่อควบคุมกองกำลังอาสาป้องกันตนเอง เมื่อมีผู้คนมาเข้าร่วมเป็นจำนวนมากเป็นกองทัพพลนี้แล้ว บรรดาลูกศิษย์ของเตียวก๊กก็ยุยงให้เตียวก๊กกอบกู้พื้นฟูชาติบ้านเมืองให้ราษฎรได้ร่มเย็นเป็นสุข

เตียวก๊กฟังแล้วยังไม่ตัดสินใจประการใด แต่ปรากฏการณ์ที่ได้พบเห็นอยู่ทุกเมื่อก็คือการกดขี่ข่มเหงราษฎรของฝ่ายขุนนางและข้าราชการ และการเบียดเบียนปล้นชิงวิ่งราวที่ขยายตัวลุกลามไปอย่างกว้างขวางนั้น ทำให้ความคิดเตียวก๊กโน้มไปในทางที่เห็นว่าข้อเสนอของลูกศิษย์เป็นข้อเสนอที่เหมาะสมก็ตกลงใจเห็นด้วย จึงตั้งตนเองเป็นพระยา เปลี่ยนขบวนการอาสาป้องกันตนเองเป็นขบวนการกู้ชาติ แล้วสร้างข่าวลือทั้ง 8 เมืองว่า “แผ่นดินจะผันแปรปรวนไปแล้ว จะมีผู้มีบุญมาครองแผ่นดินใหม่ บ้านเมืองจะเป็นสุข” แล้วให้เอาขุนชาวเตียนเป็นอักษรไว้ที่บ้านเรือน 2 คำว่า “ปีชวดบ้านเมืองจะเป็นสุข” และได้มอบหมายให้ลูกน้องชื่อ “ม้าอ้วนยี่” ไปติดสินบน ฮองสีซันที่ ซึ่งเป็นคนหนึ่งในสิบซันที่ ให้ทำการเป็นไส้ศึกในเมืองหลวง (เจ้าพระยาพระคลัง (หน), 2547)

เตียวก๊กนั้นมีน้องชายอยู่สองคนชื่อเตียวโป้ และเตียวเหลียง ได้รับมอบหมายให้เป็นรองหัวหน้าขบวนการ ดังนั้นเมื่อจะทำการกอบกู้พื้นฟูชาติ เตียวก๊กจึงสอนน้องว่า “บัดนี้เราจะทำการใหญ่เพื่อการกอบกู้พื้นฟูชาติ ถ้าจะคิดอ่านการสิ่งใดจงเอาใจไพร่เป็นประมาณ” และได้มอบหมายให้ลูกศิษย์ชื่อ “ตองจิว” ถือหนังสือลับไปบอกฮองสีซันที่เพื่อเตรียมการด้านราชสำนักให้เกิดจลาจลวุ่นวายขึ้น แต่ตองจิวเปลี่ยนใจกลับนำหนังสือลับนั้นไปให้ขุนนางกราบทูลพระเจ้าเลนเต้

พระเจ้าเลนเต้ทราบความแล้วจึงให้โฮจิ้น ผู้บัญชาการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์นำทหารไปจับม้าอ้วนยี่ ในขณะที่เดียวกันก็มีรับสั่งให้จับฮองสีซันที่มาพิจารณาโทษพร้อมกันด้วย แต่เนื่องจากการทั้งนี้สิบซันที่ย่อมรู้เห็นเป็นใจอยู่ด้วย ดังนั้นจึงคิดอ่านช่วยเหลือพรรคพวกให้ผ่อนหนักเป็นเบา พระเจ้าเลนเต้จึงโปรดให้มีตราไปทุกหัวเมืองว่า ถ้าผู้ใดมีฝีมือกล้าหาญ ให้ช่วยกันจับโจรโพกผ้าเหลืองแล้วจะปูนบำเหน็จให้เป็นขุนนาง และมีพระบรมราชโองการตั้งให้โลติด เป็นแม่ทัพ ให้ฮองฮูสง เป็นทัพรอง และให้จูฮี้เป็นทัพหนุน

ฝ่ายเตียวก๊กเมื่อทราบข่าวว่าความลับแตก และเมืองหลวงแต่งทัพยกมาเป็นสามด้าน ก็ประกาศตัวกู้ชาติโดยเปิดเผย ตั้งตัวเองเป็นเจ้าพระยาสวรรค์ ตั้งเตียวโป้ผู้น้องเป็นเจ้าพระยาแผ่นดิน และตั้งเตียวเหลียงผู้น้องสุดท้องเป็นเจ้าพระยามนุษย์ ให้รื้อเกล้ามวยซึ่งเป็นธรรมเนียมการเกล้ามวยในยุคนั้น แล้วสยายผมเอาผ้าเหลืองโพกศีรษะเป็นสำคัญ เตียวก๊กได้ชุมนุมพลประกาศกู้ชาติ และให้กำลังใจปลุกกระดมกำลังพลว่า “บัดนี้แผ่นดินจะสาบสูญฉิบหายแล้ว ผู้มีบุญจะมาสวดยสมบัตินี้ใหม่ คนทั้งปวงจงทำตามคำเทพดาทำนายเถิด จะได้อยู่เย็นเป็นสุขพร้อมมูลกัน” เมื่อประกาศตัวขบวนการกอบกู้ชาติอย่างเป็นทางการแล้ว เตียวก๊กก็สั่งให้จัดกองทัพกำลังพลห้าสิบหมื่น ตั้งตัวเองเป็นแม่ทัพใหญ่ เตียวโป้และเตียวเหลียงผู้น้องเป็นแม่ทัพรองและแม่ทัพหนุนโดยลำดับ แล้วสั่งให้เคลื่อนทัพเข้ายึดหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อเตรียมยึดเมืองหลวงต่อไป

กำลังพลห้าสิบหมื่นของกองทัพเตียวก๊กครั้งนี้ แม้ยังมีใช้กำลังรบทั้งหมดที่มีอยู่แต่ก็นับว่าเป็นกองทัพขนาดใหญ่ การเรียกกลุ่มโจรโพกผ้าเหลืองจึงออกจะไม่เป็นธรรมและไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริง เพราะเป็นเรื่องการเหยียดหยามทางการเมืองดังกล่าวข้างต้น (ไพศาล พืชมงคล, 2550)

กบฏโพกผ้าเหลือง: จุดสิ้นสุดแห่งความอดทนของประชาชน

กบฏโพก คำนี้เป็นชื่อที่เรียกขานทั่วไป แต่ในบันทึกจะเรียกว่า โจรโพกผ้าเหลือง คือไม่ได้ยกย่องว่าเป็นกบฏ แต่เป็นโจรธรรมดาๆ ที่เฝือตีชิงวิ่งปล้นไปทั่ว พอเหตุการณ์ลุกลามใหญ่โตแล้วจึงเรียกขบวนการนี้ว่า

วิกฤตโศกนาฏกรรม การที่กบฏกลุ่มนี้ถูกเรียกแตกต่างกันไปจึงสัมพันธ์กับมุมมองทางการเมืองว่าเป็นมุมมองของใครในแต่ละช่วงเวลา จากเหตุดังกล่าว คำเรียกขานที่ต่างกันจึงทำให้เห็นว่า ถ้ามองกบฏนี้เป็น “โจร” ก็แสดงว่าขบวนการนี้ไม่มีอุดมการณ์ในสายตาของราชสำนักอันตระวันออก จะปราบให้ราบคาบยอมมิใช่เรื่องที่ใช้เวลาไม่นาน แต่ความจริงคือว่าขบวนการนี้มีได้ปราบได้ง่ายๆ อีกทั้งยังมีคำขวัญที่สื่อความหมายทางการเมืองอย่างเด่นชัด ชำการเคลื่อนไหวยังส่งผลสะท้อนไปถึงเสถียรภาพของราชวงศ์อีกด้วย ดังนั้นที่จะเรียกว่าโจรก็ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง

แต่ที่เรียกกันว่า วิกฤตโศกนาฏกรรมนั้น เหมือนกับขบวนการนี้เป็นพวกที่ชอบก่อความวุ่นวายทำให้บ้านเมืองจืดจางที่กำลังเป็นสุขกลายเป็นทุกข์ขึ้นมา คำนี้ก็ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงอีก เพราะการที่บ้านเมืองเป็นทุกข์ก็เพราะการใช้อำนาจไปในทางที่ผิดของกลุ่มสืบชนที่กับองค์พระจักรพรรดิ จากเหตุนี้ ความยุ่งยากวุ่นวายจึงเกิดตามมา และด้วยเหตุที่เป็นขบวนการที่ใหญ่และสร้างผลสะท้อนสูง ขบวนการนี้จึงมองเป็นอื่นไปไม่ได้นอกจากการเป็นกบฏเท่านั้น (วรศักดิ์ มหัทธโนบล, 2560)

กบฏโศกนาฏกรรมมีผู้นำคือ เตียวก๊ก กล่าวกันว่า เตียวก๊กเกิดในครอบครัวชาวนาที่ยากจนมีความตั้งใจศึกษาด้วยหวังว่าจะได้เป็นขุนนาง แต่ด้วยเหตุที่เกิดผิวดุคผิวดมย จึงไม่มีเงินมาจ่ายค่าตำแหน่งหรือไม่มีเส้นสายในราชสำนัก เมื่อไม่มีโอกาสได้เป็นขุนนางจึงได้หันมาศึกษาลัทธิเต๋าและปลุกวิเวก จนเมื่อเชื่อว่าตนมีวิชาแก่กล้าแล้วก็ได้ตั้งสำนักของตัวเองขึ้นมาเป็นอีกนิกายหนึ่งของลัทธิเต๋า ซึ่งได้แก่ สำนักเต๋าอภิสันติ (ไท่ผิงเต๋า, the Way of Supreme Peace) ผู้ก่อตั้งสำนักก็คือเตียวก๊ก โดยร่วมกับน้องชายอีกสองคนคือเตียวโป๋และเตียวเหลียง สาวกของสำนักเต๋าอภิสันติยอมรับกันว่าเตียวก๊กผู้เป็นเจ้าสำนักเป็นผู้แต่งคัมภีร์ที่มีชื่อว่า เงื่อนไขสู่อภิสันติ (ไท่ผิงเย่าซู่, the Crucial Keys to the Way of Peace) โดยเขาปวารณาตนเป็นผู้วิเศษแล้วยกตัวเองเป็นปรมาจารย์ของสำนัก หลักคำสอนของสำนักนี้เน้นไปในเรื่องสิทธิเสมอภาคของบุคคล และความเท่าเทียมกันในการได้รับส่วนแบ่งที่ดิน ส่วนวิธีจูงใจผู้คนให้มาเข้าร่วมจะกระทำผ่านการรักษาผู้ป่วยไข้โดยไม่คิดค่าตอบแทน จากนั้นก็เผยแพร่หลักคิดของสำนักให้แก่ผู้เข้าร่วม ซึ่งจนถึงตอนนั้นคนเหล่านี้ก็กลายเป็นสาวกของสำนักแล้ว

สำหรับประเด็นที่มึนงงทางการเมืองนั้น สำนักเต๋าอภิสันติเห็นว่า ความชั่วร้ายเลวทรามได้บังเกิดขึ้นแล้วในโลก โดยเฉพาะจากการเรียกเก็บภาษีจากชาวนาอย่างหนัก ทั้งที่ชาวนาต่างก็มีชีวิตที่ลำเค็ญและหิวโหย จนเมื่อสำนักเต๋าอภิสันติมีสาวกเพิ่มขึ้นอย่างมากแล้วจึงได้ประกาศการลุกขึ้นสู้ สำนักของเขาจึงกลายเป็นขบวนการทางการเมืองไปในที่สุด จากนั้นเตียวก๊กจึงชูคำขวัญของขบวนการความว่า “ฟ้าครามมอดม้วยมรณาถึงคราฟ้าเหลืองเรืองรอง ศักราชเจียจื่อเวียนครอง ไต้หล้าจ๊กผ่องพรรณราย”

คำขวัญดังกล่าวมีคำสำคัญที่พึงอธิบายอยู่สามคำคือ

- 1) ฟ้าคราม หมายถึง อำนาจอันตระวันออก
- 2) ฟ้าเหลือง หมายถึง อำนาจของขบวนการทางการเมืองที่นำโดยเตียวก๊ก ที่ซึ่งต่อไปจะเป็นขบวนการโศกนาฏกรรม และ
- 3) เจียจื่อ คือ คำเรียกขานปีศักราชตามระบบปฏิทินของจีน

ก่อนที่เตียวก๊กจะพาสาวกเคลื่อนไหวต่อต้านราชวงศ์ฮั่นนั้น เขาได้ใช้การรักษาผู้ป่วยด้วยการให้ผู้ป่วยสารภาพบาป หรือไม่ก็รักษาผ่านความเชื่อในแบบลัทธิศาสนา จนเมื่อนิกายของเขาเริ่มเกี่ยวพันกับการเมืองแล้ว เขากับน้องทั้งสองคนก็เริ่มใช้ความเชื่อในแบบศาสดาพยากรณ์มาป่าวประกาศแก่เหล่าสาวกว่า “กฎเกณฑ์ของโลกกำลังจะเปลี่ยนแปลง โดยเมื่อถึงปีศักราชเจียจื่อ อีกครั้งหนึ่ง ท้องฟ้าจะทอประกายเหลืองเรืองรอง ตอนนั้นก็จะถึงกาลสิ้นสุดของราชวงศ์ฮั่น เพื่อเปิดยุคใหม่แห่งการปกครองที่จะเริ่มต้นขึ้นอีกครั้งหนึ่ง” ซึ่งก็คือนัยที่แสดงผ่านคำสำคัญในคำขวัญข้างต้นนั่นเอง จากเหตุดังกล่าว สาวกของเตียวก๊กใช้ผ้าสี

เหลือมาโพกหัวของตนเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของขบวนการ จนเป็นที่มาของคำว่า “โพกผ้าเหลือง” ในที่สุด เมื่อพร้อมเพรียงกันแล้ว ขบวนการโพกผ้าเหลืองก็ประกาศศึกกับราชสำนักอันใน ค.ศ.184

กล่าวกันว่า ขบวนการทางการเมืองของเตียวก๊กมีกำลังพลถึงสี่แสนนาย และมีภูมิลำเนาเป็นชาวนาแทบทั้งสิ้น ทำให้เป็นที่ประจักษ์ได้ว่าชาวนาที่มารวมตัวเคลื่อนไหวครั้งนี้ย่อมคิดเป็นอื่นไปไม่ได้ นอกจากเป็นเพราะทนการกดขี่ขูดรีดของชนชั้นปกครองไม่ได้อีกต่อไป และมีไม่น้อยที่เป็นชนชั้นปกครองที่ได้เป็นขุนนางด้วยการซื้อตำแหน่งมาอีกด้วย เมื่อระดมพลพรรคได้มากมายขนาดนั้นแล้ว เตียวก๊กก็บริหารจัดการขบวนการของตนอย่างเป็นระบบ กำหนดวินัยขึ้นมาให้กำลังพลถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยมีสัญลักษณ์สำคัญคือ ผ้าสีเหลืองที่เหล่าพลพรรคใช้โพกศีรษะ

จากเหตุนี้ เมื่อแรกที่ขบวนการนี้เริ่มก่อการเคลื่อนไหว ราชสำนักจึงเรียกขบวนการนี้ว่าโจรโพกผ้าเหลือง ปฏิบัติการเคลื่อนไหวของขบวนการโพกผ้าเหลืองจะครอบคลุมสามพื้นที่ใหญ่ตรงอาณาบริเวณลุ่มแม่น้ำฮวงโหหรือแม่น้ำเหลือง ทั้งนี้เตียวก๊กกับน้องสองคนจะเคลื่อนไหวในภูมิภาคตอนเหนือของแม่น้ำเหลือง โดยตั้งกองบัญชาการอยู่ที่เมืองจีวู่ลู่ กลุ่มที่สองตั้งอยู่ที่โยวโจวหรือ มณฑลโยว ตรงอาณาบริเวณที่เป็นกรุงปักกิ่งในปัจจุบัน และกลุ่มที่สามอยู่ตรงอาณาบริเวณเมืองอิ่งชวน หลู่หนาน และหนานหยาง อันเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในมณฑลเหอหนานปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า การที่สามพี่น้องตระกูลเตียวรวมตัวกันในที่เดียวกันโดยแยกกับพลพรรคอีกสองกลุ่มออกไปนั้น แสดงว่าพลพรรคของขบวนการโพกผ้าเหลืองย่อมเป็นที่ไว้วางใจได้ เพราะด้วยกำลังพลนับแสนคน และกระจายอยู่ในภูมิภาคที่กินพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลเช่นนี้ ย่อมเสี่ยงต่อการทรยศหักหลังได้ไม่ยาก ฉะนั้น การที่ขบวนการนี้ไว้วางใจกันได้เช่นนี้จึงย่อมเป็นจุดแข็งของขบวนการไปด้วยในตัว และยิ่งจุดแข็งนี้มีการจัดตั้งที่ดี มีวินัย และมีกำลังพลถึงสี่แสนนายจึงย่อมสั่นคลอนราชสำนักอันได้ไม่ยาก เหตุฉนั้น พลันที่ขบวนการโพกผ้าเหลืองเริ่มเคลื่อนไหวเท่านั้น ราชสำนักอันได้จัดส่งทัพไปปราบขบวนการนี้เป็นหลายครั้งต่างก็พ่ายแพ้กลับมา และเพียงไม่นานขบวนการนี้ก็เคลื่อนมาถึงเมืองลกเอี้ยง อันเป็นเมืองหลวง

เนื่องจากความอ่อนแอของราชวงศ์ เมื่อทัพของขบวนการโพกผ้าเหลืองมาถึง ความโกลาหลจึงเกิดขึ้นทั่วราชสำนัก พระเจ้าเลนเต้จึงทรงเรียกเหล่าขุนนางมาเข้าเฝ้าเพื่อปรึกษาหารือเรื่องที่จะปราบโจรกลุ่มนี้ มีขุนนางคนหนึ่งเสนอว่าต้องนิรโทษกรรมคณะอภิชนที่ถูกจองจำอยู่มากมายออกมา จากข้อเสนอนี้ทำให้เห็นว่าในเวลานั้นราชสำนักขาดแคลนขุนนางที่มีสติปัญญาและความตั้งใจจริงอย่างยิ่ง ขุนนางเหล่านี้ก็คือคณะอภิชนที่ถูกพระเจ้าเลนเต้ปราบปรามเช่นฆ่าและจับกุมคุมขัง ดังนั้น จึงทรงปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าว ในที่สุดขุนนางชื่อโฮจิ้น ผู้เป็นเซษฐาต่างมารดาของมเหสีโฮฮองเฮา จึงทูลเสนอให้ประกาศหาผู้อาศาสิกโดยมีสิ่งจูงใจว่าหากผู้ใดสามารถเอาชนะโจรโพกผ้าเหลืองได้ ผู้นั้นไม่เพียงจักได้ปูนบำเหน็จเท่านั้น หากยังได้เข้ารับราชการเป็นขุนนางอีกด้วย (วรศักดิ์ มหัทธโนบล, 2560) แผนดังกล่าวทำให้มีผู้อาศาสิกเข้ามาอย่างมากมาย จากนั้นก็จัดทัพเพื่อออกศึกที่โดยหลักแล้วจะมีอยู่สองสาย สายหนึ่งเป็นทัพจากส่วนกลาง อีกสายหนึ่งเป็นทัพจากส่วนท้องถิ่น

ในระยะแรกของการศึกปรากฏว่า ทัพของราชวงศ์เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ แต่หลังจากนั้นไม่นานก็สามารถตีโต้กลับไปได้ และได้รับชัยชนะในหลายพื้นที่ ข้างฝ่ายขบวนการโพกผ้าเหลืองต้องเผชิญศึกหลายด้านจนกลายเป็นจุดอ่อนขึ้นมา แต่ขบวนการที่อยู่ภายใต้การนำของเตียวก๊กก็ยังตั้งรับและรักษาเมืองจีวู่ลู่เอาไว้ได้ ช่วงการศึกตอนนี้เองที่เตียวก๊กต้องถูกปิดล้อมโดยทัพที่มาจากทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น การปิดล้อมเป็นไปนานหลายเดือนก็ไม่สามารถตีทะลุวงทัพของเตียวก๊กได้สำเร็จ แต่แล้วเตียวก๊กก็เกิดป่วยหนักและเสียชีวิตใน ค.ศ.184 ปีเดียวกันกับที่เขาพาขบวนการโพกผ้าเหลืองลุกขึ้นสู้กับราชวงศ์อัน

ถึงแม้เตียวก๊กจะตายจากไปแล้วก็ตาม แต่มิได้หมายความว่าขบวนการที่เขาส่งมาจะตายจากไปด้วย เป็นความจริงที่ว่าภายหลังเตียวก๊กตายไปแล้ว ขบวนการโพกผ้าเหลืองก็ได้รับผลสะท้อนตรงที่ชาตผู้นำที่เป็น ศูนย์รวมทางจิตใจ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ชาตผู้นำทางจิตวิญญาณ เนื่องจากขบวนการนี้เกิดและเติบโต ขึ้นมาจากความเชื่อในเชิงลัทธิศาสนา แต่นั่นก็ได้หมายความว่าขบวนการต้องถึงกับล่มสลายไปด้วย

แท้ที่จริงแล้ว ด้วยขบวนการที่มีกำลังพลมากมายและแผ่อิทธิพลกว้างไกล อีกทั้งยังมีการจัดตั้งและ วินัยที่ดี ขบวนการนี้จึงยังยืนหยัดต่อสู้กับราชวงศ์ฮั่นต่อไป เพียงแต่อยู่ในภาวะที่เสียเปรียบกว่าเท่านั้น การยืนหยัดของขบวนการยังคงดำเนินไปอีกนานนับสิบปี และในระหว่างนั้นพระเจ้าฮั่นเลนเต้ได้สิ้นพระชนม์ลง ใน ค.ศ.189 ผู้ก้าวขึ้นมาเป็นจักรพรรดิแทนคือ ฮั่นเส้าตี้ ได้เกิดเหตุการณ์การกำจัดกลุ่มสิบชั้นที่ การเข้า ควบคุมสถานการณ์และอำนาจราชสำนักของตั้งโต๊ะ โดยการปลดพระเจ้าฮั่นเส้าตี้จากการเป็นจักรพรรดิ แล้วก็ยกเอาฮั่นเสี้ยนตี้ (พระเจ้าเหียนเต้) ขึ้นมาเป็นจักรพรรดิแทน พฤติกรรมเช่นนี้ของตั้งโต๊ะจึงนำมาซึ่งความ ไม่พอใจให้แก่ขุนนางและขุนศึกจำนวนหนึ่ง ความไม่พอใจนี้มีทั้งที่เป็นเพราะยังคงจงรักภักดีต่อราชวงศ์ และ เป็นเพราะอยากที่จะได้อำนาจเฉกเช่นที่ตั้งโต๊ะได้มา

แต่ก็ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าแม้กำลังหลักของขบวนการโพกผ้าเหลืองจะถูกปราบปรามลงแล้วก็ตาม แต่ กองกำลังตามพื้นที่ต่างๆ ก็ยังคงยืนหยัดต่อสู้อยู่นั้น ก็หมายความว่าทั้งระหว่างและหลังจากความขัดแย้งในราช สำนักที่เป็นไปอย่างนองเลือดสิ้นสุดลง ขบวนการโพกผ้าเหลืองก็ยังคงถูกกองกำลังของราชสำนักปราบปราม ต่อไป โดยหลังจากที่เตียวก๊กเสียชีวิตไปใน ค.ศ.184 แล้วนั้น ในปีถัดมาก็สามารถลุกขึ้นสู้ได้อีกครั้งหนึ่ง คราวนี้ ขบวนการได้เคลื่อนตัวไปตั้งมั่นอยู่ที่บริเวณเทือกเขาไท่หาง ซึ่งในปัจจุบันคือบริเวณชายแดนด้านตะวันตกของ มณฑลเหอเป่ย์ พอถึง ค.ศ.186 ก็ขยายไปถึงसानซี เหอเป่ย์ และเหลียวหนิง จนถึง ค.ศ.188 ก็เคลื่อนไปที่ซานซี และในปีเดียวกัน กองกำลังอีกส่วนหนึ่งของขบวนการยังสามารถตั้งมั่นอยู่ที่เสฉวน เพิ่มขึ้นอีก ที่สำคัญ กองกำลังทั้งสองพื้นที่นี้ไม่สามารถติดต่อประสานกันได้ ทำให้กองกำลังของขบวนการ ขาดความเป็นปึกแผ่น ต่างฝ่ายต่างจึงต่อสู้กับกองกำลังของราชวงศ์ฮั่นไปตามลำพัง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ย่อมเป็น ธรรมดาที่ขบวนการจะอยู่ในภาวะที่เสียเปรียบ

ถึงกระนั้น การต่อสู้ของขบวนการโพกผ้าเหลืองก็ยังคงยืนหยัดอยู่ได้อีกหลายปีต่อมา โดยนับแต่ ค.ศ. 192 กองกำลังที่นำโดยโจโฉ ได้ยังความพ่ายแพ้ให้แก่ขบวนการครั้งแล้วครั้งเล่า ราวจน ค.ศ.205 ขบวนการ โพกผ้าเหลืองจึงถูกปราบปรามลงอย่างราบคาบในที่สุด อันเป็นการปิดฉากขบวนการชาวนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ขบวนการหนึ่งในหน้าประวัติศาสตร์จีน เรื่องราวกบฏโพกผ้าเหลืองนี้จะเห็นได้ว่า ความยิ่งใหญ่ของกบฏโพก ผ้าเหลืองที่ไม่เพียงจะเป็นขบวนการของชาวนาเท่านั้น หากยังเป็นกองกำลังที่สามารถเข้ายึดครองพื้นที่สำคัญ ของฮั่นตะวันออกได้อย่างกว้างไกล และที่ถูกกล่าวขานก็เพราะเป็นกบฏที่สร้างความเสียหายให้แก่ราชสำนัก ฮั่น และแม้ขบวนการโพกผ้าเหลืองจะพ่ายแพ้จนกลายเป็นกบฏไปก็จริง แต่ก็เป็นกบฏที่ได้สร้างความเสียหาย อย่างใหญ่หลวงให้แก่ฮั่นตะวันออก เพราะนับแต่ที่เกิดกบฏขึ้นมาราชสำนักได้สูญเสียทรัพยากรไปอย่าง มากมาย จนบั่นทอนให้เสถียรภาพทางการเมืองของราชวงศ์อ่อนแอลง และเมื่อถูกสับสนด้วยความขัดแย้ง ภายในราชสำนักด้วยแล้ว ก็เท่ากับยิ่งให้ความอ่อนแออันสาหัสลงไปอีก

เมื่อกบฏถูกปราบปรามลงอย่างราบคาบแล้ว สถานการณ์ภายในบ้านเมืองจีนก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างมี นัยสำคัญ ที่อาจสรุปภาพรวมได้ว่า เสถียรภาพทางการเมืองแห่งราชวงศ์ฮั่นได้เกิดความแปรปรวน ดังนี้

1) การที่ราชสำนักได้ประกาศหาผู้อาสาศึกมาปราบกบฏและได้มีผู้อาสาศึกเข้ามามากมายนั้น ต่อมา เมื่อฝ่ายกบฏเริ่มเพลี่ยงพล้ำพ่ายแพ้แล้ว ผู้อาสาศึกเหล่านี้มีหลายคนที่ได้ก้าวขึ้นมามีบทบาทที่โดดเด่น จนทำ เกิดกลุ่มอำนาจใหม่ขึ้นมาหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มต่างชิงดีชิงเด่นหรือช่วงชิงการนำในระหว่างกัน

2) แต่ละกลุ่มหากไม่มุ่งหวังที่จะให้จักรพรรดิได้อำนาจที่แท้จริง หรือตนอาจเป็นผู้ใช้อำนาจแทนจักรพรรดิด้วยความจงรักภักดีแล้ว ก็จะเป็นกลุ่มที่หวังจะใช้อำนาจแทนจักรพรรดิด้วยเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์

3) กลุ่มอำนาจใหม่เหล่านี้ล้วนเป็นการผนึกกำลังร่วมกันของขุนนางกับขุนศึก และแต่ละกลุ่มต่างก็มีความขัดแย้งกัน แม้จะมีการร่วมมือกันในบางครั้งบางครา แต่การร่วมมือนั้นก็มิลักษณะชั่วคราวเท่านั้น เพราะเป็นการร่วมมือเมื่อต่างเห็นว่ตนจะก็ได้ประโยชน์ และเมื่อการร่วมมือกันบรรลุผลแล้ว กลุ่มที่ร่วมมือกันนี้ก็จะมีหันมาขัดแย้งกันดังเดิม และ

4) ในท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ นี้ แม้จักรพรรดิของราชวงศ์ฮั่นยังคงมีตัวมีตนอยู่ก็จริง แต่ก็มีฐานะไม่ต่างกับหุ่นเชิด

ภาพรวมของสถานการณ์ที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า หากไม่ใช่เพราะความอ่อนแอของจักรพรรดิและความโลภของเหล่าเครือญาติจักรพรรดิ ขุนนาง ขุนศึก และผู้มั่งคั่งแล้ว ก็ยากที่สถานการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ (วรศักดิ์ มหัทธโนบล, 2560)

กบฏโพกผ้าเหลือง มองเสถียรภาพทางการเมืองของไทย

กบฏโพกผ้าเหลืองในวรรณกรรมสามก๊ก สื่อถึงเสถียรภาพทางการเมืองในราชวงศ์ฮั่นตะวันออกที่ล่มสลายเพราะปัจจัย 2 ประการ ได้แก่

1) ราชสำนักที่มีการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงเพราะกลุ่มสืบทอด และ

2) สภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ประชาชนถูกเก็บภาษีอย่างโหดเหี้ยม

สังคมจีนในยุคนั้นเป็นยุคไร้อรรมาภิบาลในทุกระดับ และที่สำคัญที่สุด คือขาดผู้นำที่มีบารมีเด่นชัดเป็นที่ยอมรับศรัทธาแท้จริงของปวงชนได้ (เจริญ วรรณะสิน, 2559).

ปัจจัย 2 ประการนี้ ทำให้เห็นได้ว่า เสถียรภาพทางการเมืองของไทยจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ

1) ประเทศมีระบบการเมืองที่มีเสถียรภาพ รัฐบาลมีเสถียรภาพทางการเมืองสามารถบริหารประเทศได้จนครบตามวาระ มีหัวหน้าคณะรัฐบาลที่มีคุณภาพ มีจริยธรรม มีความเสียสละ และมุ่งมั่นเพื่อการทำงานที่คำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติอย่างแท้จริง การบริหารงานโปร่งใส มีหลักธรรมาภิบาล ประชาชนไว้วางใจ ตลอดจนกำหนดนโยบายที่มีประสิทธิภาพต่อการพัฒนาประเทศ และ

2) ประเทศมีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า สังคมมีความเข้มแข็ง มีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้ประชาชนในชาติมีความอยู่ดีกินดี มีสิ่งบริการและอำนวยความสะดวกอย่างครบครัน มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน มีความสามารถในการรักษากฎหมายและกฎระเบียบต่างๆ ภายในประเทศให้ประชาชนในชาติได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านการต่างประเทศจะต้องมีรัฐบาลที่มีความสามารถทางการทูตนำพาให้ประเทศสามารถแข่งขันกับนานาประเทศได้ในด้านเศรษฐกิจและการค้าเพื่อนำผลประโยชน์และเงินตราเข้าประเทศ (เจริญ วรรณะสิน, 2559).

เอกสารอ้างอิง

เจ้าพระยาพระคลัง (หน). (2547). สามก๊ก (เล่ม 1). (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า.

เจริญ วรรณะสิน. (2559). สามก๊ก ฉบับนักบริหาร. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร : แสงดาว.

จารุบุตร เรืองสุวรรณ. (2526). บทบาทของรัฐสภาต่อความมั่นคงทางการเมือง. รัฐสภาสาร.

พระมหาจักรพงษ์ ชินเมธี (คำยอดใจ). (2563). แนวคิดทางการเมืองของขงเบ้งในวรรณกรรมสามก๊กที่มีต่อสังคมไทย. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 9 (1), 223-232.

ไพศาล พืชมงคล. (2550). สามก๊ก ฉบับคนขายชาติ (เล่มที่ 1). กรุงเทพมหานคร: บ้านพระอาทิตย์.

- ลิขิต ธีรเวคิน. (2551). *เสถียรภาพทางการเมือง เอ็มจีอาร์ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม 2551, จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9510000009408>.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2560). *สามรัฐ ที่มีใช้ สามก๊ก (6) มติชนสุดสัปดาห์*. สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน 2560, จาก https://www.matichonweekly.com /column/article_40447.

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
ชุมชนไทลื้อ อำเภอบัว จังหวัดน่าน
Community-based Tourism Management Agricultural Tourism
Development Tai Lue Community, Pua District, Nan Province

¹ชรินทร์ ตาชม, ²นรินทร์ รินพนัสศักดิ์ และ ³ยุทธภูมิ สุประการ
¹Charasnan Tachom, ²Narin Rinpanussak and ³Yuttapum Suprakarn

¹²³วิทยาลัยชุมชนน่าน
¹²³Nan Community College

¹Corresponding Author's Email: yuttapum34@gmail.com

Received September 20, 2021; Revised October 17 2021; Accepted November 25, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนไทลื้อ อำเภอบัว จังหวัดน่าน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรคือ ชุมชนวัฒนธรรมไทลื้อ ในอำเภอบัว โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ ลูกโซ่หรือหิมะ การระดมสมองจากการ สัมภาษณ์เป็นกลุ่มใช้เครื่องมือ และการประชุมประชาคมหมู่บ้านไทลื้อ ที่กระจายตัวตลอดลุ่มน้ำที่ราบหุบเขา ดอยภูคาในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไทลื้อ มีผลการจัดเวทีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ของชุมชนไทลื้อ อำเภอบัว จังหวัดน่าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และประเมินศักยภาพ การจัดการท่องเที่ยวชุมชนในอำเภอบัว กรณีศึกษาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2. พัฒนาการจัดการ ท่องเที่ยวชุมชนไทลื้อ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนไทลื้อ อำเภอบัว จังหวัดน่าน

คำสำคัญ: ท่องเที่ยว, เกษตร, ไทลื้อ

Abstract

Research paper on Community-based tourism management, the development of agricultural tourism in Tai Lue community, Pua district, Nan province It is a participatory action research study. And the population survey research of Tai Lue cultural community in Pua district by using the Chain or snow Brainstorming from group interviews using tools And the Tai Lue village community meeting Distributed throughout the Doi Phu Kha valley plain in the development of tourism management by the Tai Lue community There were results for organizing a forum for the development of agricultural tourism of the Tai Lue community, Pua District, Nan Province, with objectives: 1. To study the situation and assess the potential of community tourism management in Pua District. Case studies of community-based tourism management2. Development of Thai Lue community tourism Agricultural Tourism Development, Tai Lue Community, Pua District, Nan Province

Keywords: Travel, Agriculture, Tai Lue

บทนำ

ไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีการดำรงชีวิตชีวิตที่เรียบง่าย รักความสงบ ความสามัคคีคล้ายคลึงกันกับชาวไทยล้านนาและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ แต่วิถีชีวิตของชาวไทลื้อก็มีจุดเด่น ที่เป็นเอกลักษณ์และไม่เหมือนกับกลุ่มชาติพันธุ์ใด แม้ว่าสถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ชาวไทลื้อกระจัดกระจายตั้งถิ่นฐานอยู่ตามพื้นที่ประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น จีน พม่า ลาว ไทย ทำให้มีวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตบางอย่างที่อาจแตกต่างหรือผิดแผกกันไปบ้าง เนื่องจากการเข้าไปอยู่เป็นเวลานานทำให้วัฒนธรรมไทลื้อบางอย่างนั้นถูกกลืนหรือดัดแปลงให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ แต่อย่างไรก็ตามชาวไทลื้อยังคงรักษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทลื้อซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวไทลื้อได้เป็นอย่างดี วิถีชีวิตและวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ได้แสดงออกผ่านกิจกรรมในการดำเนินชีวิตรวมถึงประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งไม่ว่าชาวไทลื้อจะแยกย้ายกระจัดกระจายไปอยู่ตามท้องถิ่นใดก็ยังคงติดและนำเอาวัฒนธรรม วิถีชีวิตดั้งเดิมของตนไปด้วยเสมอ แม้ว่าในภายหลังมานี้ชาวไทลื้อรุ่นหลังๆได้ถูกวัฒนธรรมท้องถิ่นกลืนไปหมดแล้วก็ตาม

ด้วยสภาพภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อในพื้นที่จังหวัดน่าน ที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและมีที่ราบซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานทำให้ชาวไทลื้อส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มริมฝั่งแม่น้ำโดยบ้านเรือนและที่นานั้นตั้งอยู่แยกกันคนละส่วน สังคมของชาวไทลื้อจึงเป็นสังคมเกษตรกรรมโดยธรรมชาติจะเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของผู้คนและสังคม ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมในการดำเนินชีวิตรวมถึงประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติหรือให้ความสำคัญกับธรรมชาติมาก เนื่องจากดินและน้ำเป็นพื้นที่ฐานในการดำรงชีวิตดังนั้น อาชีพหลักของชาวไทลื้อจึงได้แก่ การทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปลูกข้าวอย่างที่กำลังกล่าวไปแล้วว่าชาวไทลื้อส่วนใหญ่มักตั้งถิ่นฐานในที่ราบแม้จะมีพื้นที่ที่เป็นภูเขาจำนวนมากแต่ชาวไทลื้อก็ใช้พื้นที่บริเวณที่ราบเป็นพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ โดยพื้นที่สูงที่เป็นภูเขาก็คือพื้นที่ที่มีความสำคัญไม่แพ้กัน คือเป็นแหล่งกำเนิดน้ำในการดำรงชีพและทำการเกษตร เนื่องจากระบบการชลประทานเป็นสิ่งที่ควบคู่ไปกับการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการปลูกข้าวหรือพืชผลทางการเกษตรอื่น ๆ ทำให้น้ำมีความสำคัญมากในวิถีชีวิตของชาวไทลื้อเห็นได้จากการจัดการน้ำในพื้นที่ต่างๆ อย่างเป็นระบบโดยได้นำเอากฎหมายมังรายศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับชุมชน เช่น การจัดทำฝายน้ำของชาวไทลื้อในบ้านร่องแง จังหวัดน่าน ที่เป็นการร่วมมือกันระหว่างชาวบ้านในชุมชนมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบเพื่อจัดสรรแบ่งน้ำให้แก่ชาวบ้านได้ใช้ร่วมกันในฤดูทำนา

การดำเนินชีวิตของชาวไทลื้อเป็นไปด้วยการพึ่งพาตัวเองเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น นอกจากชาวไทลื้อส่วนใหญ่จะเป็นชาวนาที่ดำรงชีพด้วยการปลูกข้าวและพืชผลทางการเกษตร อื่นๆ สำหรับบริโภคแล้วชาวไทลื้อยังรู้จักการเลี้ยงสัตว์และการเพาะปลูกพืชผลเพื่อการค้าขาย สัตว์เลี้ยงที่ชาวไทลื้อส่วนใหญ่มักเลี้ยงเพื่อบริโภคเพื่อการค้าขายและเพื่อใช้ประโยชน์อื่นๆ และที่สำคัญคือการนำไปเช่นไหว้ประกอบพิธีกรรมความเชื่อเรื่องโลกแห่งวิญญาณการนำไปใช้บรรทุกสิ่งของและเดินทางท่องเที่ยวมากในอดีต ได้แก่ วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ ม้า ลา สุนัข เมื่อว่างจากฤดูทำนาชาวไทลื้อมักจะใช้พื้นที่ทางการเกษตรอย่างเป็นประโยชน์ในเต็มพื้นที่ การเลี้ยงสัตว์ปลูกพืชผลอื่นๆ และออกเดินทางไปค้าขายยังต่างถิ่นการค้าขายของชาวไทลื้อไม่เพียงแต่พืชผลทางการเกษตรที่เก็บเกี่ยวได้เท่านั้น ยังรวมถึงของป่าที่หามาได้และสินค้าหัตถกรรมอีกด้วย ยกตัวอย่างชาวไทลื้อในจังหวัดน่าน ที่มีการทำบ่อเกลือมีการค้าเกลือแล้วยังมีการค้าหามากพลูมีการปลูกหมากพลูในหมู่บ้านต่างๆ จำนวนมากจนเพียงพอที่จะนำไปขายยังแพร่ พะเยา เชียงรายและลาว มีสินค้าบรรทุกวัวต่างไปขายเช่น ผ้า โองดิน ยาเส้น หมูและ เมี่ยง นอกจากนี้ยังมีการค้ากับชาวเขากลุ่มต่างๆ ที่นำของป่าประเภท เขากวาง หนังสัตว์ เนื้อสัตว์ป่า เมล็ด งามาแลกข้าว เกลือ และเสื้อผ้า และยังมีการลงทุนซื้อวัวควายเพื่อใช้ในการเดินทางค้าขายต่อไปอีกด้วย

วัตถุประสงค์การศึกษา

สถานการณ์และการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในกิจกรรมการเกษตรบนฐานวัฒนธรรมไทลื้อ อำเภอบัว จังหวัดน่าน เพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่วัฒนธรรมเฉพาะถิ่นสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงสำรวจประชากรคือ ชุมชนวัฒนธรรมไทลื้อ ในอำเภอบัว โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ ลูกโซ่หรือหิมะ (Chain or Snow Ball Sampling) และการระดมสมองจากการสัมภาษณ์เป็นกลุ่มใช้เครื่องมือ Community Business Model Canvas. (CBMC) และการประชุมประชาคมหมู่บ้านไทลื้อ ที่กระจายตัวตลอดลุ่มน้ำที่ราบหุบเขาตอนภูเขาในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไทลื้อ โดยมีผลการจัดเวทีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนไทลื้อ อำเภอบัว จังหวัดน่าน” ภายใต้ชุด

โครงการวิจัย “แนวทางการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนไทลื้ออำเภอบัว จังหวัดน่าน”

ดังนั้น การศึกษาภาพรวมของชุมชนชาวไทลื้อ พบว่า ชุมชนมีศักยภาพในระดับสูงด้วยทุนทางสังคมเดิมที่ชุมชนมีความสามัคคีและมีความเข้มแข็งในการร่วมกันพัฒนาชุมชนจนเป็นหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง

และยังเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในโครงการปลูกผักปลอดสารพิษและชุมชนการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง นอกจากนั้นแล้วยังมีหลายโครงการของหมู่บ้านที่ได้รับรางวัลจากความสำเร็จและความเข้มแข็งของชุมชนเอง ซึ่งจะนำหมู่บ้านไปสู่ความยั่งยืน อาทิ กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน กิจกรรมหน้าบ้านหน้ามองรั้วกินได้ กิจกรรมปลูกข้าวการจัดการน้ำโดยกฎหมายเมืงรายศาสตร์ กลุ่มลูกประคบสมุนไพร การคัดแยกขยะ ศูนย์เรียนรู้ ด้านวัฒนธรรมไทลื้อ ธนาคารข้าว กลุ่มเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น เมื่อประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชน จากแนวคิดองค์ประกอบของการท่องเที่ยว สรุปได้ดังนี้

1) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) พบว่า ชุมชนชาวไทลื้อ มีเอกลักษณ์ของเกษตรผสมผสาน เหมาะแก่การท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยมีจุดที่เหมาะสม ได้แก่ กิจกรรมปศุสัตว์ การฮิบยาสมุนไพร ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผักปลอดสารพิษ อาหารพื้นถิ่น

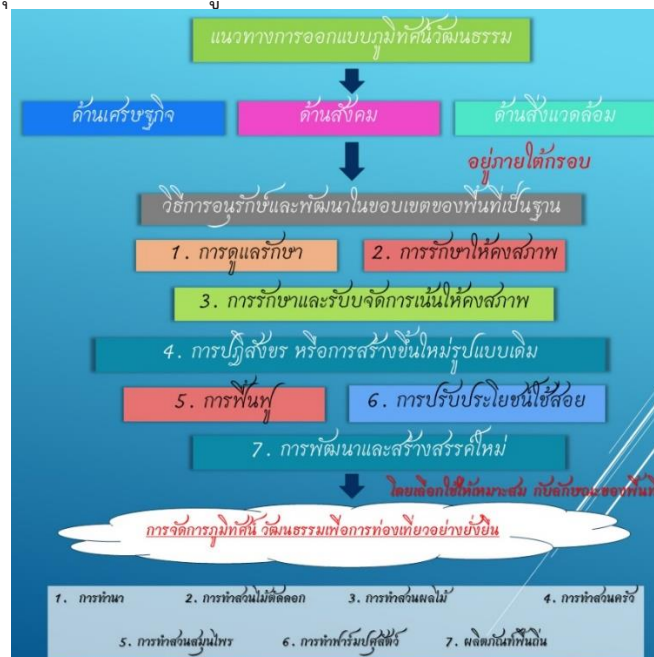
2) ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) พบว่า เส้นทางเข้าหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน จะมีลักษณะกระจายตัวต่อเนื่อง เป็นโล่งวัฒนธรรมกลุ่มพี่น้องไทลื้อต่อเนื่องกันหลายหมู่บ้านและแต่ละหมู่บ้านก็มีกิจกรรมด้านวิถีการเกษตรอยู่

3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) พบว่า ไม่มีร้านอาหาร สถานบันเทิง ธนาคาร ไปรษณีย์ โรงพยาบาล หรือสถานพยาบาลในหมู่บ้าน แต่มีอยู่ใกล้เคียงระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 4 - 5 นาที

4) ที่พักแรม (Accommodation) พบว่า ไม่มีที่พัก โรงแรม รีสอร์ท และเกสต์เฮาส์ รวมไปถึงโฮมสเตย์ ในหมู่บ้าน แต่จะมีบริการที่พักแรมห่างออกไปจากหมู่บ้าน ในระยะทาง 5 - 10 กม.ในเขตพื้นที่อำเภอปัว

5) กิจกรรม (Activity) พบว่า กิจกรรมที่สามารถจัดขึ้นได้ในชุมชน ได้แก่ การปลูก ทอผ้าไทลื้อ การดำนา เกี่ยวข้าว สานไม้ไผ่ ทำปุ๋ย ปั่นจักรยาน ตกปลา นวด ประคบ อบยาสมุนไพร กิจกรรมการโยน ข้าวปลูกข้าว และยังมีกิจกรรมในพื้นที่ใกล้เคียง ไม่เกิน 15 - 20 กม. ได้แก่ ดูนก ตกปลา Tree Top walk ดอยภูคา

6) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary) พบว่าชุมชนแต่ละแห่งขาดการวางแผนทางด้านการตลาด และจัดทำข้อมูลข่าวสารแต่ในด้านอื่น ๆ อาทิ การวางแผนนโยบาย การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยในชีวิต ชุมชนมีความพร้อมสูง

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชาวไทลื้อ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด จากความต้องการของชุมชนในพื้นที่ เพื่อพัฒนาชุมชนชาวไทลื้อ อำเภอบัวให้มีความมั่นคงและยั่งยืน มีรูปแบบในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม สอดคล้องและเหมาะสมกับพื้นที่ ในการพัฒนารูปแบบภูมิทัศน์ วัฒนธรรมไทลื้อ ชุมชนวิถีสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด และสร้างฐานเศรษฐกิจจากทุนสังคม ใช้ภาคีเครือข่าย ผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน และนักวิจัยชุมชนสนับสนุน โดยใช้กลไกของการวิจัยเชิงพื้นที่ปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วมเป็นพลังในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาตามเป้าหมายของการวิจัยและเกิดการพัฒนาคนไป พร้อมกัน

อำเภอบัวเป็นจุดการท่องเที่ยวที่โดดเด่นอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดน่าน โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมไทลื้อ และการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติวิถีชนบทที่มีผู้คนนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เนื่องจากมีการเดินทางเข้าถึงพื้นที่สะดวก รวมไปถึงมีระบบขนส่งสาธารณะที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดน่านเอง และประเทศเพื่อนบ้านได้อย่างเดินทางข้ามพรมแดนไปหลวงพระบาง โดยต้องมีการพัฒนาสถานที่พักแรม บุคลากร เพื่อรองรับบทบาททางเศรษฐกิจในอนาคตที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ประตูการค้ากับประเทศลาว เท่านั้น ยังสามารถขยายไปถึงมณฑลยูนนานของจีนและเวียดนามได้ ดังนั้นจึงมีบทบาทเป็นเมืองหน้าด่านที่เหมาะสมต่อการ ลงทุนการค้าและการท่องเที่ยวผ่านแดนที่ผสมผสานไปกับภาคเอกชนและการร่วมลงทุน

ส่วนการจัดการท่องเที่ยวในอำเภอบัว สอดคล้องกับการพัฒนาเมืองเก่าสู่เมืองวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์และยังสามารถพัฒนาเป็นศูนย์กลางนักท่องเที่ยวที่เดินทางจากพรมแดนสู่ตัวเมืองน่าน ซึ่งมีการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นโดยมีการกระจายตัวของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เชิงวิถีวัฒนธรรม ท้องถิ่นเป็นเป้าหมายต้นๆ ของนักท่องเที่ยวที่อยากเดินทางมาอำเภอบัวในอนาคตชุมชนและผู้นำชุมชนจะมีบทบาทในการร่วมคิดวางแผนทาง ร่วมดำเนินการ ร่วมประสาน ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมติดตาม ประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวของเมืองบัวในอนาคต จะมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวมากกว่า ทำให้มองเห็นว่าระบบการจัดการท่องเที่ยวใน อำเภอบัว

ชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมวางแผนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนมากขึ้น ทั้งนี้ด้วยศักยภาพของอำเภอบัว ที่อยู่ในพื้นที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้านประเทศคือ สปป.ลาว และ ยังสามารถเดินทางผ่านไปประเทศที่ 3 ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีนและเวียดนาม ถึงเมืองจิ่งหง หรือสิบสองปันนา เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะรองรับการลงทุนจากต่างประเทศเพื่อส่งเสริมการค้าและการลงทุนของประเทศโดยใช้ประโยชน์จากความเชื่อมโยงด้านคมนาคมขนส่งของภูมิภาคอาเซียนตามข้อตกลงการค้าเสรีภายใต้กรอบอาเซียนและข้อตกลงภายใต้กรอบเศรษฐกิจอื่น รวมทั้งจากการค้าบริเวณพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อน

เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศด้วยการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นประตูการค้าในฐานะ การผลิตและระบายสินค้าของนักลงทุนทั้งในและต่างประเทศ โดยอาศัยวัตถุดิบและแรงงานจากพื้นที่โดยรอบ ทั้งภายในและประเทศเพื่อนบ้าน ผ่อนคลายกฎระเบียบที่กีดขวางทางการค้าการลงทุนระหว่างประเทศและ ปรับปรุงกฎหมายนโยบายสนับสนุนการลงทุนในประเทศทั้งด้านสิทธิประโยชน์จัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) การผ่อนปรนใช้แรงงานต่างด้าวและการทำธุรกรรมเงินตราต่างประเทศส่งเสริม ชุมชน ในฐานรากให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าอำเภอบัวจะกลายเป็นเมืองที่เติบโตด้านการ ท่องเที่ยว ก็ยังพบผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ ระบบ นิเวศ สิ่งแวดล้อม ของชุมชนที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต ประเพณี และ วัฒนธรรมที่เริ่มเปลี่ยนแปลง กลืนขาดหายไปกับความทันสมัยทั้งสถานการณ์ทางการท่องเที่ยว รวมไปถึง รายได้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ที่ได้เข้ามาถึงชุมชน ซึ่งยังขาดการส่งเสริมและพัฒนารวมไปถึง ความเข้าใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ดังนั้นการศึกษาวิจัยจึงเกิดขึ้นเพื่อพัฒนา บุคลากร ชุมชน เพิ่มขีดความสามารถการรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงศักยภาพ

ของแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นและการจัดการด้านการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและเกิดความยั่งยืน พื้นฟูวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างมีส่วนร่วมผ่านกรณีศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ไทลื้อในเขตอำเภอบัว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในอำเภอบัว กรณีศึกษาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. พัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนไทลื้อ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนไทลื้ออำเภอบัว จังหวัดน่าน

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยควบคู่ไปกับการพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยชุมชนเป็นหลักในการพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) จึงมีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้ ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ได้แก่ ผู้แทนชุมชน และคนในชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อหน่วยงานภาครัฐจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น อำเภอบัว

ขอบเขตด้านเนื้อหา ครอบคลุมเนื้อหาตามแนวทางการศึกษาดังนี้

- 1) สถานการณ์ทางด้านการท่องเที่ยว ทูทางสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนไทลื้ออำเภอบัว
- 2) ศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยว โดยประเมินจากองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) ที่พักแรม (Accommodation) กิจกรรม (Activity) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary Service)
- 3) การพัฒนาให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชาวไทลื้อ โดยมีกระบวนการ Community Business Model Canvas. (CBMC) ได้แก่ การสร้าง ความเข้าใจ การสร้างการมีส่วนร่วมการศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน การวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน การพัฒนา ศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน การวางรูปแบบการบริหารจัดการ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว และการประเมินผล

กรอบแนวคิด

ชุมชนไทลื้อ → เกษตรวิถี สู Smart Community /ชุมชนอัจฉริยะ

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนที่มีการบริหารจัดการโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ดังนั้น การเตรียมความพร้อมของชุมชน คือ การศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน รวมทั้งการพัฒนาขีดความสามารถของคนทำงาน กลุ่มท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว และบริการท่องเที่ยวให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้ โดยไม่เกินขีดความสามารถในการรองรับของชุมชน และเกิดจากความต้องการของชุมชนโดยใช้สถาบันการศึกษาเป็นพี่เลี้ยงในการส่งเสริมและพัฒนา โดยมีกลุ่มแกนนำของชุมชนที่จะทำงานอย่างมีส่วนร่วมเป็นทีมในการทำงาน โดยใช้องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ศักยภาพของคน ศักยภาพของพื้นที่ การจัดการ การมีส่วนร่วม ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาชุมชนสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนชาวไทลื้อ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนไทลื้อ การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – Based Tourism – CBT) เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยฐานคิด ชุมชนนิยม (comunitarian)

นิยามศัพท์

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนไทลื้อ หมายถึง การให้ชุมชนไทลื้ออำเภอบัว มีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานการจัดการท่องเที่ยวในทุกขั้นตอน โดยมี วิทยาลัยชุมชนน่าน เป็นตัวกลาง และพี่เลี้ยงในการสร้างความเข้าใจ มีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูล พัฒนาศักยภาพ วางรูปแบบการบริหารจัดการ ชุมชน ประสานงาน ทดลองกิจกรรม ประเมินผล และพัฒนาองค์การด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชาวไทลื้ออำเภอบัว

ศักยภาพ หมายถึง การประเมินชุมชนจากแนวคิดองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) ที่พักรวม (Accommodation) กิจกรรม (Activity) และ การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary)

ความหมายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรมการท่องเที่ยว ได้ให้คำจำกัดความ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวที่ มุ่งเน้นทางด้านการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของชาชนบท โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการดำเนิน กิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ทำให้เกิดประโยชน์ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน และตัวเกษตรกร การท่องเที่ยวเชิง เกษตรจะเป็นการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและผลกระทบต่อ สภาพแวดล้อม (กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2557)

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และสัตว์เลี้ยง เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จ และเพลิดเพลินในการสวนเกษตร ได้ความรู้ได้ประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่ แห่งนั้น (รำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2554)

กรมส่งเสริมการเกษตร กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือการเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยง แหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างๆ สถานที่ราชการ ตลอดจนสถาบันการศึกษาที่มีงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี การผลิตการเกษตรที่ทันสมัย ฯลฯ เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและความเพลิดเพลินในกิจกรรมทางการเกษตรในลักษณะต่างๆ ทำให้ได้ ความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ๆ บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อและมีจิตสำนึกต่อการรักษา สภาพแวดล้อมของสถานที่ นั้น (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2552)

โดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของชาวชนบท โดยมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน และตัวเกษตรกร นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินในกิจกรรมทางการเกษตร และมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

กรมการท่องเที่ยว ได้แบ่งการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ออกตามลักษณะและขนาดของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. แบ่งตามลักษณะกิจกรรมการเกษตรหลัก สามารถแบ่งได้ 5 ประเภท คือ การเพาะปลูกการเลี้ยงสัตว์ การประมง การเกษตรและป่าไม้ และการเกษตรแบบผสมผสาน

2. แบ่งตามลักษณะเจ้าของกิจการ และการบริหารจัดการ สามารถแบ่งได้เป็น 7 ประเภท คือ โครงการตามพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ บริหารจัดการโดยภาครัฐ (หน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจ) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน บริษัทเอกชน วิสาหกิจชุมชนและบุคคลทั่วไป

3. แบ่งตามขนาดของแหล่งท่องเที่ยว กำหนดตามขนาดพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว แบ่งได้ 3 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวขนาดใหญ่ (51ไร่ขึ้นไป) ขนาดกลาง (21-50ไร่) และขนาดเล็ก (ไม่เกิน20 ไร่)

ส่วนงานวิจัยของเทพกร ณ สงขลา (2554) ได้นำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าแต่ละ แหล่งท่องเที่ยวจะเน้นกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใด ขึ้นอยู่กับประเภทของนักท่องเที่ยว และลักษณะกิจกรรมการเกษตรของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ดังนี้ (เทพกร ณ สงขลา, 2554)

1. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบการสาธิตแหล่งท่องเที่ยวที่ เน้นกิจกรรมการสาธิต ได้แก่ ฟาร์มเพาะเห็ด ฟาร์มเลี้ยงผึ้ง และแปรรูปอาหาร แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้จะเตรียมขั้นตอนต่าง ๆ ของการ ผลิตทั้งวัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์ เพื่อสาธิตต่อนักท่องเที่ยวที่เยี่ยมชมกิจกรรมท่องเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่ กลุ่มนักศึกษาที่มาศึกษาดูงาน หรือนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และต้องการประสบการณ์ไปพัฒนาอาชีพเกษตรของตนเอง

2. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบการให้ความรู้แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้งหมดมี กิจกรรมการให้ความรู้ แต่ไม่ใช่กิจกรรมหลักของแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด มีแหล่งท่องเที่ยวบางประเภทเท่านั้นที่ เน้นกิจกรรมการใช้ความรู้ทางการเกษตร ได้แก่ ฟาร์มเกษตรอินทรีย์ มีการเตรียมสถานที่ การบรรยายและวิทยากร ให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทแบบนี้เน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการ หาความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร

3. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบจำหน่ายสินค้าชุมชน แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีการจำหน่ายผลผลิตและผลิตภัณฑ์การเกษตร แต่โดยภาพรวมแล้วการจำหน่ายสินค้าให้นักท่องเที่ยว มิใช่กิจกรรมหลักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรข้างกลาง มีเพียงแหล่งท่องเที่ยวกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ที่รวบรวมสินค้าชุมชน เพื่อการจำหน่าย โดยมีการสาธิตการแปรรูปขนมชนิดต่างๆ ร่วมด้วย

4. การท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบแนะนำธุรกิจเกษตร กิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ เป็น จุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวฟาร์มเลี้ยงผึ้ง และฟาร์มเพาะเห็ดเกษตรกรจากพื้นที่ต่างๆ เดินทางมาท่องเที่ยวในรูปแบบ การศึกษาดูงาน แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้นอกจากจะให้ข้อมูลด้านการผลิตและการลงทุน แล้วยังผลิตวัสดุ อุปกรณ์การเลี้ยงผึ้งและการเพาะเห็ดเพื่อจำหน่ายให้ผู้สนใจลงทุนธุรกิจดังกล่าว นอกจากนี้งานวิจัยจากต่างประเทศได้แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบ่งตามลักษณะของ กิจกรรม ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แบบจำหน่ายสินค้าทางการเกษตรที่แหล่งท่องเที่ยวโดยตรง เช่น การ เก็บผลไม้ที่สวนผลไม้ การตัดกิ่งต้นคริสต์มาส เป็นต้น

2. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แบบให้ความรู้ เช่น ทัศนศึกษาของนักเรียน และกลุ่มเกษตรกรที่ต้องการศึกษาหาความรู้ด้านการเกษตร

3. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แบบให้ความบันเทิง เช่น ไร่ข้าวโพด ฟาร์มแกะ ฟาร์มเลี้ยงม้า บ่อตก ปลา ที่ล่าสัตว์ เป็นต้น 4. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แบบมีที่พัก ซึ่งจะมีการจัดที่พัก พร้อมอาหารไว้บริการนักท่องเที่ยวที่ เดินทางเที่ยวชม เช่น ที่พักพร้อมอาหารเช้า ค่ายพักแรม ปิคนิค การจัดงานวันเกิด วันแต่งงาน เป็นต้น

หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แบ่งหลักพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ออกเป็น 3 ประการ ดังนี้ 1. มีบางสิ่งให้นักท่องเที่ยวชม เช่น สัตว์เลี้ยง นก แปลงเพาะปลูกพืชผักสวนครัว อุปกรณ์การเกษตร สมัยก่อน โรงนา แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งเล็กน้อยที่นำเสนอให้นักท่องเที่ยว นอกจากนั้นก็ยังมี วัฒนธรรมประเพณี การแต่งกาย การละเล่นพื้นเมืองซึ่งสามารถนำมาแสดงแก่นักท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มความสนใจ แก่นักท่องเที่ยวในการมาเยี่ยมชมได้ มีบางอย่างให้นักท่องเที่ยวทำ ในการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น การเก็บผลไม้ตาม ฤดูกาล การตอนกิ่งพันธุ์ไม้ ชิมข้าว ชิมข้าวสวย การประกอบอาหาร และการเล่นเกม และกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ เพื่อ เพิ่มความสนุกสนานของนักท่องเที่ยว 3. มีบางสิ่งให้นักท่องเที่ยวซื้อ สินค้าที่นำมาจำหน่ายนั้น ผู้ประกอบการสามารถนำผลผลิตทางการเกษตรมาแปรรูปเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง เช่น น้ำดื่มสมุนไพรต่าง ๆ หรือน้ำดื่มเย็น ๆ และรวมถึง การจำหน่ายอาหารและขนม ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน สินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล (OTOP) สินค้าที่ระลึก เพื่อให้ นักท่องเที่ยวจดจำประสบการณ์การท่องเที่ยวครั้งนี้ตลอดไป

ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้กำหนดขอบเขตการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในปัจจุบัน โดยมี ขอบเขต บริบทตามรายละเอียด ดังนี้ 1. เป็นช่องทางที่มีค่าใช้จ่ายค่าต้นทุนด้านอาหาร ที่พักแรม นันทนาการ และการท่องเที่ยวมีต้นทุนค่าบนพื้นฐานของนักท่องเที่ยว ปัจจุบันแนวคิดการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวถูกจำกัดเพียงในเมือง และระดับประชากรที่มีรายได้สูง ซึ่งมีสัดส่วนจำนวนน้อย อย่างไรก็ตาม แนวคิดการท่องเที่ยวต้องตอบสนองต่อ ประชากรส่วนใหญ่ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับประสิทธิผลของต้นทุน 2. ความ น่าสนใจของอุตสาหกรรมเกษตรและวิถีชีวิตชนบท ดึงดูดให้ประชากรในเมืองใหญ่ให้ ความสนใจในวิถีชีวิต ชนบท ได้แก่ อาหารพื้นเมือง พืชพันธุ์ สัตว์ ผลิตภัณฑ์จากไม้ ภาษา วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น การท่องเที่ยว เชิงเกษตรเกี่ยวข้องกับเกษตรกร การเกษตร หมู่บ้าน เป็นสิ่งเหล่านี้ดึงดูดให้นักท่องเที่ยว จากเมืองใหญ่ เดินทางมาเยี่ยมชม 3. มีความต้องการอย่างมากของนักท่องเที่ยวในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ที่จัดโดยชาว ชนบทหรือหมู่บ้านการเกษตรโดยประชากรทุกวัยสามารถเข้าร่วมได้ ได้แก่ พวกเด็ก ๆ วัยรุ่น วัย กลางคน ผู้สูงอายุ ซึ่งการท่องเที่ยวแบบนี้มีค่าใช้จ่ายต่ำกว่าแบบอื่น ๆ 4. การใส่ใจในสุขภาพของประชากรใน เมืองใหญ่ การดำเนินชีวิตแบบสมัยใหม่ก่อให้เกิดความเครียด จากการทำงาน การเดินทาง ดังนั้นพวกเขาจึง แสวงหาวิถีชีวิตที่สงบสุข อายุรเวท คือ การแพทย์ทางเลือก การ ดูแลร่างกายและจิตใจพร้อมกัน ทุกกิจกรรม และทุกช่วงเวลาของชีวิต การใช้สมุนไพร อาหารปราศจากสารพิษ การพักผ่อน เป็นวิถีทางที่พวกเขาเหล่านั้น มองหา เพื่อแก้ไขปัญหาคความเครียดจากเมืองใหญ่ 5. ความสนใจในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ได้แก่ นก สัตว์ต่าง ๆ พืชพันธุ์ ภูเขา น้ำตก สภาพแวดล้อม แบบนี้มีความแตกต่างจากสภาพแวดล้อมในเมืองใหญ่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ นักท่องเที่ยวแสวงหาเพื่อความสุข ที่หาไม่ได้ใน เมืองใหญ่ 6. ที่พักแรมแบบรีสอร์ท และเมืองที่ห่างไกลจาก ความพลุกพล่านของผู้คน เป็นสิ่งดึงดูดให้ นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยว 7. การท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้ความรู้ เรื่องราวชีวิตชาวชนบท และความรู้เรื่องกิจกรรมแก่นักเรียน ในเมือง ซึ่งการท่องเที่ยวเช่นนี้เป็นตัวเลือกที่ ดีแก่พวกเขาที่จะได้ประสบการณ์โดยตรงจากการสัมผัสชีวิตชาว ชนบท 8. การต้องการความสงบ สันติ ชีวิต สมัยใหม่ซึ่งมีความหลากหลายทางความคิดและมีกิจกรรมที่ หลากหลายน้อยลงนั้น ปัจเจกชนพยายามที่จะ

ทำงานหลาย ๆ อย่างเพื่อหารายได้มาจุนเจือ ดำรงชีวิต และแสวงหา ความสะดวกสบายต่าง ๆ ที่จะหาได้ การท่องเที่ยวเป็นวิธีการค้นหาสถานที่สงบสันติ สิ่งเหล่านี้สามารถพบได้ใน การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 1. โอกาสจากการมีรายได้มากขึ้น จากหลากหลายทางที่ไม่ใช่จากผลผลิตทางการเกษตรเท่านั้น แต่ ผู้ประกอบการยังสามารถมีรายได้เพิ่มจากการแปรรูปสินค้าเกษตร การเก็บค่าเข้าชม การจำหน่ายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น 2. รายได้เพิ่ม แต่ไม่ต้องเพิ่มที่ดินทำกิน โดยการนำทฤษฎีเกษตรผสมผสานมาปรับใช้ในพื้นที่ทำกินที่ไม่อยู่จำกัดหรือมีขนาดเล็ก ให้มีประสิทธิภาพ มีรายได้เพิ่ม มีผลผลิตที่หลากหลาย 3. เมื่อเทียบกับตลาดสินค้าแบบดั้งเดิม การท่องเที่ยวเชิงเกษตรนำเสนอวิธีการใหม่ของการตลาด ผลิตภัณฑ์และบริการที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถเพิ่มมูลค่าของสินค้าการเกษตร ได้แก่ การแปรรูปผลผลิตให้มี มูลค่าเพิ่ม 4. โอกาสในการสร้างธุรกิจใหม่ ๆ จากทรัพยากรที่เกษตรกรมีอยู่แล้ว 5. เป็นการสร้างกิจการ เพื่อครอบครัวและลูกหลานในอนาคต เป็นวิธีการหนึ่งในการดึงดูดให้คนหนุ่ม สาวเดินทางกลับมาประกอบอาชีพในท้องถิ่น 6. เป็นธุรกิจหนึ่ง ที่ผู้เกษียณอายุ สามารถดำเนินการได้เอง 7. เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับทุกคนที่สนใจเรื่องการเพาะปลูก การเกษตร ทั้งตัวเกษตรกรเอง นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ที่อยากศึกษา หาความรู้เพิ่มเติมด้านการเกษตร หรือความรู้การเลือกซื้อสินค้าการเกษตร การ จัดเก็บ เป็นต้น 8. แสดงวิธีการดูแลและป้องกันผืนดินและทรัพยากรธรรมชาติเป็นหนึ่งในวิธีการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และพื้นที่สีเขียว โดยการจัดทำแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อลดปัญหาการขายที่ดิน และ ปัญหาสิ่งแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรมที่จะเข้ามาในท้องถิ่น 9. เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องราววิถีทางทำเกษตรกรรมทั้งสมัยโบราณ และสมัยใหม่ด้วย เป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การปลูกข้าว เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา เป็นต้น

สิ่งที่นักท่องเที่ยวคาดหวังจากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

1. นักท่องเที่ยวคาดหวังประสบการณ์ทุกอย่างที่จะได้รับการเดินทางมาท่องเที่ยวที่นี่ ความเป็นมิตร บรรยากาศแบบชนบท การต้อนรับแบบวิถีชาวบ้าน สินค้าทางการเกษตรแบบปลอดสารพิษ
2. ได้รับประสบการณ์จริง ๆ และมีที่นี่ยี่เดียว เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวคาดหวังจากการท่องเที่ยว ว่าจะได้พบกับสิ่งแปลกใหม่หรือสิ่งที่ไม่สามารถพบได้ในที่อื่น เช่น พันธุ์พืชเฉพาะถิ่น อาหารเฉพาะถิ่น เช่น แกงขามหู ใบชะมวง เป็นต้น
3. ออกจากสภาพแวดล้อมเดิม ๆ ที่มีแต่ความเครียด ด้วยวิถีชีวิตคนในเมืองและการดำเนินชีวิตสมัยใหม่ที่เร่งรีบ ทำให้นักท่องเที่ยวแสวงหาสภาพแวดล้อมเดิม ๆ เพื่อลดความเครียดจากการทำงาน และปัญหา ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต
4. ทราบวิถีชีวิต การดำรงชีพของเกษตรกร ซึ่งบางรายมีการสืบทอดการทำเกษตรกรรมมา 3-5 รุ่นแล้ว เป็นการเรียนรู้ถึงประวัติชีวิต และการสืบทอดดำรงอาชีพทางการเกษตรที่มีมายาวนาน
5. มีส่วนร่วมและได้เห็นการปลูกพืชว่าเติบโตมาด้วยวิธีการใด เป็นกิจกรรมหนึ่งในการเรียนรู้ทางการเกษตร คือ นักท่องเที่ยวสามารถร่วมปลูกพืชหรือได้รับความรู้ใหม่จากพืชพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศหรือเฉพาะถิ่น และกระบวนการดูแลรักษาต้นไม้ การเก็บเกี่ยว
6. ได้รับประสบการณ์จากวัฒนธรรมและมรดกท้องถิ่น ซึ่งวิถีชีวิตคนในเมืองและการดำเนินชีวิตสมัยใหม่ที่เร่งรีบ ทำให้นักท่องเที่ยวแสวงหาสิ่งดั้งเดิมที่ไม่อาจพบได้ในเมือง

ประโยชน์ที่เกษตรกรคาดว่าจะได้รับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

1. การมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น นอกจากเกษตรกรรมหลัก การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเกษตรกรสามารถกำหนดราคาขายได้เองและยังสามารถจำหน่ายสินค้าได้ที่สวนโดยตรง

2. ความท้าทายและความพึงพอใจในการดำรงชีพแบบนี้เป็นสิ่งสร้างความภาคภูมิใจให้กับเกษตรกร และลูกหลานในอนาคตในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเป็นการสร้างงานภายในท้องถิ่น ป้องกันแรงงานหนุ่มสาวไปทำงานนอกพื้นที่

3. การพัฒนาทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และการสื่อสาร เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวจะช่วยส่งเสริมให้เกษตรกรเรียนรู้และพัฒนาการสื่อสาร และมนุษยสัมพันธ์ให้ดีขึ้นกับนักท่องเที่ยวและประชาชนในชุมชนท้องถิ่น

4. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่หลากหลาย เกิดขึ้นจากจุดเล็ก ๆ ก่อน แล้วค่อยขยายสู่วงกว้างในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ซึ่งการเริ่มดำเนินการนั้น ส่วนใหญ่เกิดจากบุคคลรายเดียวหรือการรวมกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อดำเนินการในระยะแรก

5. แหล่งท่องเที่ยวมีปริมาณน้อย แต่จำนวนนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพมีจำนวนมาก การท่องเที่ยวเชิงเกษตรยังเป็นตลาดที่น่าสนใจในปัจจุบัน ภาวะตลาดอิ่มตัวและการแข่งขันยังมีน้อย อัตราการเติบโตยังคงต่อเนื่อง และมีเส้นทางที่สดใส สำหรับเกษตรกรที่คิดอยากลงทุนด้านนี้

6. ราคาจำหน่ายสมเหตุสมผล ไม่แพงเกินไป ในส่วนนี้เกษตรกรสามารถกำหนดราคาขายได้เอง และจำหน่ายได้ทั้งปลีกและส่ง ซึ่งสามารถจำหน่ายสินค้าที่สวนโดยตรงได้ ลดปัญหาราคาสินค้าทางการเกษตรตกต่ำ และผลผลิตล้นตลาดในช่วงฤดูผลผลิต (Wolfe, K., and G. Bullen, 2014)

เอกสารอ้างอิง

กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2557). *คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2552). *เอกสารวิชาการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

เทพกร ณ สงขลา. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการใช้ทรัพยากรเกษตรของชุมชน: กรณีศึกษาท่องเที่ยวเชิงเกษตรข้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์* 6(2),1-12.

จำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2554). *ท่องเที่ยวยั่งยืน (ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์) ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพมหานคร : อนุสารอศท.

Pandurang Taware. (2563). *Agri-tourism: Innovative Supplementary Income Generating Activity for Enterprising Farmers*, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2563 จาก agritourism.in/.../AgriTourism_Concept_Note.pdf.

Wolfe, K., and G. Bullen. (2563). *Agritourism, your way: A how-to guide for successful agritourism enterprises*, สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2563 จาก clemson.edu.